VOGELS VAN DE BROEKELING, HERDGANG EN SPREEUWELSCHE HEIDE

Inventarisatierapport naar aanleiding van RVK De Hilver

Samenstelling: Tom Heijnen

Publicatie van Vogelwerkgroep De Kempen te Veldhoven.

November 1981.

Uitsluitend voor intern gebruik.

INHOUD

Voorwoord

1.1	Broedvogels van de Broekeling	1
1.2	Niet-broedvogels van de Broekeling	23
1.3	Conclusies	25
2.1	Broedvogels van de Herdgang	27
2.2	Niet-broedvogels van de Herdgang	53
2.3	Resultaten van 12 "bekentellingen" langs een deel van de Reusel	54
2.4	Conclusies	61
3.1	Broedvogels van de Spreeuwelsche Heide	62
3.2	Niet-broedvogels van de Spreeuwelsche Heide	72
3.3	Conclusies	74

VOORWOORD

Dit rapport geeft de resultaten weer van vogelinventarisaties in een drietal gebieden: Broekeling, Herdgang en Spreeuwelsche Heide.
Deze inventarisaties, uitgevoerd door Vogelwerkgroep De Kempen, zijn verricht naar aanleiding van de in voorbereiding zijnde Ruilverkaveling De Hilver. Van de drie genoemde gebieden ligt alleen de Spreeuwelsche Heide binnen de grens van het verkavelingsgebied. De overige twee liggen aan de rand ervan, maar kunnen nadelige invloeden ondergaan als gevolg van een verkaveling.
Oorspronkelijk is de verslaggeving van de drie gebieden afzonderlijk geschreven, maar in dit rapport zijn ze bijeen gevoegd. Het gevolg ervan is, dat de drie gebiedsbeschrijvingen niet geheel op elkaar zijn afgestemd, maar een voordeel is, dat ze afzonderlijk gelezen kunnen worden.

Dank gaat uit aan allen, die hebben meegewerkt aan de inventarisaties en diegenen, die allerlei losse informatie hebben verschaft.

Tom Heijnen
Jan Sluytersweg 26
5645 JD Eindhoven

1.1

BROEDVOGELS VAN BROEKELING

Inleiding

De Broekeling, gelegen in de gemeente Hilvarenbeek, is een tamelijk geisoleerd gelegen gebied aan de rand van het Ruilverkavelingsgebied. Het is een qua vegetatie zeer rijk geschakeerd gebied wat zich weerspiegelt in de broedvogelfauna, zoals uit dit rapport zal blijken. Met name de hoge vochtigheidsgraad speelt hierbij een uiterst belangrijke rol.

Methode

Het op broedvogels geinventariseerde terrein is weergegeven in figuur 1. De totale oppervlakte bedraagt 55 ha.
Figuur 2 geeft een overzicht van de belangrijkste landschapstypen.
Het materiaal over de broedvogels is, naast enkele incidentele waarnemingen, gebaseerd op kwantitatieve tellingen in vier jaren, namelijk 1977, 1978, 1979 en 1981.
De tellingen in 1977 t/m 1979 zijn verricht door A. van Poppel in het kader van een inventarisatie van Gorp en Rovert met enkele randgebieden. Daartoe werd ieder gebied tenminste zes keer onderzocht.
In 1981 werd door leden van Vogelwerkgroep De Kempen helaas maar op drie dagen geteld:

18.04:	6.00-9.30 uur	= 3.30 uur	(T. Heijnen, H. Cornelissen)
19.05:	21.00-23.00 uur	= 2.00 uur	(T. Heijnen, J. v.d. Winden)
14.06:	's avonds	= 2.00 uur	(W. v.d. Voort)
		7.30 uur	

Op alle dagen was het uitstekend weer, maar de inventarisatieintensiteit is met 8,2 minuten/ha zeer gering. Dit betekent, dat in veel gevallen de vermelde minima ver onder de werkelijk aanwezige aantallen zullen liggen. Toch worden de resultaten van 1981 vermeld, omdat in een aantal gevallen blijkt dat er opvallende aantalswijzigingen zijn opgetreden met voorgaande jaren (d.w.z. toenames, omdat alleen dié zeker zijn).

Criteria

Bij de tellingen in 1977 t/m 1979 is als criterium van een "broedpaar" aangehouden: tenminste één zangpost in de gunstige tijd, onder gunstige tijd wordt verstaan de tijd, dat aangenomen mag worden dat

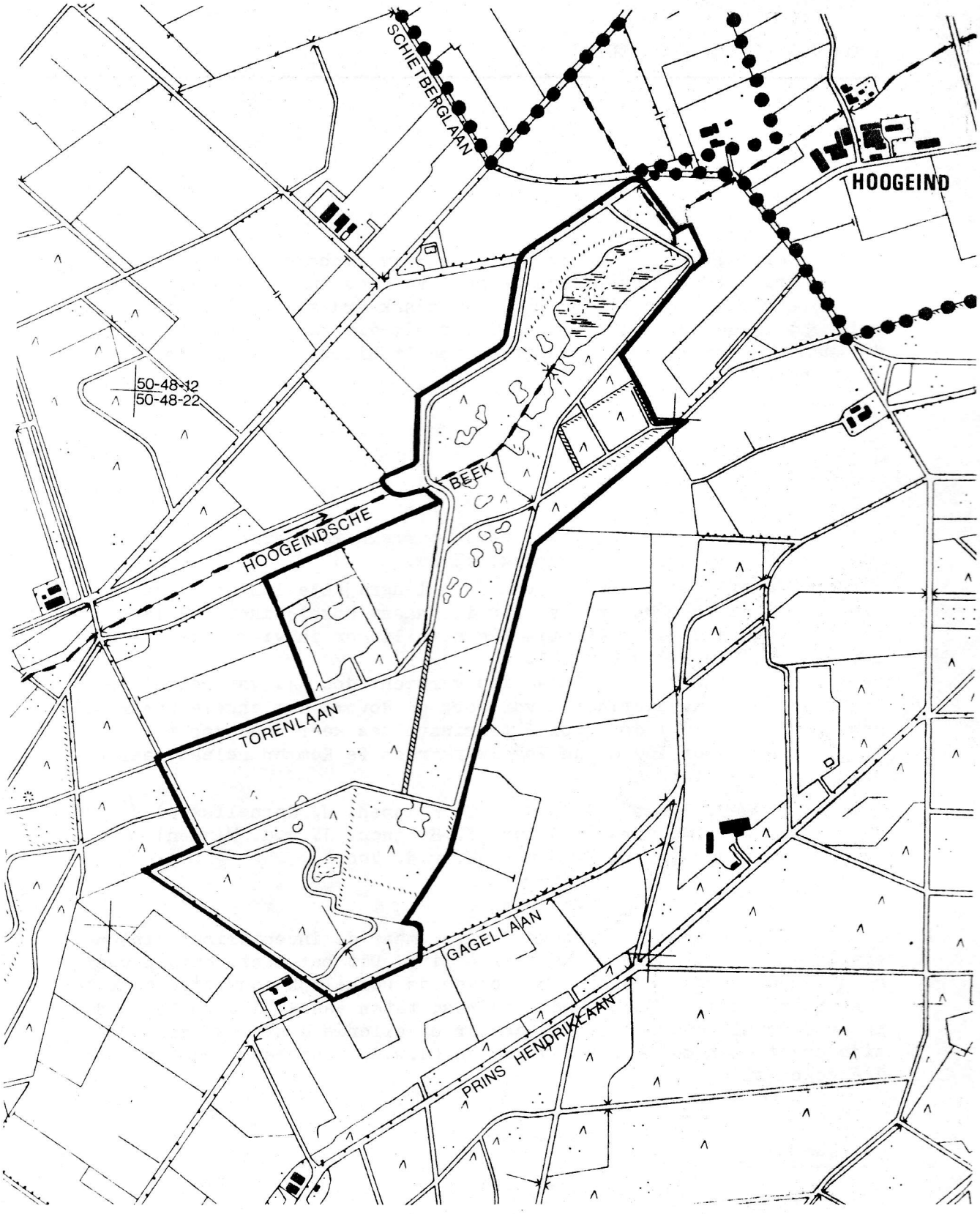

Figuur 1. Begrenzing van de Broekeling (dikke lijn). Fragment topogr. kaart 50 H, schaal 1 : 10.000.

De grens van het ruilverkavelingsgebied "De Hilver" is met een stippellijn aangegeven.

vrijwel alle waargenomen zangposten ter plaatse op broedvogels betrekking hebben. Toch kunnen hierdoor fouten gemaakt worden.
In 1981 is de volgende procedure gevolgd: als een vaste zangpost worden beschouwd díe zangposten die in mei en/of juni zijn vastgesteld. Als mogelijke vaste zangpost worden beschouwd de zangposten die uitsluitend in april werden geconstateerd. Toch zal bij diverse soorten aangenomen mogen worden dat ook april-waarnemingen vermoedelijk op vaste zangposten betrekking hebben. Bij de soortbeschrijvingen is dit steeds als zodanig aangegeven.

Soortbeschrijvingen

Bij iedere soort wordt kort aangegeven hoeveel zangposten of broedparen er in de diverse jaren zijn vastgesteld. Soms wordt een korte opmerking gemaakt over opvallende aantallen of aantalsverschillen tussen de jaren en over inventarisatieproblemen.
Veel soortbeschrijvingen zijn vergezeld van vier kaartjes, van links naar rechts resp. 1977, 1978, 1979 en 1981. Op de kaartjes van 1981 treft men gesloten en open rondjes aan; de gesloten rondjes betreffen zangposten e.d. die tenminste bij de mei- of juni-telling werden vastgesteld, de open rondjes betreffen zangposten e.d. die uitsluitend in april werden geconstateerd. Globaal gesproken kan gedacht worden aan resp. "waarschijnlijke broedvogels" en "mogelijke broedvogels". In de tekst is dit onderscheid als volgt aangegeven: 18+13 = 18 "waarschijnlijke" en 13 "mogelijke broedterritoria".

Resultaten

Dodaars, Tachybaptus ruficollis (geen kaart)

Op de plassen in 1977 en 1978 2, 1979 1, 1980 1-2 en 1981 2 paren. Ook in de zestiger jaren broedde de Dodaars hier.

Geoorde Fuut, Podiceps nigricollis (geen kaart)

Op 4 september 1980 1 adult en 2 onvolwassen vogels. Volgens de opzichter verbleven hier het gehele broedseizoen twee fuutjes met "opvallend geel bij de kop, die geen gewone Futen waren", zodat ter plaatse broeden niet uitgesloten is.

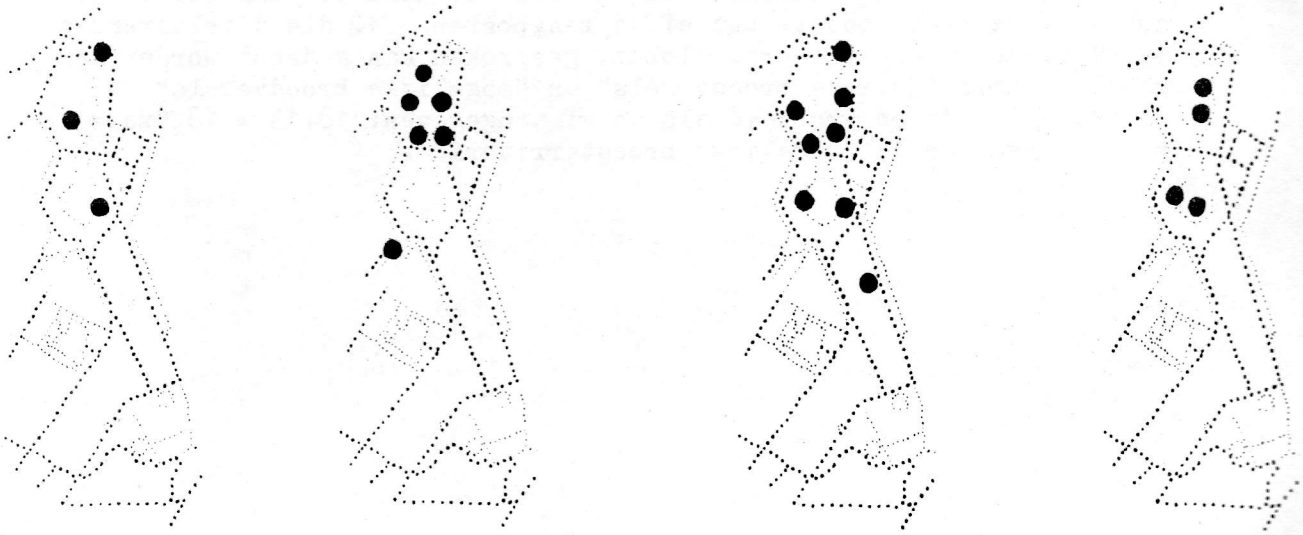

Wilde Eend, Anas platyrhynchos

In 1977 3, 1978 6, 1979 8 en 1981 4 paren.

Wintertaling, Anas crecca (geen kaart)

In 1977 0-1, 1978 1-2, 1979 0-1 en 1981 1-2 paren. De zekere paren berusten op waarnemingen van alarmerende wijfjes (1977 en 1978) of een vrouwtje met pulli (1981), terwijl de mogelijke paren berusten op waarnemingen van een tweede wijfje of van twee mannetjes in de broedtijd.

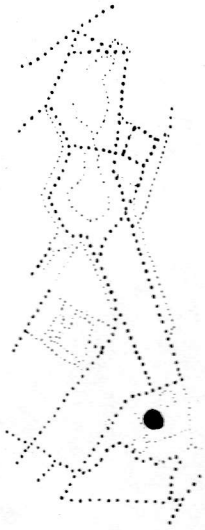

Buizerd 1979

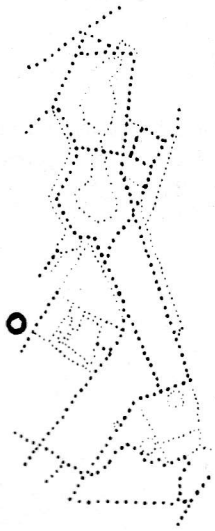

Boomvalk 1979

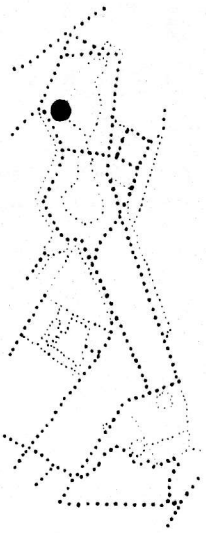

Torenvalk 1979

Buizerd, Buteo buteo

In 1979 broedde een paartje in het zuidelijke deel van de Broekeling.

Boomvalk, Falco subbuteo

In 1979 broedde mogelijk een paar langs de rand van het inventarisatiegebied.

Torenvalk, Falco tinnunculus

In 1979 broedde een paar in het noordelijke deel van het gebied.

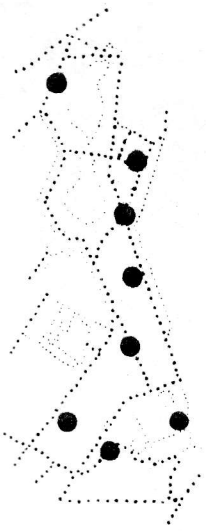

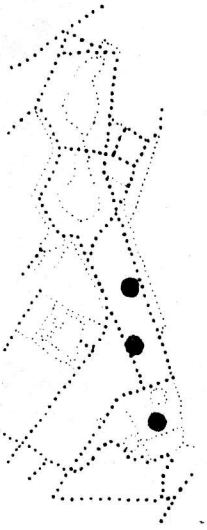

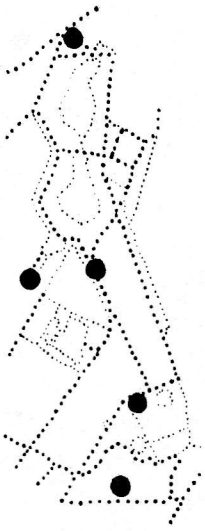

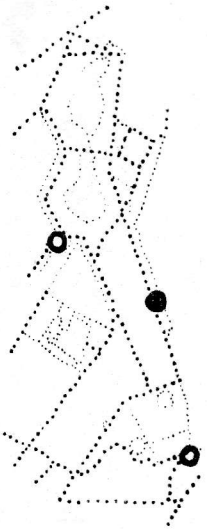

Fazant, Phasianus colchicus

In 1977 8, 1978 3, 1979 4 en 1981 1+2 roepende hanen. Aangezien één haan meestal met meerdere hennen copuleerd (haremstructuur), zal het aantal nesten hoger kunnen liggen.

Waterral, Rallus aquaticus (geen kaart)

Op 12 mei 1965 werd een roepend exemplaar gehoord, zodat broeden niet uitgesloten mag worden geacht. In de jaren 1977-1981 werden geen Waterrallen in de broedtijd gehoord.

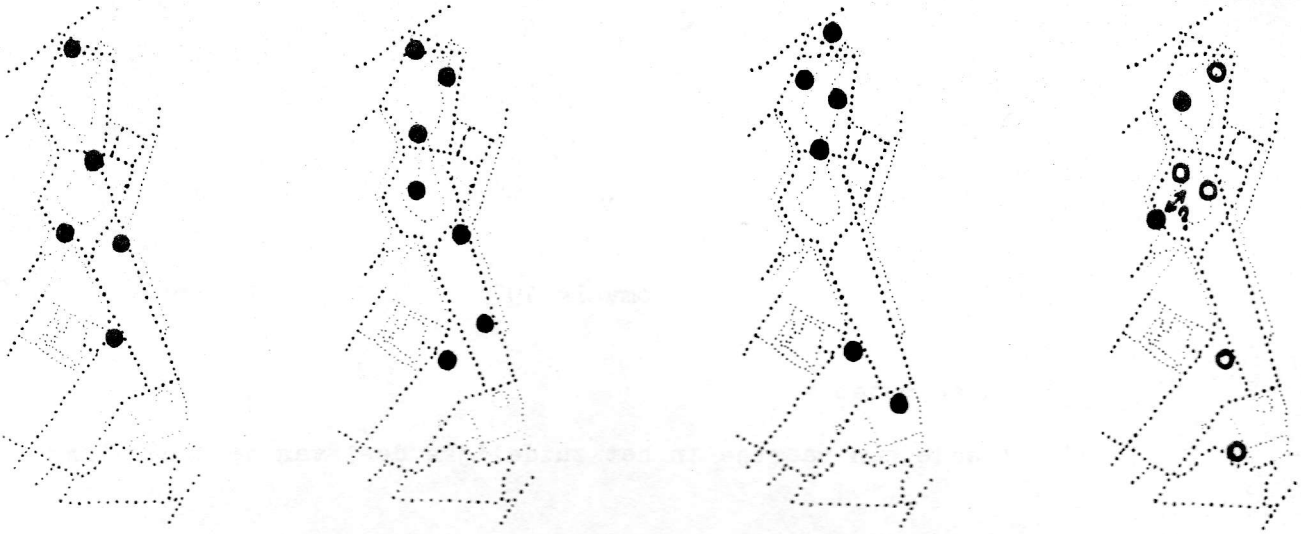

Waterhoen, Gallinula chloropus

In 1977 5, 1978 7, 1979 6 en 1981 2+4à5 roepposten; aangezien de aprilwaarnemingen in 1981 vermoedelijk alle op broedvogels betrekking hebben, kan een aantal van 6 roepposten aangehouden worden. Het aantal is met uitersten van 5 en 7 (gemiddeld 6) roepposten zeer constant.

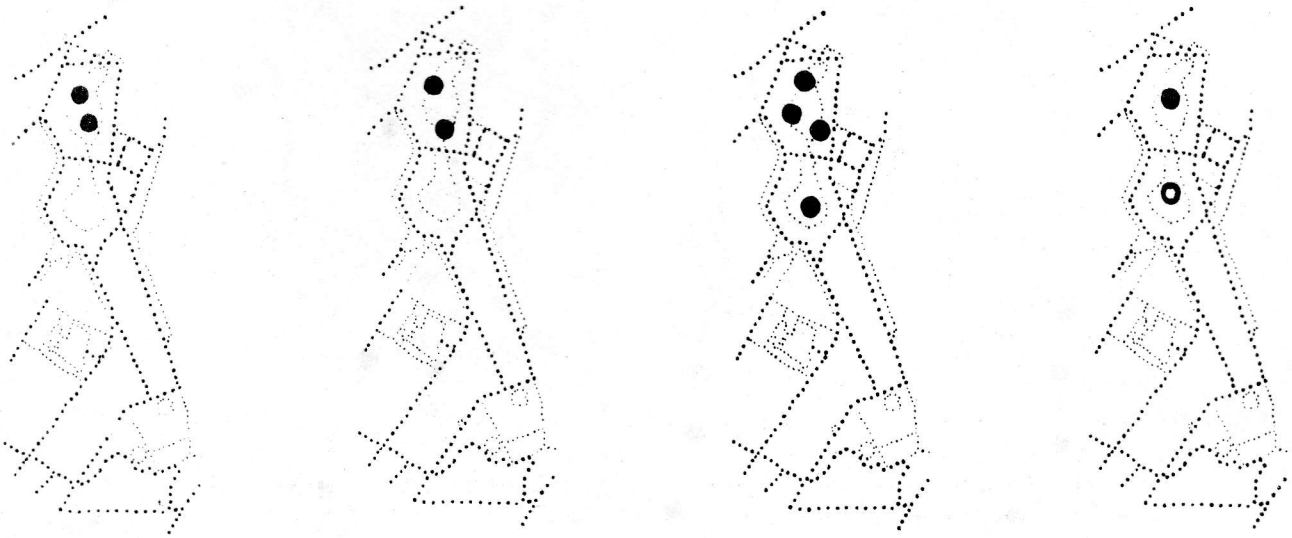

Meerkoet, Fulica atra

In 1977 2, 1978 2, 1979 4 en 1981 1+1 paren. Ook in 1980 werden 1+1 paren vastgesteld.

Houtsnip, Scolopax rusticola (geen kaart)

De enige melding komt van 1963, 1 paar.

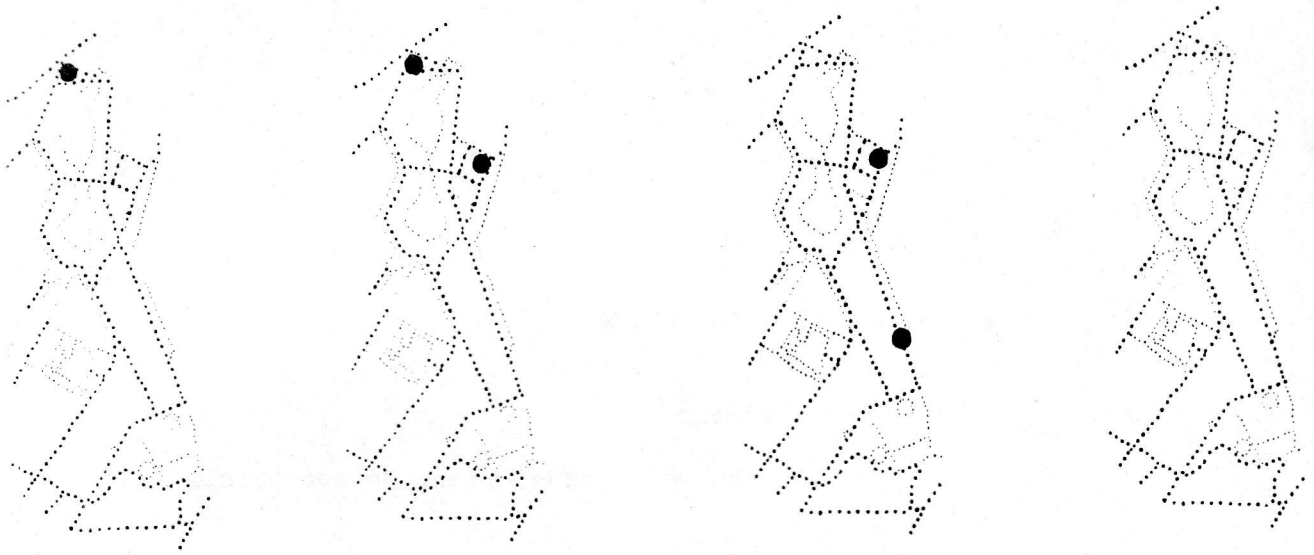

Holenduif, Columba oenas

In 1977 1, 1978 2, 1979 2 en 1981 0 zangposten.

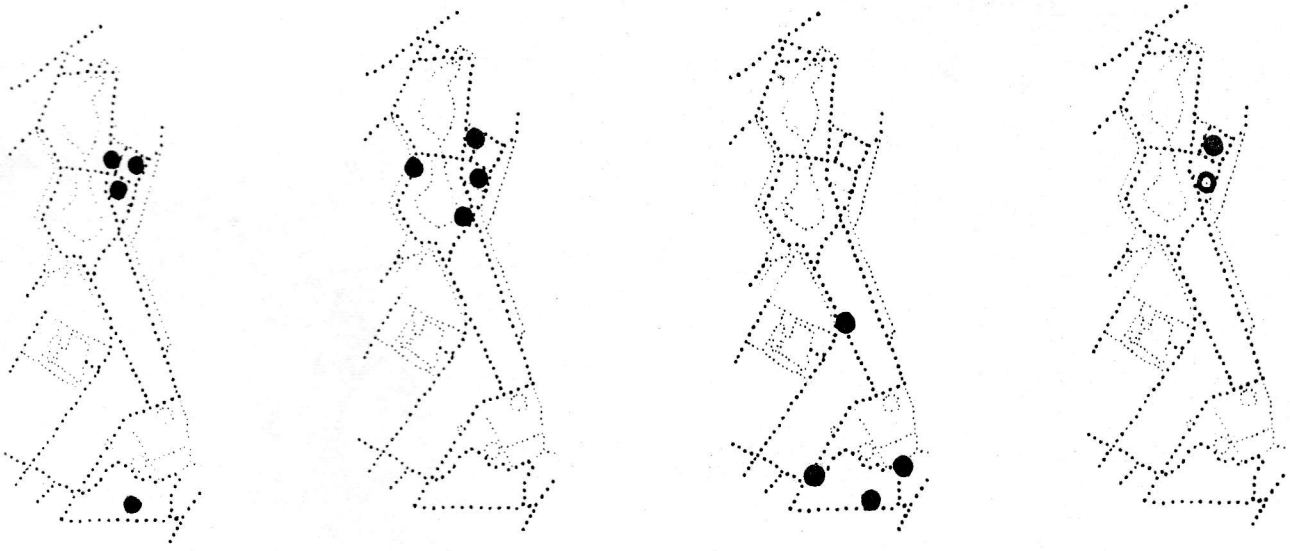

Houtduif, Columba palumbus

In 1977, 1978 en 1979 4 en 1981 1+1 zangposten. Het geringe aantal in 1981 is vermoedelijk een ondertelling.

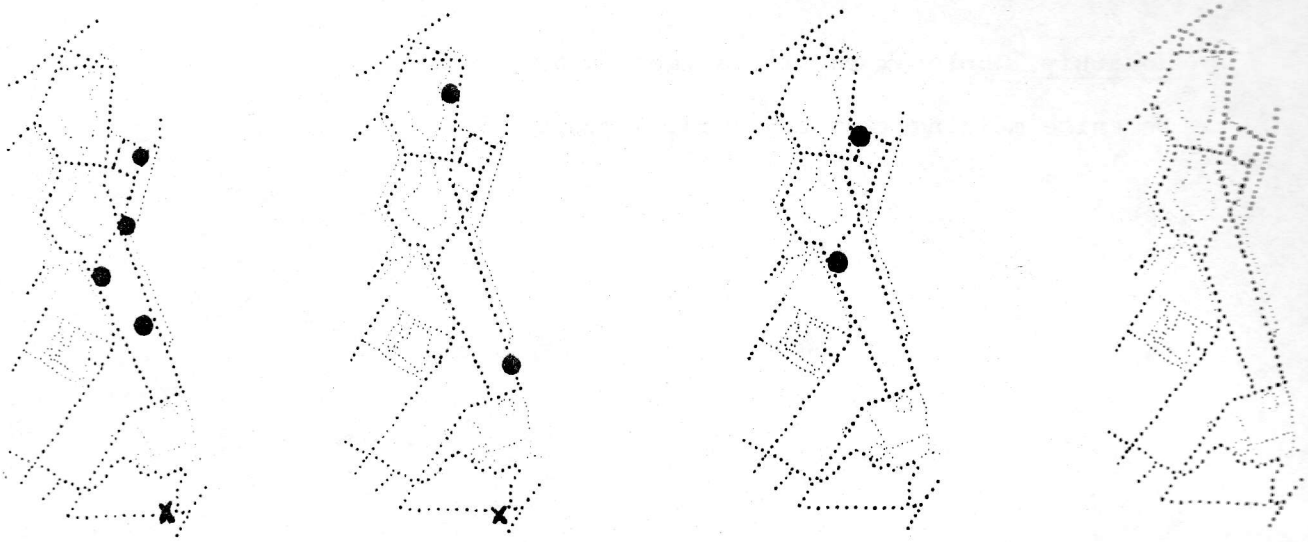

Tortelduif: ● Turkse Tortel: ✕

Tortelduif, Streptopelia turtur

In 1977 4, 1978 2, 1979 2 en 1981 0 zangposten. De soort is in 1981 welhaast zeker gemist.

Turkse Tortel, Streptopelia decaocto

In 1977 en 1978 werd een zangpost vastgesteld bij de boerderij aan de zuidrand van het telgebied (juist buiten de omgrenzing).

Koekoek, Cuculus canorus (geen kaart)

In 1977 1, 1978 2, 1979 1 en 1981 2 territoria.

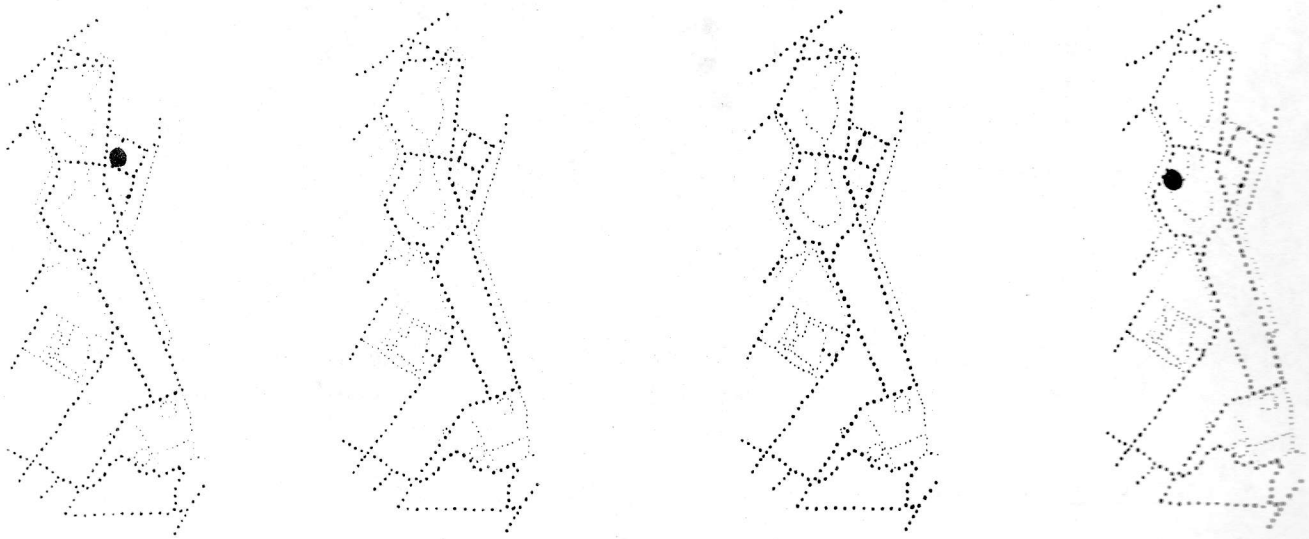

Ransuil, Asio otus

Alleen in 1977 en 1981 werd broeden, aan de hand van bedelende jongen, van telkens één paar vastgesteld.

Zwarte Specht, Dryocopus martius (geen kaart)

Op 25 maart 1967 werd een bewoond nest gevonden.

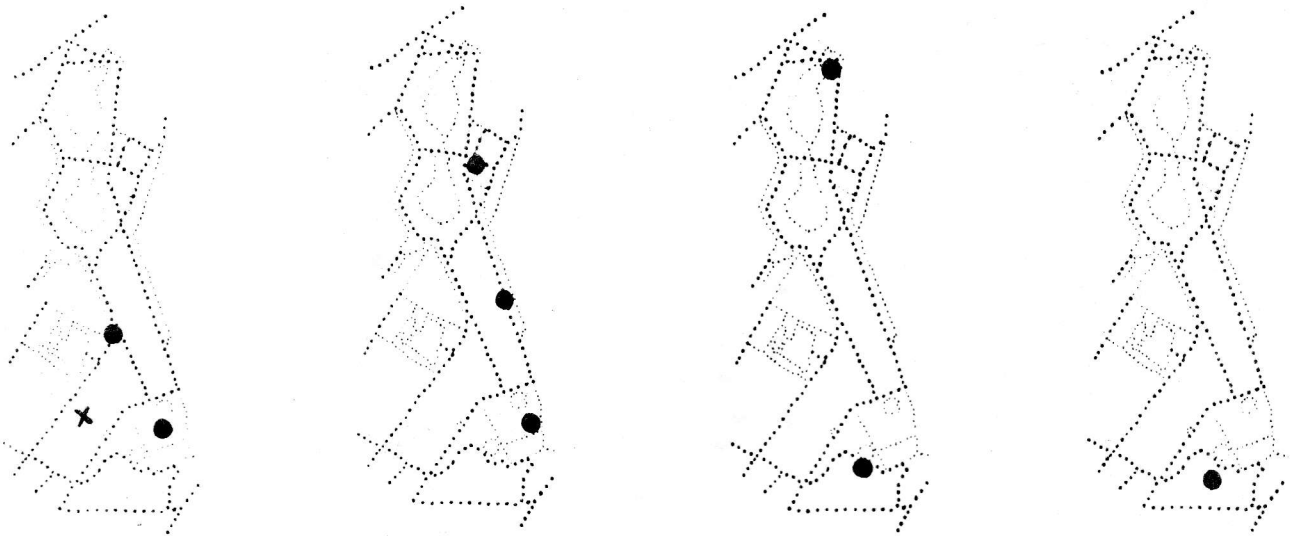

Grote Bonte Specht: ● Groene Specht: X

Grote Bonte Specht, Dendrocopus major

In 1977 2, 1978 3, 1979 2 en 1981 1 territorium/a.

Groene Specht, Picus viridis

Alleen in 1977 werd een territorium geconstateerd.

Kleine Bonte Specht, Dendrocopus minor (geen kaart)

Op 11 en 17 juni 1978 werd een exemplaar gezien, maar hoewel er gere-geld geinventariseerd is, werd niets naders waargenomen. Toch moet een broedgeval niet geheel uitgesloten worden, daar Kleine Bonte Spechten soms zeer zwijgzaam kunnen zijn.

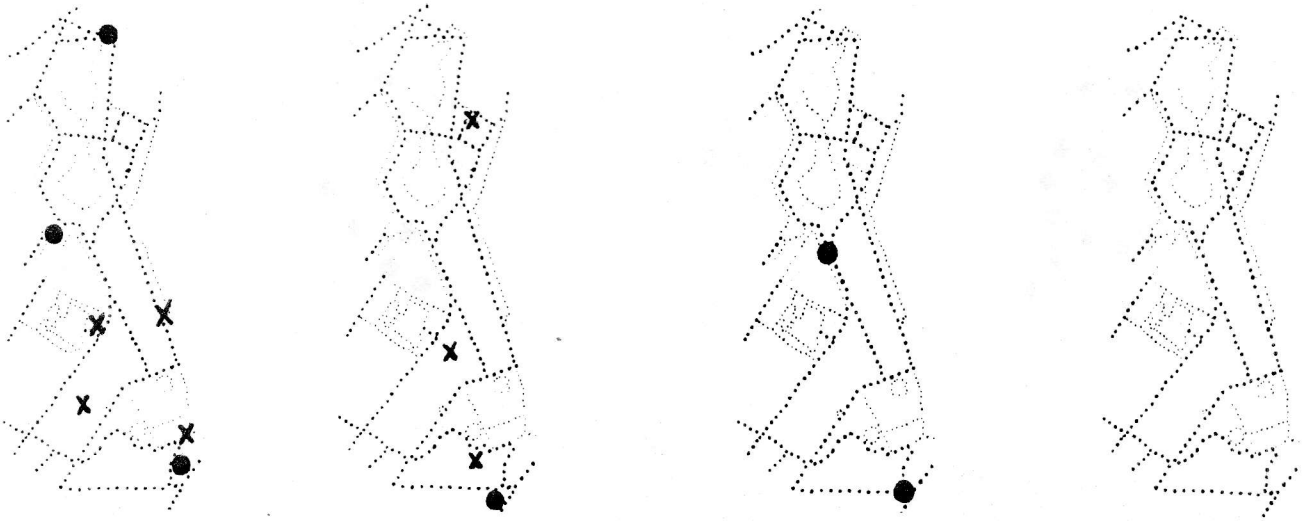

Witte Kwikstaart: ● Heggemus: X

Witte Kwikstaart, Motacilla a. alba

In 1977 3, 1978 1 (aan de rand) en 1979 2 (waarvan 1 aan de rand) paren. In 1981 werd de soort niet vastgesteld.

Heggemus, Prunella modularis

In 1977 4 en 1978 3 zangposten. In 1979 en 1981 ontbrak de soort, hetgeen vreemd is.

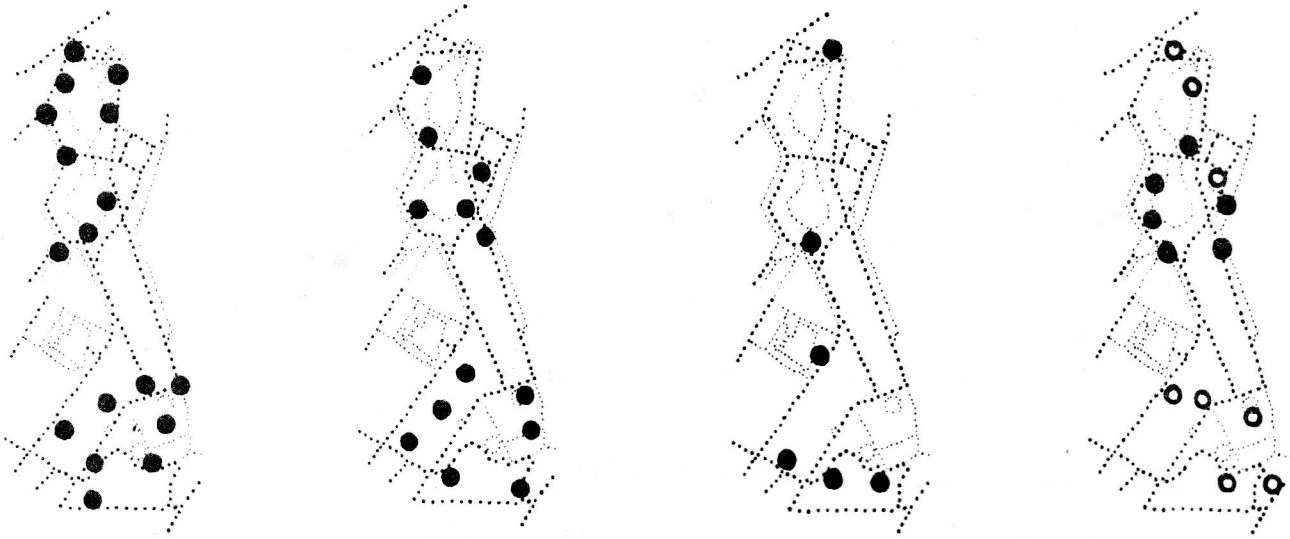

Winterkoninkje, Troglodytus troglodytus

In 1977 17, 1978 13, 1979 6 en 1981 6+8 zangposten. Het aantal in 1981 kan op tenminste 14 gesteld worden. Duidelijk zichtbaar is de invloed van de strenge winter 1978/1979, maar ook blijkt uit de telling van 1981, dat de soort zich snel kan herstellen.

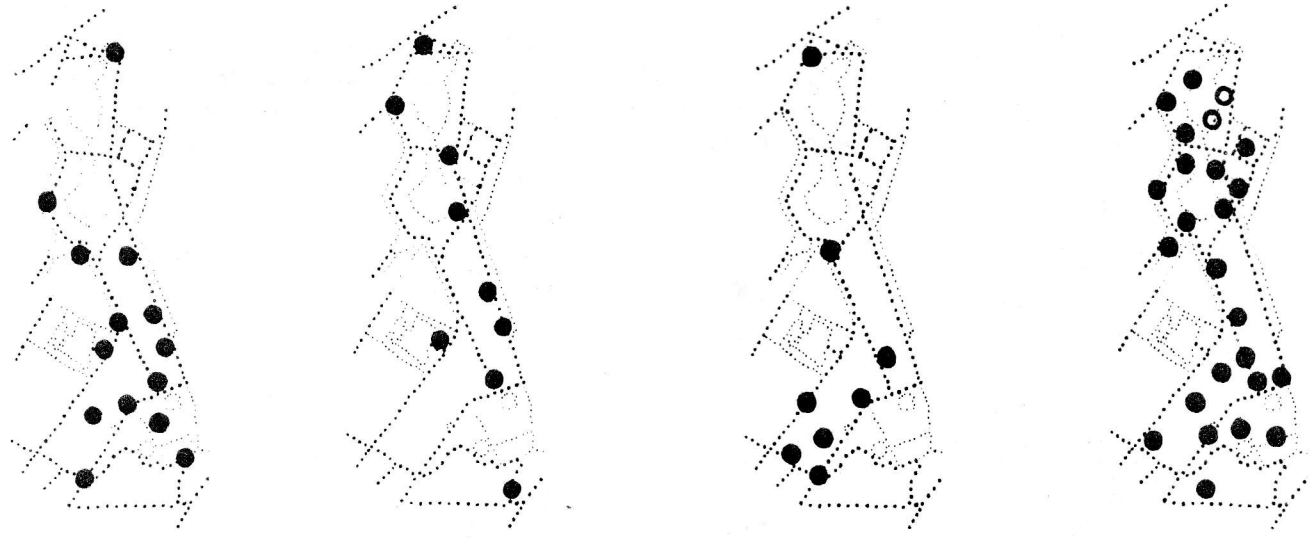

Roodborstje

Roodborstje, Erithacus rubecula

In 1977 14, 1978 9, 1979 8 en 1981 23+2 zangposten. Zeer opmerkelijk is het hoge aantal in 1981, maar aangezien de zangperiode zeer kort is, moet een ondertelling in de voorgaande jaren niet worden uitgesloten.

Nachtegaal, Luscinia megarhynchos (geen kaart)

In 1977 1 zangpost en 1978 2 zangposten. In 1979 en 1981 afwezig.

Blauwborst, Cyanosylvia svecica (geen kaart)

De enige waarneming dateert van 14 mei 1977, 1 zangpost. Aangezien de soort verder niet gehoord is, moet aangenomen worden dat het vermoedelijk een doortrekker betrof. Toch is broeden in het terrein gezien het zeer geschikte biotoop zeker af en toe mogelijk.

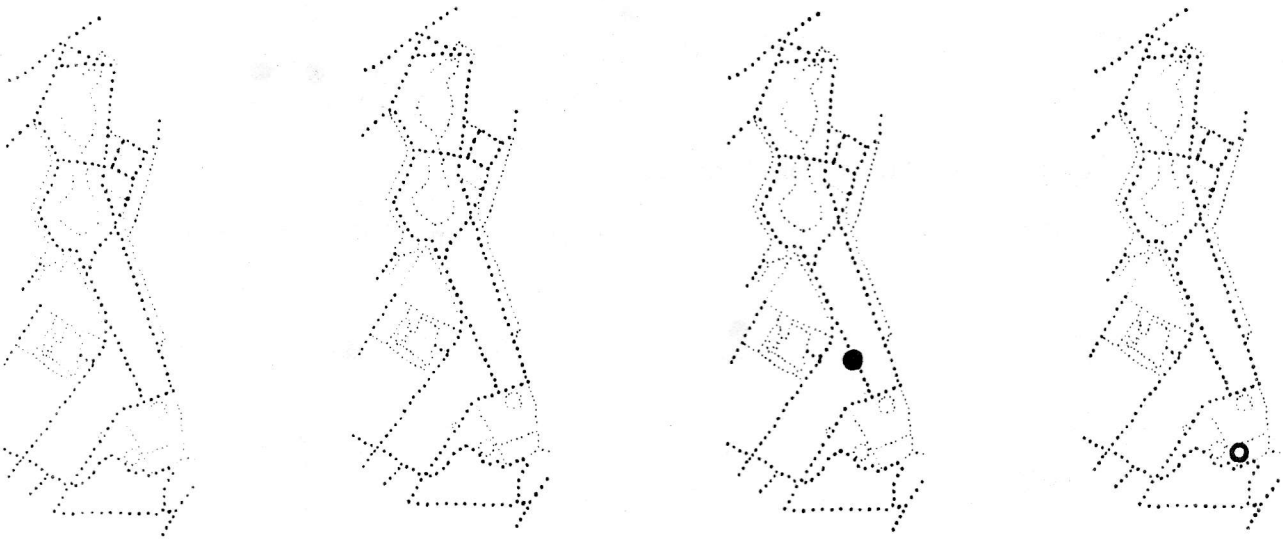

Gekraagde Roodstaart, Phoenicurus phoenicurus

In 1979 1 en 1981 0+1 zangpost.

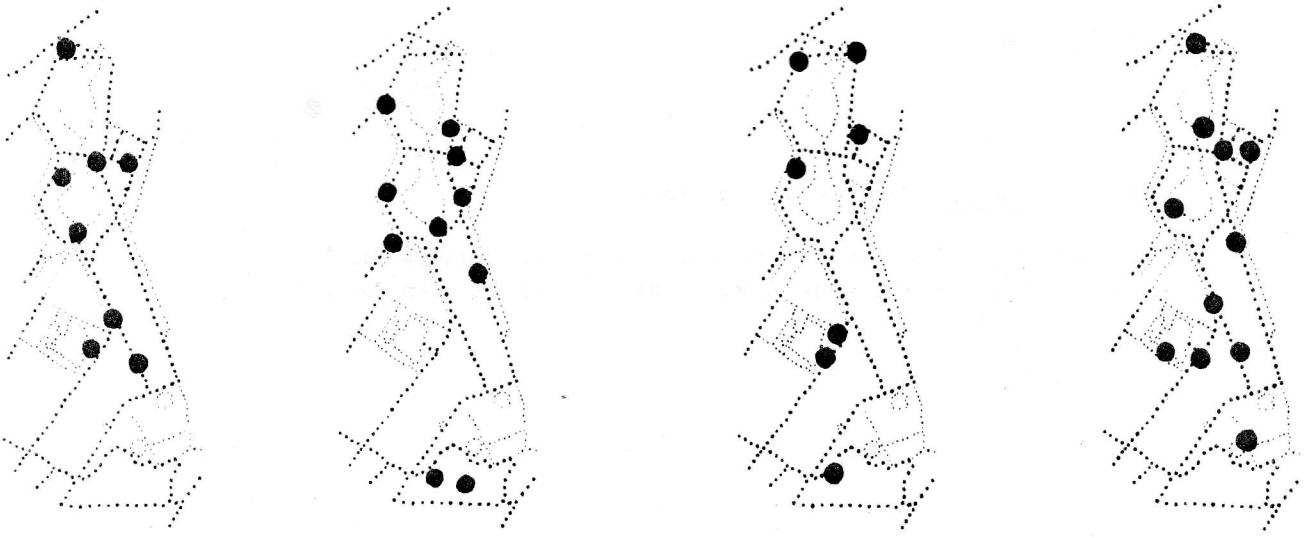

Merel

Merel, Turdus merula

In 1977 8, 1978 10, 1979 7 en 1981 11 zangposten. Aangezien de Merel een zeer lastig te inventariseren soort is, kan het werkelijk aantal hoger liggen.

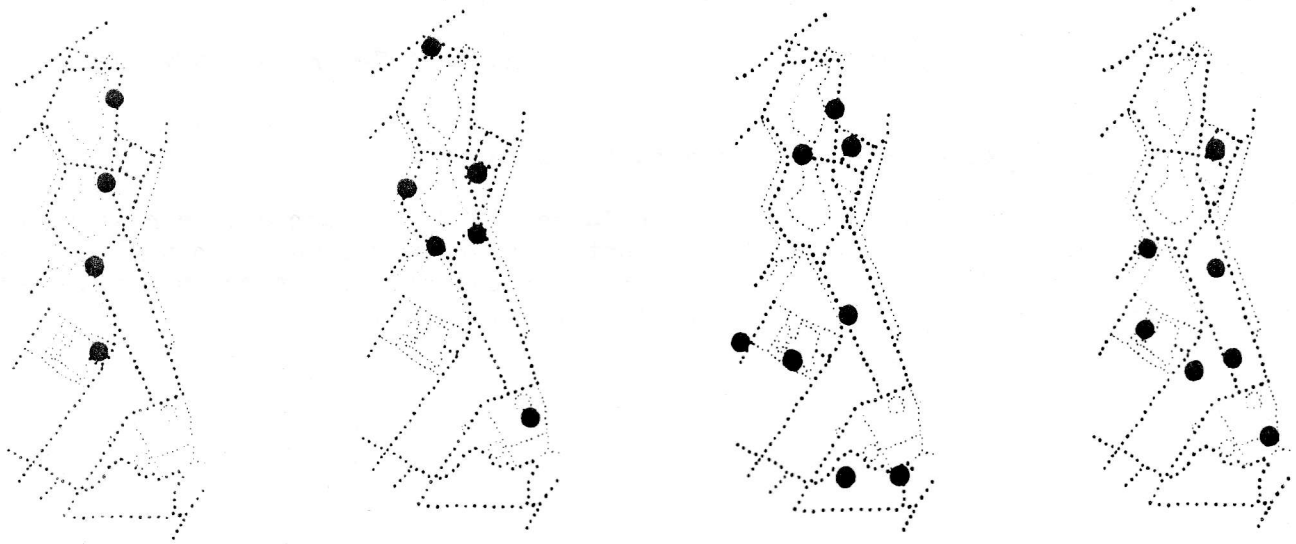

Zanglijster, Turdus philomelos

In 1977 4, 1978 6, 1979 7 (+ 1 aan rand) en 1981 7 zangposten.

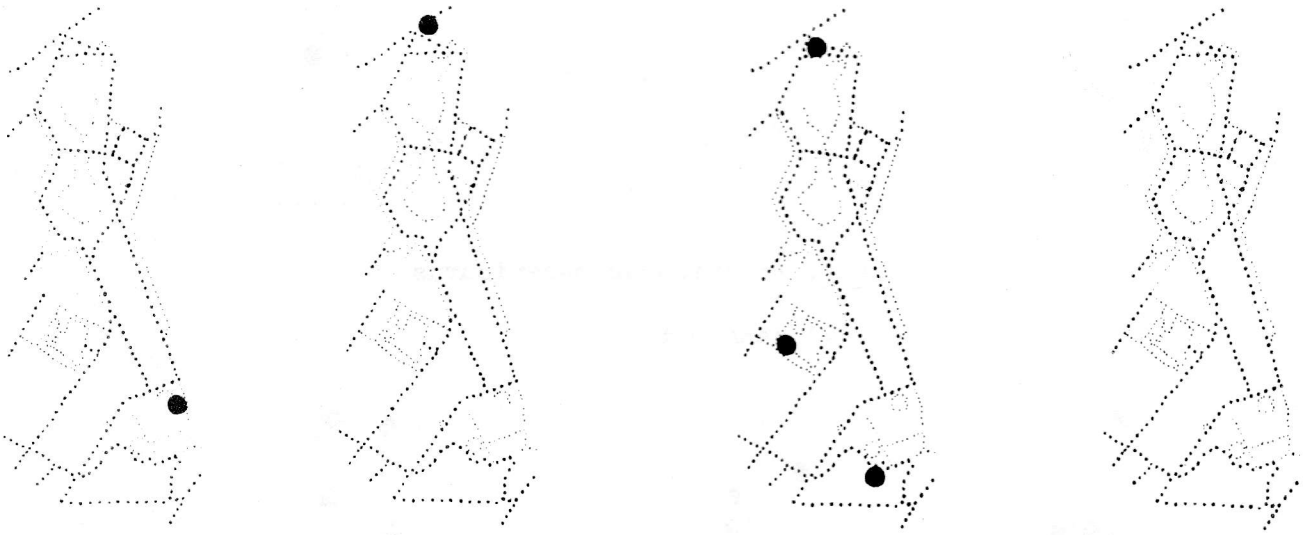

Grote Lijster, Turdus viscivorus

In 1977 1, 1978 1 en 1979 3 zangposten. Hoewel in 1981 niet vastgesteld, kan de soort makkelijk gemist zijn daar de eerste telling pas half april plaats vond.

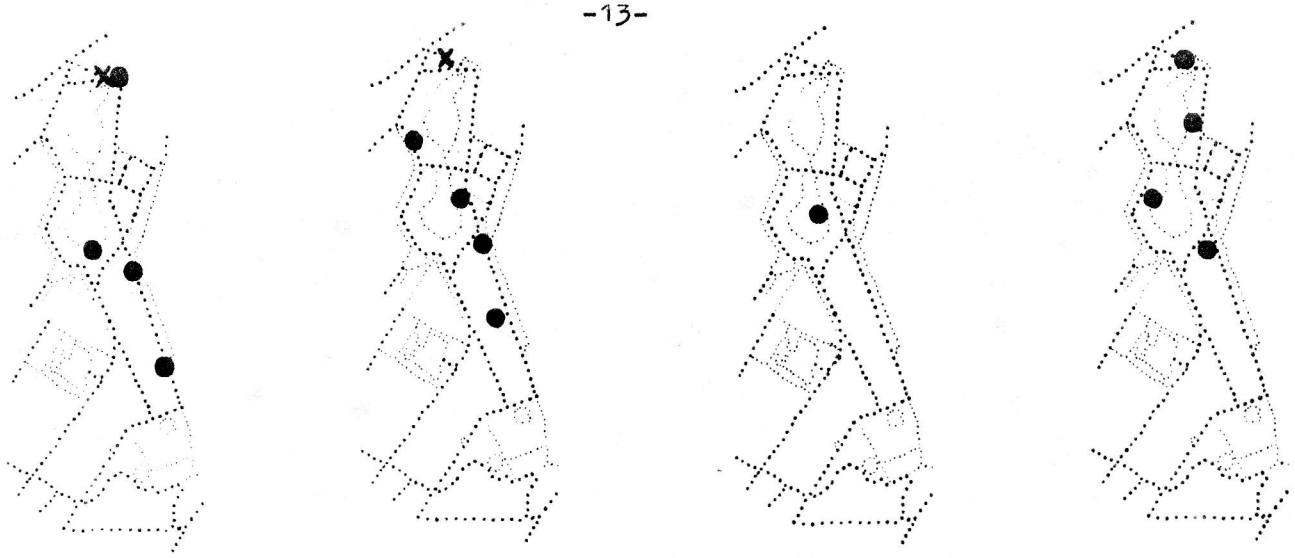

Tuinfluiter: ● Spotvogel: ✕

Spotvogel, Hippolais icterina

Alleen in 1977 en 1978 vastgesteld: 1 zangpost.

Tuinfluiter, Sylvia borin

In 1977 4, 1978 4, 1979 1 en 1981 4 zangposten.

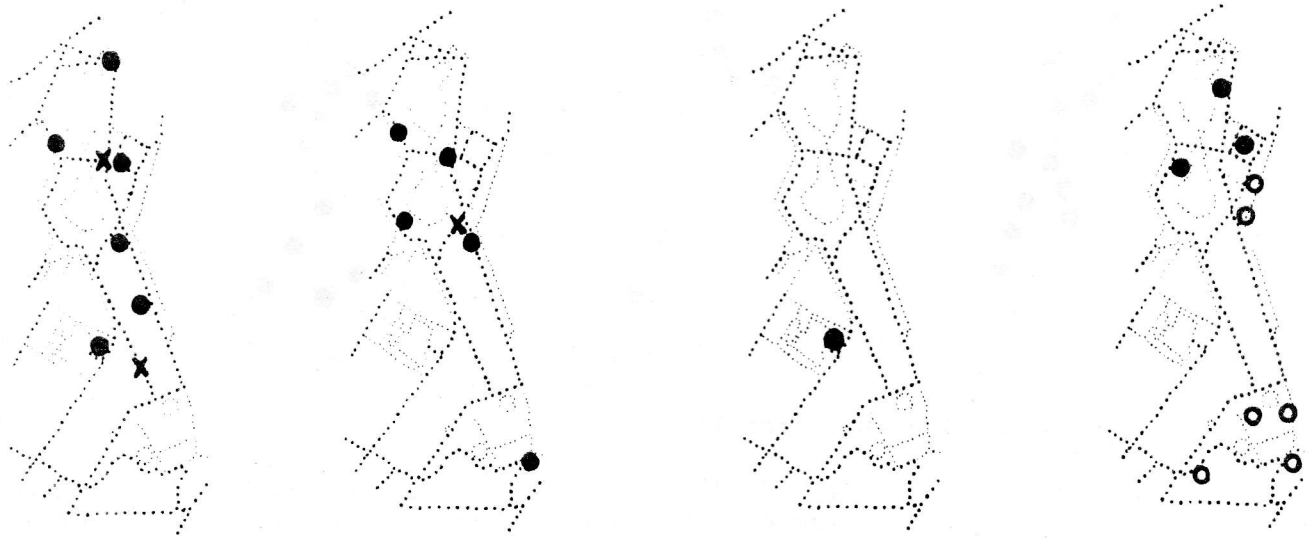

Zwartkop: ● Grasmus: ✕

Grasmus, Sylvia communis

In 1977 2 zangposten en 1978 1 zangpost. Niet in 1979 en 1981.

Zwartkop, Sylvia atricapilla

In 1977 6, 1978 5, 1979 1 en 1981 3+6 zangposten. Evenals bij de Tuinfluiter zien we een tijdelijke terugval in 1979. Het aantal vaste zangposten in 1981 wordt geschat op ca 5.

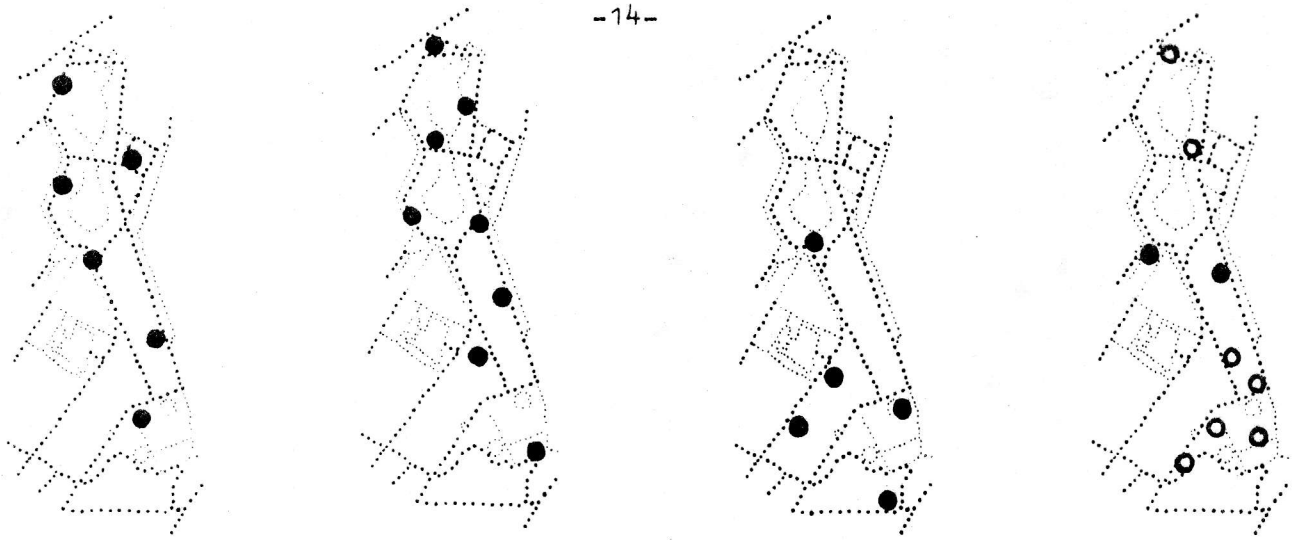

Tjiftjaf, Phylloscopus collybita

In 1977 6, 1978 8, 1979 5 en 1981 2+7 zangposten. De 7 april-zangposten in 1981 betreffen tenminste gedeeltelijk doortrekkers.

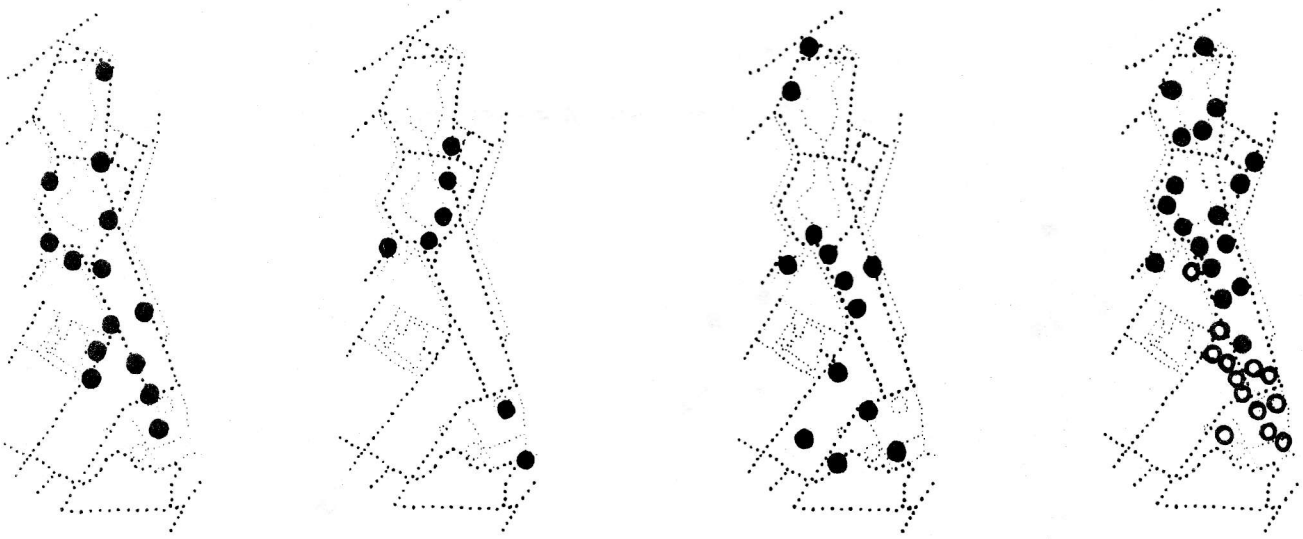

Fitis, Phylloscopus trochilus

In 1977 14, 1978 7, 1979 13 en 1981 18+13 zangposten. De april-zangposten in 1981 betreffen grotendeels doortrekkers: in deze periode werden zeer felle territoriumgevechten tussen de mannetjes (soms wel 4-5 tegelijk) gezien. Het aantal vaste zangposten in dat jaar wordt geschat op 20-25; in ieder geval was de Fitis in 1981 talrijker dan in 1977 t/m 1979.

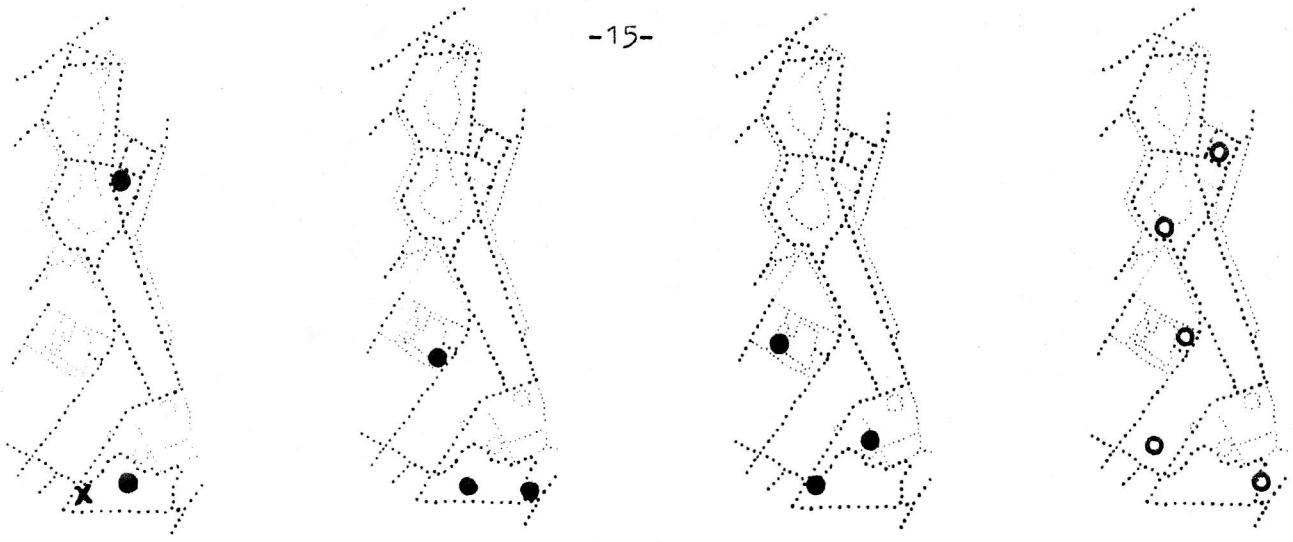

Goudhaantje: ● Vuurgoudhaantje: X

Goudhaantje, Regulus regulus

In 1977 2, 1978 3, 1979 3 en 1981 0+5 zangposten. Alle zangposten in april 1981 betreffen vermoedelijk broedvogels ter plaatse.

Vuurgoudhaantje, Regulus ignicapillus

In 1977 1 zangpost.

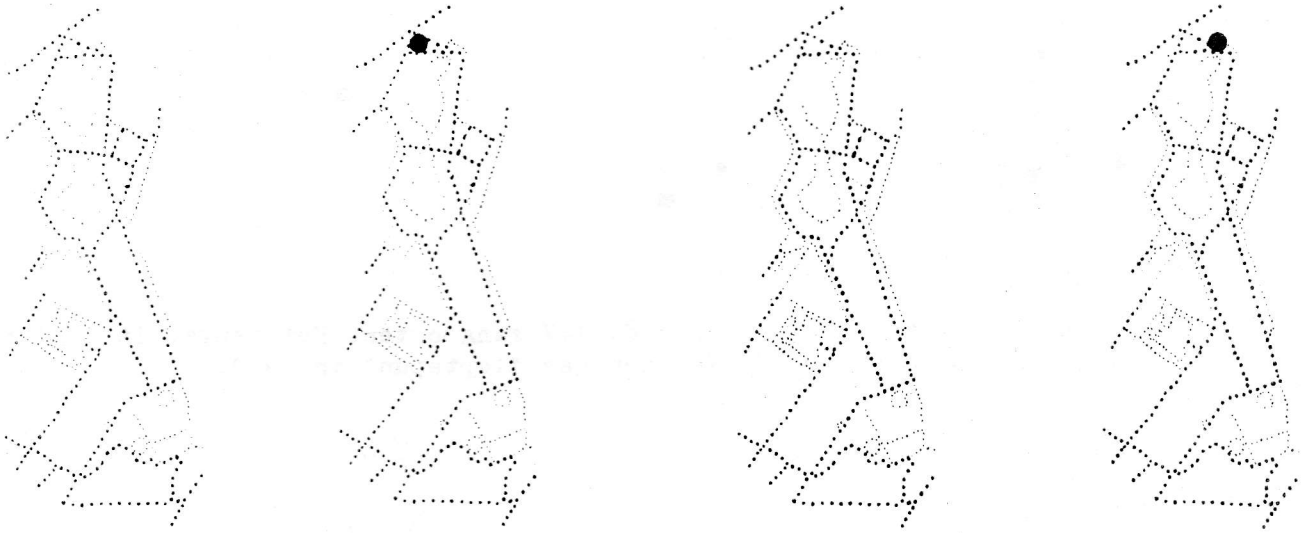

Grauwe Vliegenvanger, Muscicapa striata

Alleen in 1978 en 1981 met 1 paar vastgesteld.

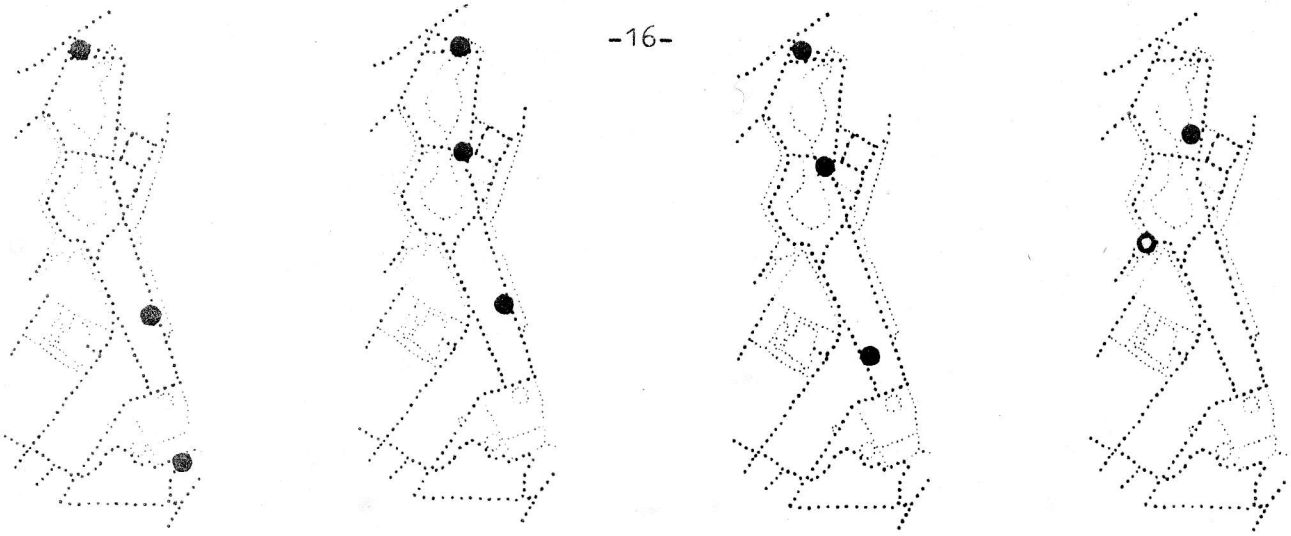

Staartmees, Aegithalos caudatus

In 1977 t/m 1979 3 en 1981 1+1 paren, maar in 1981 kan de soort onderteld zijn.

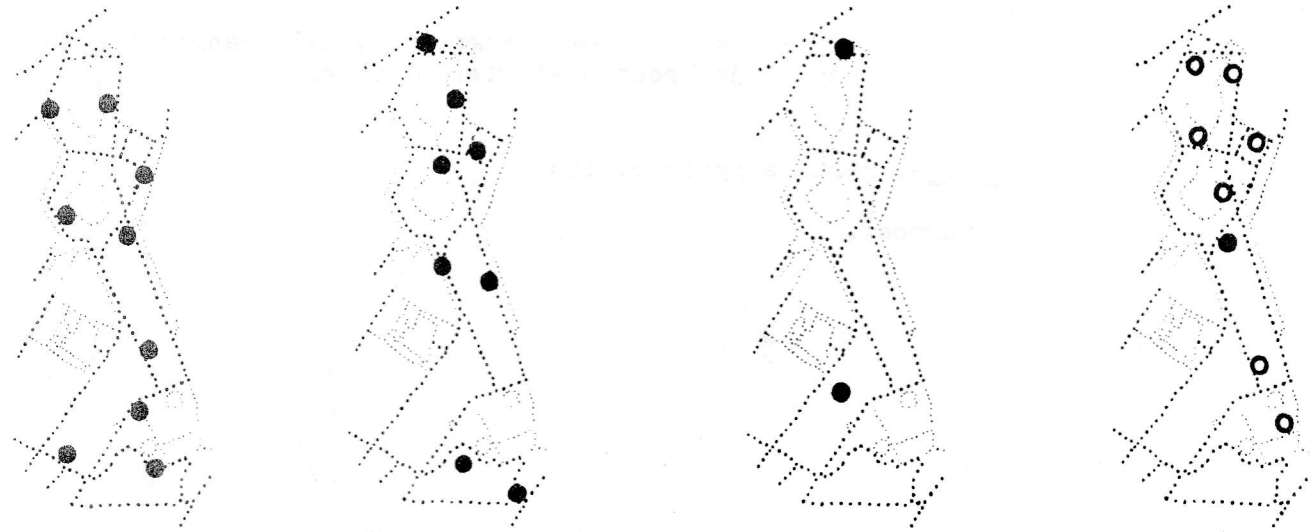

Matkop, Parus montanus

In 1977 9, 1978 8, 1979 2 en 1981 1+7 zangposten. Het aantal in 1981 bedraagt vermoedelijk ca 8. We zien een dieptepunt in 1979.

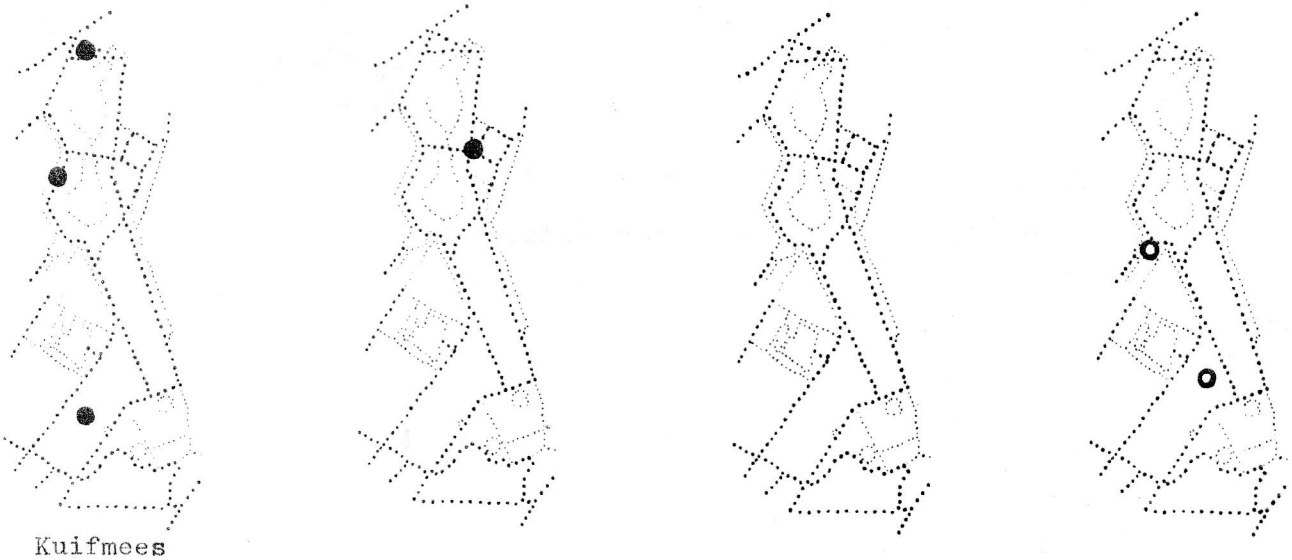

Kuifmees

Kuifmees, Parus cristatus

In 1977 3, 1978 1, 1979 0 en 1981 0+2 zangposten. De twee zangposten in april 1981 hebben waarschijnlijk op plaatselijke broedvogels betrekking.

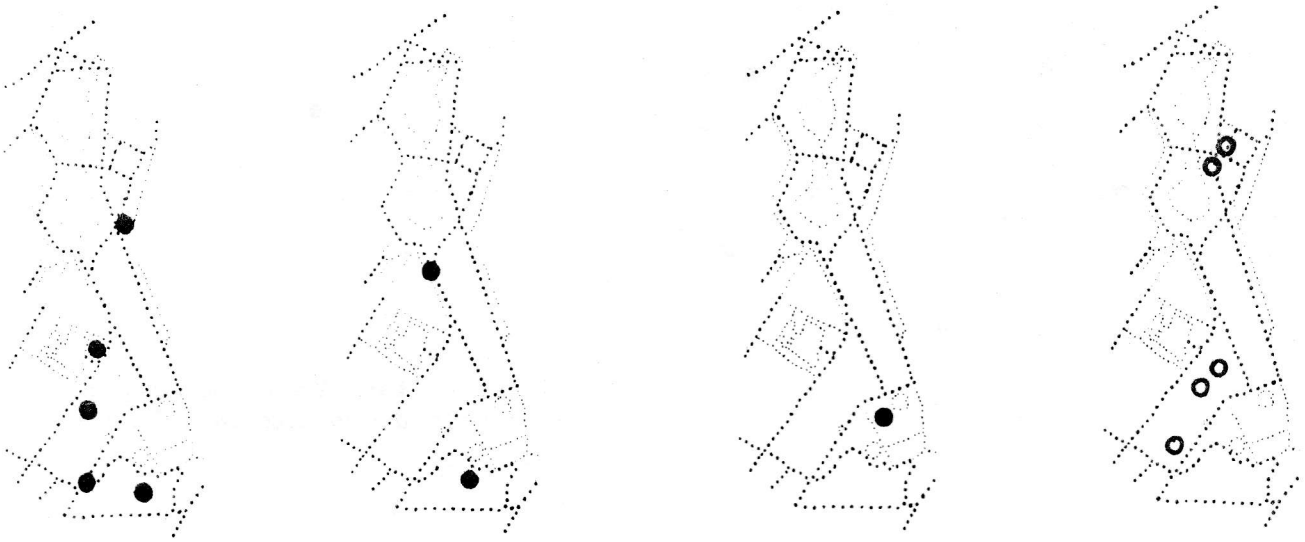

Zwarte Mees, Parus ater

In 1977 5, 1978 2, 1979 1 en 1981 0+5 zangposten. Ook hier geldt, dat de zangposten in april 1981 vermoedelijk op plaatselijke broedvogels betrekking hebben.

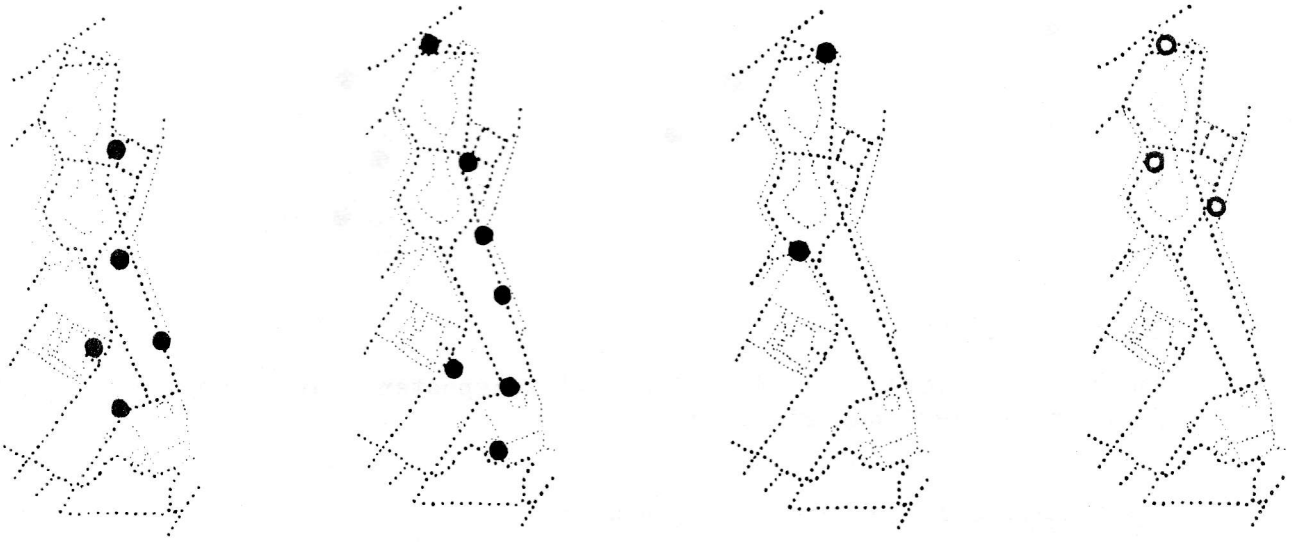

Pimpelmees, Parus caeruleus

In 1977 5, 1978 7, 1979 2 en 1981 0+3 zangposten. Voor opmerking over april 1981 zie bij Zwarte Mees. Wederom zien we een daling van het aantal zangposten in 1979, wellicht als gevolg van de voorafgaande strenge winter.

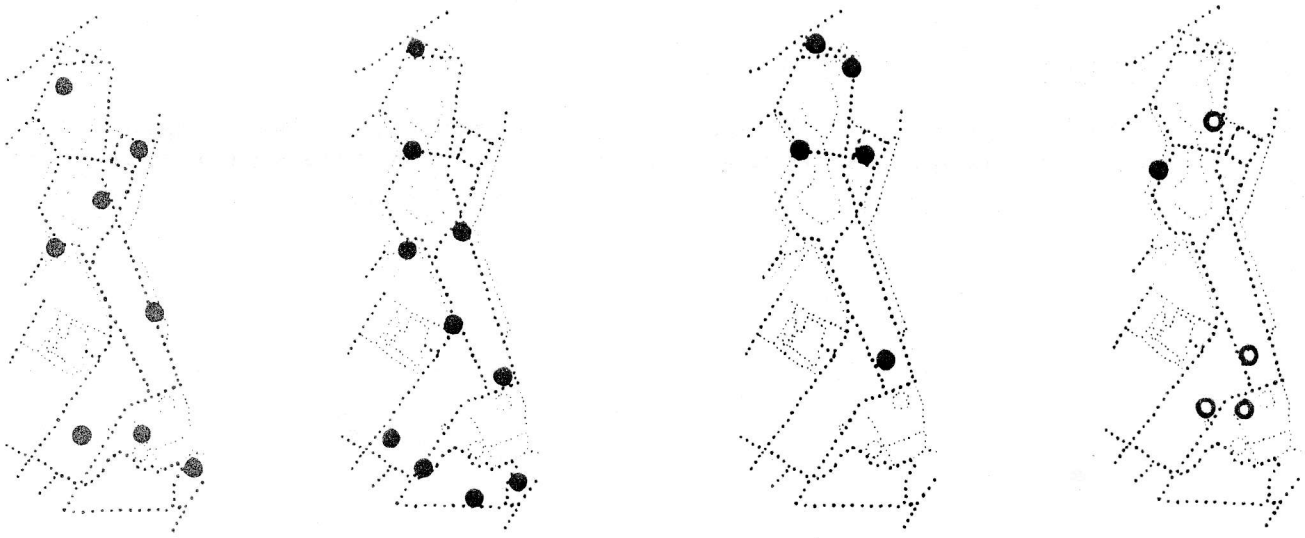

Koolmees, Parus major

In 1977 8, 1978 10, 1979 5 en 1981 1+4 zangposten. Voor opmerking over april 1981 zie bij Zwarte Mees. Ook hier valt de daling in 1979 op.

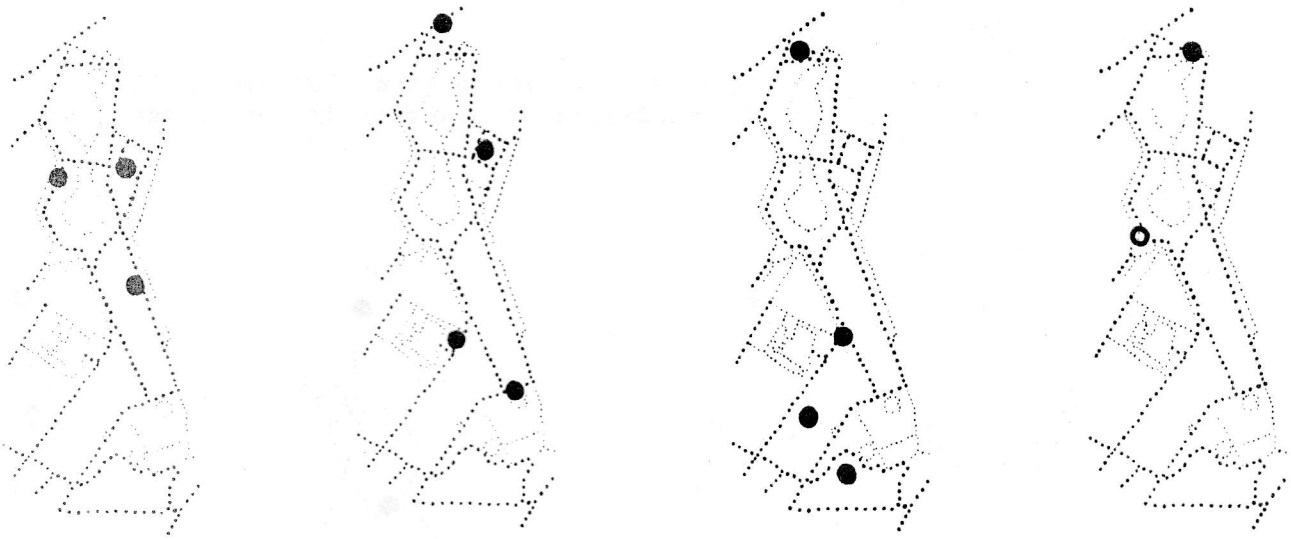

Boomkruiper, Certhia brachydactyla

In 1977 3, 1978 4, 1979 4 en 1981 1+1 zangposten. Het is mogelijk, dat de soort in 1981 onderteld is.

Wielewaal, Oriolus oriolus (geen kaart)

In 1977 en 1981 1 territorium. In 1978 en 1979 afwezig.

Vlaamse Gaai, Garrulus glandarius (geen kaart)

In 1978, 1979 en 1981 1 paar. Niet in 1977.

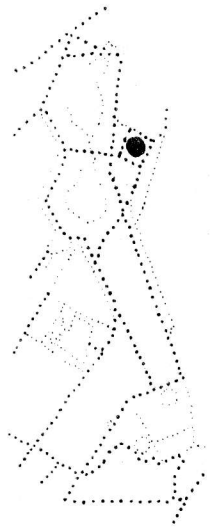

Ekster 1979

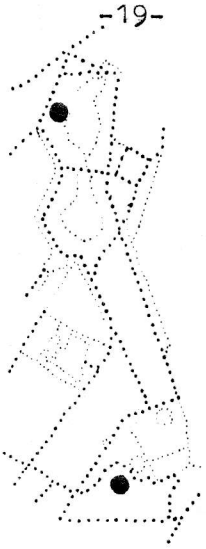

Zwarte Kraai 1978

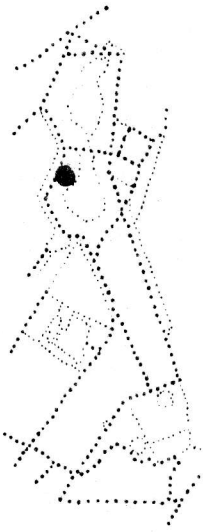

Zwarte Kraai 1981

Ekster, Pica pica

Alleen in 1979 vastgesteld: 1 paar.

Zwarte Kraai, Corvus corone

In 1978 2 paren en 1981 1 paar. Niet in 1977 en 1979.

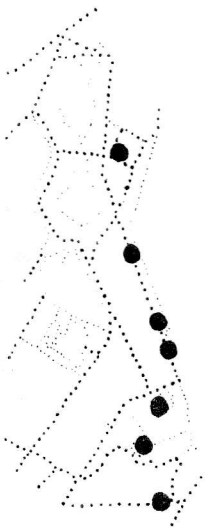

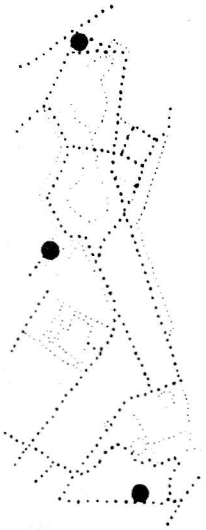

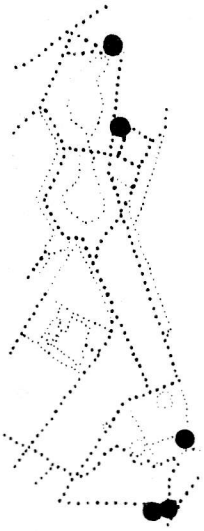

Spreeuw, Sturnus vulgaris

In 1977 7, 1978 3 en 1979 3 (+2 aan rand) zangposten. In 1981 wél aanwezig, maar niet geteld.

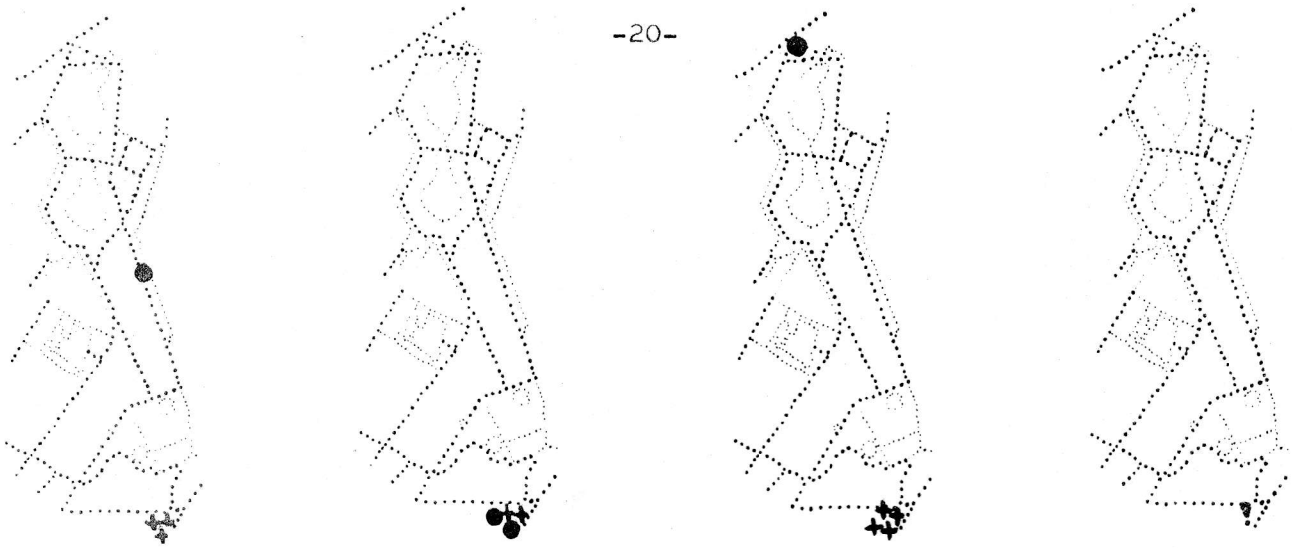

Ringmus: ● Huismus: +

Huismus, Passer domesticus

In 1977 3, 1978 2 en 1979 4 paren juist buiten het telgebied aan de zuidrand. In 1981 niet geteld.

Ringmus, Passer montanus

In 1977 1 en 1979 1 paar. In 1978 2 paren juist buiten het telgebied en in 1981 afwezig in het telgebied.

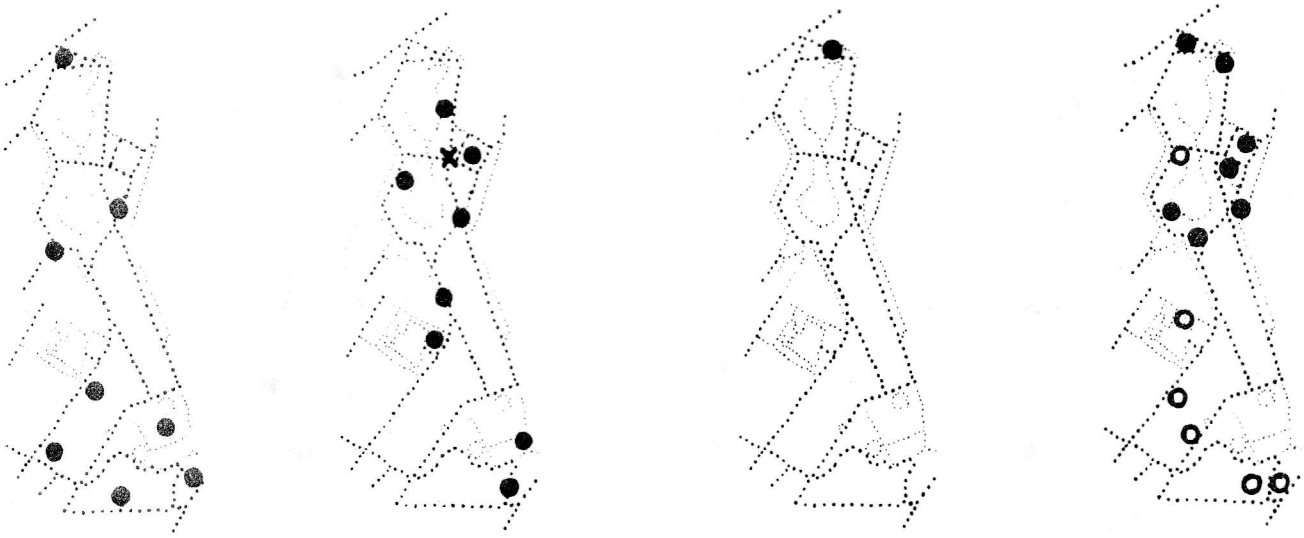

Vink: ● Goudvink: X

Vink, Fringilla coelebs

In 1977 en 1978 8, 1979 1 en 1981 7+6 zangposten. Het aantal in 1981 wordt geschat op ca 10. Het dieptepunt in 1979 is opvallend.

Goudvink, Pyrrhula pyrrhula

Alleen in 1978 vastgesteld: 1 paar.

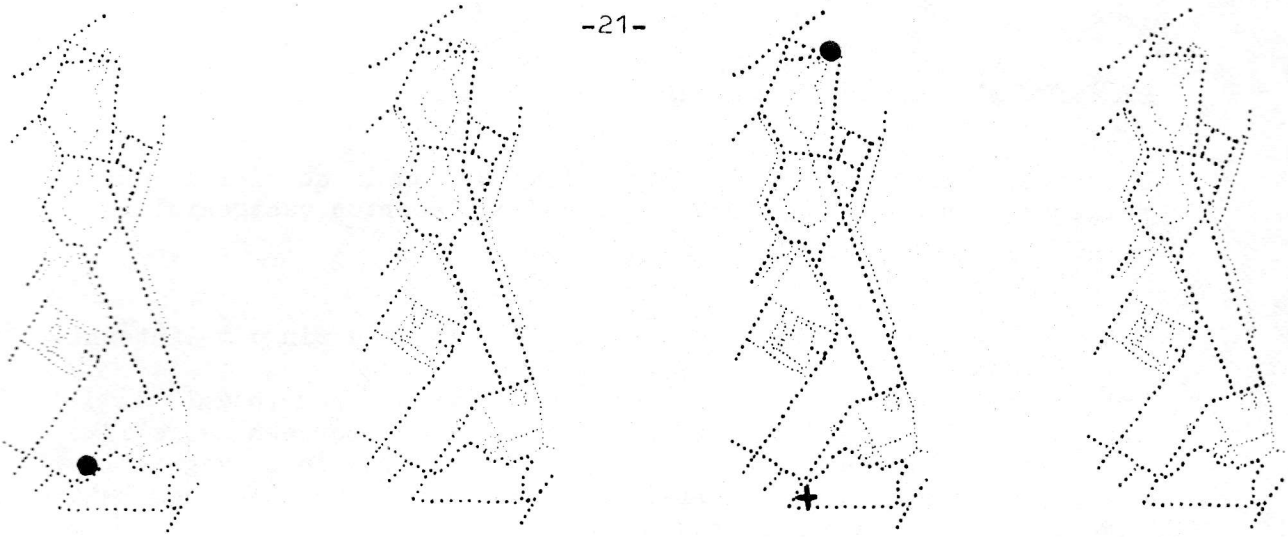

Groenling: ● Kneu: +

Groenling, Carduelis chloris

In 1977 en 1979 1 zangpost.

Kneu, Carduelis cannabina

In 1979 1 zangpost.

Rietgors, Emberiza schoeniclus

In 1977 4, 1978 3, 1979 2 en 1981 4+2 zangposten. In 1981 gaat het vermoedelijk om 6 paar (voor verspreiding 1981 zie onder).

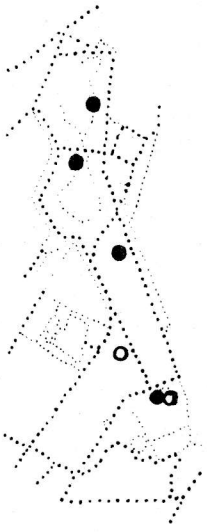

Soortenrijkdom in de Broekeling

In het 55 ha grote gebied de Broekeling werden in de vier inventarisatiejaren de volgende aantallen broedvogelsoorten vastgesteld:

1977: 41	1979: 38-39
1978: 38	1981: 32-33

Het relatief lage aantal in 1981 reflecteert de geringe telintensiteit in dat jaar.
Bij combinatie van de vier teljaren komen we aan een totaal van 51 broedvogelsoorten, hetgeen zeer aanzienlijk is voor een dergelijke oppervlakte. Dit is een gevolg van de grote variatie in vegetatieopbouw en -structuur per eenheid van oppervlakte met als zeer belangrijk element de waterhuishouding.
Door die grote variatie zijn er voor het gebied als geheel geen kensoorten aan te wijzen, maar wel voor de diverse vegetatietypen apart. Kenmerkend voor de plassen en zeer natte delen, met begroeiingen van o.a. Gagel en wilgen, bijvoorbeeld zijn Dodaars, Wintertaling, Wilde Eend, Waterhoen, Meerkoet en Rietgors.
In het gebied komen diverse soorten voor, die regionaal vrij schaars zijn: Dodaars, Wintertaling, Buizerd, Nachtegaal, Vuurgoudhaantje, Wielewaal en Goudvink. Bovendien mogelijke of potentiele broedvogelsoorten als Waterral, Blauwborst en Kleine Bonte Specht.

Dichtheden in de Broekeling

In de vier teljaren werden de volgende totale broedvogeldichtheden vastgesteld:

1977: 2,9 territoria/ha	1979: 2,2 territoria/ha
1978: 2,7 territoria/ha	1981: 2,5-3,1 territoria/ha

Dit is geen opvallend hoge dichtheid, maar binnen het gebied treden er aanzienlijke variaties op. De lage dichtheid in 1979 is vermoedelijk het gevolg van de strenge winter van 1978/79.
Als voorbeeld van enkele soorten die hoge dichtheden in het gebied bereiken kan genoemd worden: Winterkoninkje 0,31 zangposten/ha in 1977, Roodborstje 0,42-0,45 zangposten/ha in 1981 en Fitis 0,36-0,45 zangposten/ha in 1981.

1.2

NIET-BROEDVOGELS VAN BROEKELING

Inleiding

Over de niet-broedvogels van de Broekeling is helaas zeer weinig bekend. Onderstaande waarnemingen zijn gebaseerd op slechts een vijftiental ongerichte bezoeken. Uit diverse maanden ontbreken gegevens. Het is duidelijk, dat geregelde, systematische tellingen noodzakelijk zijn om een beeld van de functie van Broekeling voor de niet-broedvogels te krijgen.

Enkele niet-broedvogels

Dodaars: in het voorjaar verblijven geregeld meer Dodaarzen, dan er ter plaatse broeden, zoals 13 april 1978 5 ex en 10 en 13 april 1979 eveneens 5 ex.

Geoorde Fuut: op 4 september 1980 werden 1 adulte en 2 onvolwassen vogels gezien. Het is echter niet geheel uitgesloten, dat ter plaatse hier een paartje heeft gebroed (zie hoofdstuk 5.1.1).

Wintertaling: het maximum gemelde aantal betreft 6 ex op 13 april 1979; het gebied biedt echter een ideaal schuil- en voedselgebied voor Wintertalingen, zodat het niet uitgesloten is, dat geregeld grotere aantallen verblijven.

Wilde Eend: twee waarnemingen, namelijk van 63 ex op 10 augustus 1978 en 450 ex op 6 september 1980, doen vermoeden dat het gebied in het najaar een belangrijk pleistergebied voor Wilde Eenden is.

Slobeend: op 10 april 1979 2 exemplaren.

Tafeleend: op 24 maart 1980 waren 2 paartjes aanwezig.

Kuifeend: op 10 april 1979 1 paartje, 24 maart 1980 1 paartje, 18 april 1981 5 ♂♂ en 3 ♀♀ en 15 augustus 1981 1 ♀.

Havik: op 15 augustus 1981 werd een geplukte Torenvalk (♂) gevonden, hetgeen mogelijk het werk van een Havik is.

Sperwer: geregeld waargenomen in het winterhalfjaar; op 10 april 1979 2 ♀♀.

Buizerd: wordt het gehele jaar waargenomen, meestal 1 of 2 ex, soms 3-4 ex met een maximum van 5 ex op 10 april 1979.

Boomvalk: diverse waarnemingen in voor- en nazomer.

Torenvalk: het gehele jaar geregeld aanwezig in het gebied.

Waterral: twee waarnemingen in de trektijd, namelijk 5 april 1966 en 29 oktober 1978, telkens 1 exemplaar.

Meerkoet: de meeste waarnemingen betreffen zeer kleine aantallen en hebben vermoedelijk op plaatselijke broedvogels betrekking. De grootste aantallen betreffen 10 ex op 10 april 1979 en ca 20 ex op 6 september 1980.

Witgatje: 13 augustus 1980 1 exemplaar.

Kokmeeuw: op 19 mei 1981 2 exemplaren.

IJsvogel: op 2 september 1978 1 ex; volgens een mededeling werd enkele weken later ook nog een exemplaar gezien.

Zwarte Specht: op 5 februari 1977 1 exemplaar.

Kleine Bonte Specht: op 11 en 17 juni 1978 1 exemplaar; zie echter ook hoofdstuk 5.1.1.

Blauwborst: op 14 mei 1977 werd een zingend ♂ gehoord, hetgeen een doortrekker betrof. Zie ook hoofdstuk 5.1.1.

Goudvink*: op 5 februari 1977 1 ex, 11 april 1979 2 exemplaren.

Naast deze, meestal wat minder algemene soorten, werden ook nog vele algemene soorten gezien.
Het blijkt, zelfs op basis van bovenstaande zeer oppervlakkige gegevens, dat de Broekeling niet alleen voor broedvogels van groot belang is, maar ook voor de niet-broedvogels. Bij regelmatige tellingen in het gebied zullen waarschijnlijk vele nieuwe, opvallende feiten aan het licht komen.

* Aanvulling: 13 april 1980 2 exemplaren.

1.3

CONCLUSIES

Broedvogels

De Broekeling blijkt, op grond van inventarisaties in 1977 t/m 1979 en 1981, voor broedvogels van groot belang te zijn:

1. De soortenrijkdom is, de geringe oppervlakte in beschouwing genomen, zeer groot als gevolg van de grote differentiatie in vegetatietypen.
2. Een aantal soorten zijn regionaal schaars.
3. Diverse soorten bereiken in het gebied hoge dichtheden.

Bovendien moet de Broekeling geschikt geacht worden als potentieel broedgebied voor enkele schaarse soorten (Waterral, Blauwborst). Een verbetering van de waterhuishouding en enkele andere beheersactiviteiten kunnen de betekenis van het gebied voor broedvogels nog sterk verhogen.

Niet-broedvogels

Uit het geringe materiaal over niet-broedvogels blijkt, dat het gebied ook voor de niet-broedvogels (doortrekkers, wintergasten, overzomeraars) van belang is. Nader onderzoek naar dit facet is uiterst gewenst!

Voorstellen t.a.v. ruilverkaveling De Hilver

De grens van het ruilverkavelingsgebied loopt zeer dicht langs de Broekeling en "raakt" op één punt het gebied zelfs. Kenmerkend van het gebied is onder meer de hoge vochtigheidsgraad; verkaveling in de directe omgeving kan resulteren in een sterke waterstandsdaling in de Broekeling. Dit zal zowel op de vogels als de vegetatie een funeste invloed hebben.
Voor het behouden van de Broekeling als zeer waardevol natuurhistorisch object is het uiterst gewenst, de grens van het ruilverkavelingsgebied naar het noordoosten te verleggen. Ons voorstel is weergegeven in figuur 3.

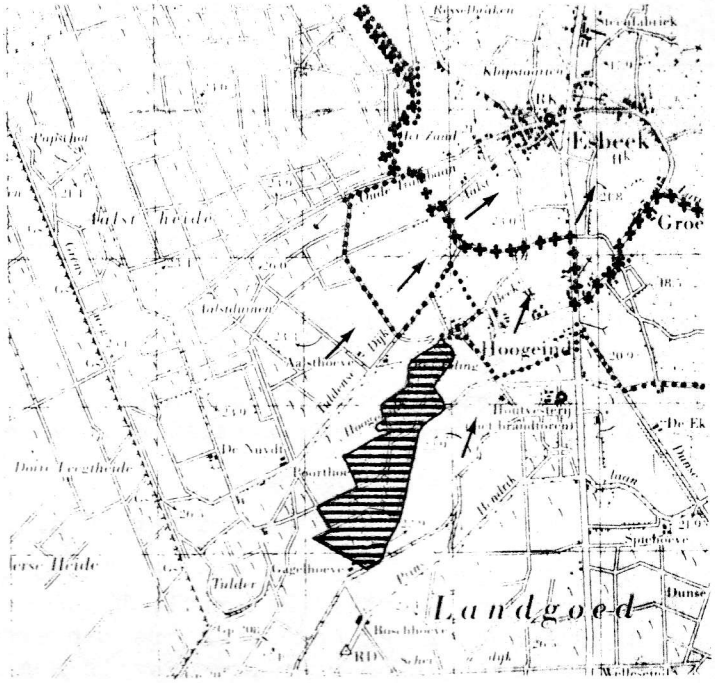

Figuur 3. Voorstel voor het verleggen van de grens van het ruilverkavelingsgebied "De Hilver" nabij de Broekeling. Fragment topogr. krt. 51 Oost, schaal 1 : 50.000.

Gearceerd: de Broekeling; ..... : huidige grens van het ruilverkavelingsgebied; +++++: voorgestelde grens; pijlen: afwateringsrichting.

2.1

BROEDVOGELS VAN DE HERDGANG

Inleiding

Het bosgebied De Herdgang, gelegen in de gemeenten Hilvarenbeek en Diessen, is gelegen aan de rand van het Ruilverkavelingsgebied en derhalve potentieel bedreigd.
Reeds jaren is bekend, dat dit zeer fraaie, oude bosgebied een grote rijkdom aan broedvogels herbergt. Vooral van de wat schaarsere vogelsoorten beschikten we al over redelijk wat informatie. Om een indruk van de algemene soorten te krijgen werd in 1981 een gedeelte van de Herdgang (het direct aan het verkavelingsgebied grenzende deel) op een kwantitatieve wijze onderzocht.
Bij de soortbespreking ligt de nadruk op dit gedeelte, hoewel bij een aantal soorten ook gegevens van de gehele Herdgang worden vermeld.

Methode

De Herdgang is om practische redenen onderverdeeld in drie gedeeltes (figuur 1).

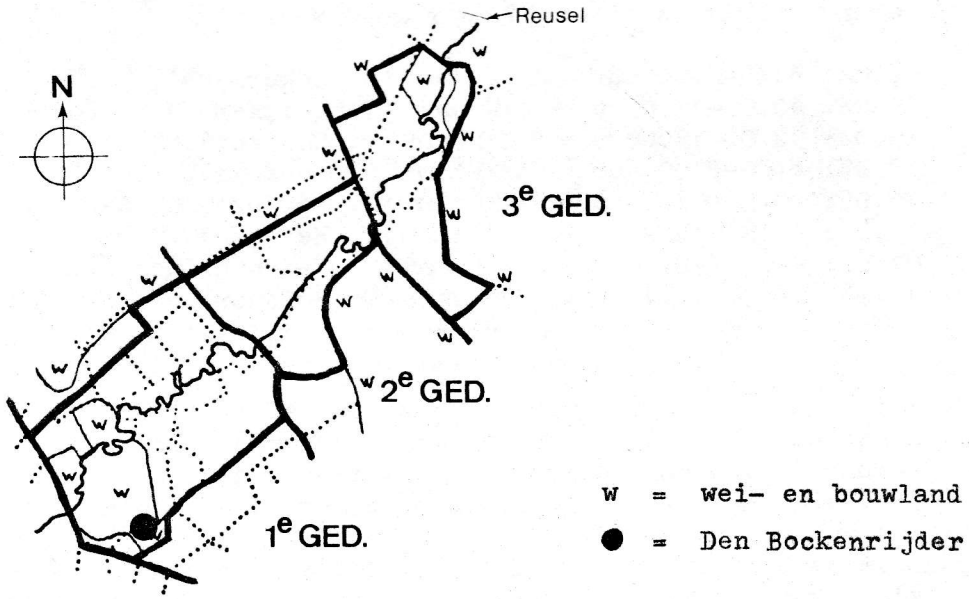

Figuur 1. Begrenzing van de Herdgang met onderverdeling in drie gedeeltes. Naar topogr. kaarten 50 F en 51 A, schaal 1 : 25.000.

Gegevens van de gehele Herdgang zijn gebaseerd op de volgende inventarisaties:

1957: door de Vogelwerkgroep Tilburg werd de gehele Herdgang met een oppervlakte van 79 ha kwantitatief geinventariseerd. Het materiaal is gebaseerd op drie vroege ochtend-excursies (waarbij het gebied door 5 groepjes werd geteld), aangevuld met vele waarnemingen overdag. Bij de uitwerking werd zeer voorzichtig te werk gegaan, maar welke criteria werden toegepast is niet aangegeven. De gegevens zijn gepubliceerd door Bogaers (1958).

1971: door J. van Kessel en C. Tönissen werd gedurende twee weekends de Herdgang op zangposten geteld, nl. 30 april/1 mei (= A-telling) en 21/22 mei (= B-telling).

1972: als 1971 (data van de weekends onbekend).

1979: door de Vogelwerkgroep De Kempen werden op 23-25 mei gedurende een aantal vroege ochtend- en late avond-excursies zangposten van een aantal soorten geteld.

Daarnaast zijn er vele losse waarnemingen verricht, die eveneens in dit verslag zijn verwerkt.
In 1981 werd verspreid over het broedseizoen een aantal keren de Herdgang doorkruist om de zangposten van een aantal vogelsoorten te tellen.
Het zal duidelijk zijn, dat al deze inventarisaties verre van volledig zullen zijn, mogelijk enkele soorten daargelaten. In de meeste gevallen zullen de vermelde aantallen onderschattingen zijn!

Een deel van de Herdgang (het 3^{e} gedeelte) werd in het broedseizoen van 1981 kwantitatief op broedvogels geteld. De inventarisatiedagen en -tijden waren (overigens alle bij zeer goed weer):

18.04: 5.45-8.00 uur = 2.15 uur (M. Bakermans),
19.04: 10.00-13.00 u = 3.00 uur (T. Heijnen, G. Sanders),
20.04: 12.00-13.00 u = 1.00 uur (T. Heijnen),
17.05: 8.00-9.00 uur = 1.00 uur (G. Sanders),
18.05: 18.30-21.00 u = 2.30 uur (T. Heijnen, G. Sanders),
19.05: 's middags = 1.30 uur (T. Heijnen),
04.06: 11.00-12.00 u = 1.00 uur (T. Heijnen, deel van gebied),
13.06: 16.30-17.15 u = 0.45 uur (T. Heijnen).

12.00 uur

Het blijkt, dat er vooral overdag is geinventariseerd, een gevolg van de grote afstand van woonplaats tot de Herdgang, maar dit wordt enigszins gecompenseerd door de hoge inventarisatieduur per eenheid van oppervlakte (nl. 51 minuten/ha voor het gehele gebied en 76 minuten/ha voor bos).

De totale oppervlakte van het 3^{e} gedeelte bedraagt 23,4 ha. Voor een overzicht van de "biotooptypen" zie figuur 2. Helaas werd in 1980 een groot deel van de Herdgang ontdaan van een flink aantal oude beuken en grote hoeveelheid ondergroei.

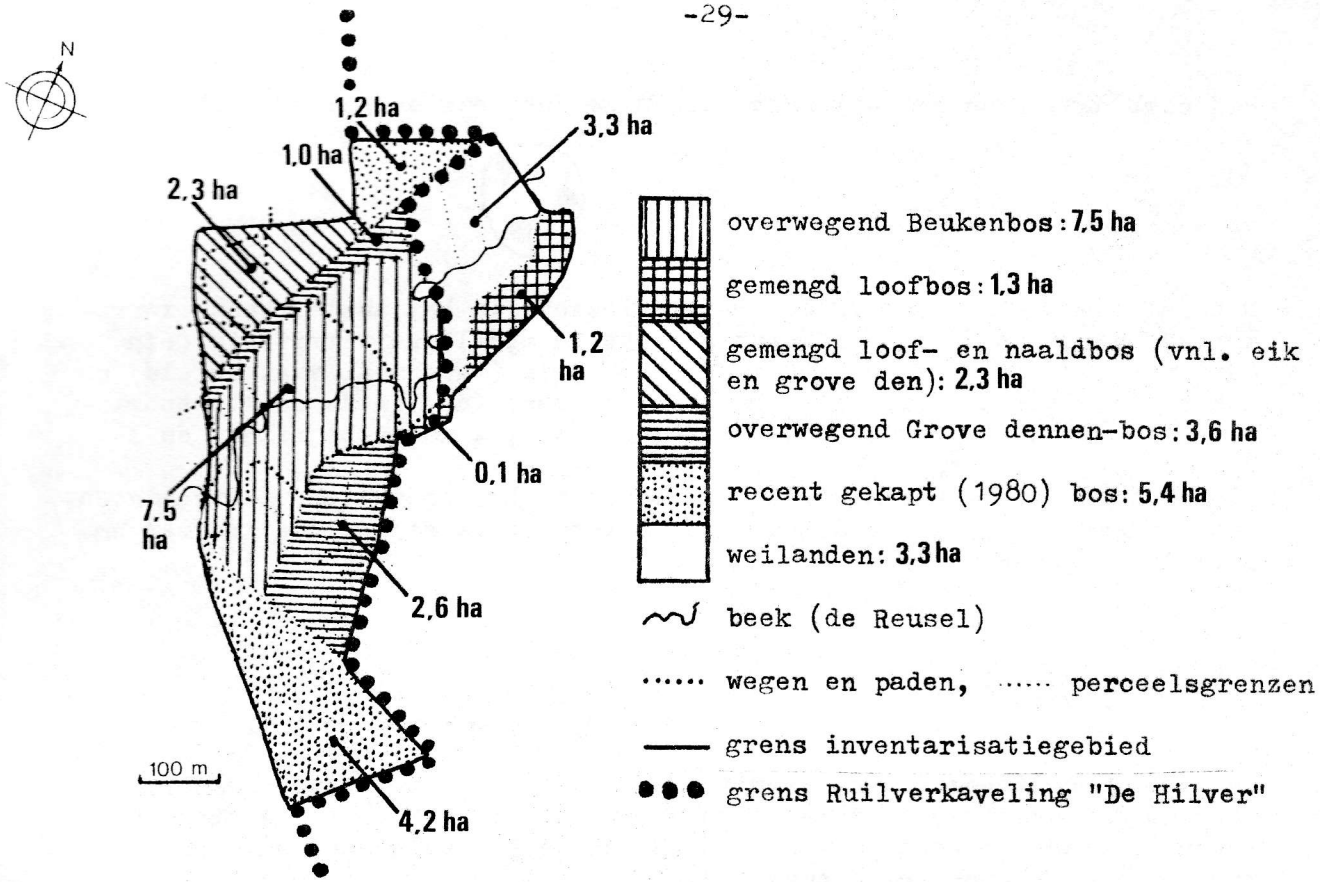

Figuur 2. Biotooptypen in het 3e gedeelte van de Herdgang, situatie 1981. Naar fragment topogr. kaart 51 C, schaal 1 : 10.000.

Criteria

Welke criteria zijn toegepast bij het bepalen van het aantal paren? Onderscheid wordt gemaakt in de gehele Herdgang en het 3e gedeelte. Criteria van de inventarisatie uit 1957 zijn niet bekend; bij het vermelden van gegevens uit 1971, 1972 en 1979 worden de teldata vermeld (bij 1972 aangeduid als A- en B-telling); gegevens uit 1981 zijn afkomstig van diverse tellingen, maar zelden werden de zangposten meer dan één of twee keer vastgesteld. Deze gegevens zijn derhalve verkregen door combinatie van diverse tellingen en daarom slechts zeer globaal.

De inventarisatie in het 3e gedeelte in 1981 was intensiever. Alle vogels die een territorium vertegenwoordigden werden gekarteerd. De gegevens werden per soort op één kaart samengevoegd, waarbij de volgende symbolen zijn gebruikt:

- zangpost op 18.04
- zangpost op 19.04
- zangpost op 20.04
- zangpost op 17.05
- zangpost op 18.05
- zangpost op 19.05
- zangpost op 04.06
- zangpost op 13.06

Bij combinatie van de tellingen kunnen we dus iets dergelijks krijgen:

of

Door clusteranalyse verkrijgen we een inzicht in het aantal vaste territoria, waarbij onderscheid wordt gemaakt in mogelijke territoria (één maal vastgesteld), waarschijnlijke territoria (twee maal vastgesteld) en zekere territoria (drie of meer malen vastgesteld), in de soortbeschrijving als volgt aangeduid: 2-4-3 = 2 mogelijke, 4 waarschijnlijke en 3 zekere territoria.*
Bij de zekere territoria horen ook de zekere broedgevallen: nestvondsten, pas uitgevlogen jongen e.d. Dergelijke territoria zijn op de kaarten omcirkeld aangegeven.**

Soortbeschrijvingen

Per soort wordt het aantal territoria in het 3e gedeelte van de Herdgang vermeld met eventueel nadere bijzonderheden. Bij een aantal soorten wordt tevens het aantal (met jaartal) in de gehele Herdgang genoemd, soms vergezeld van een kaartje (schaal 1 : 25.000).
De kaartjes van het 3e gedeelte hebben als schaal 1 : 10.000.
Hierop staan de zangposten ingetekend evenals de (minimale!) "territoriumgrenzen" met een gesloten lijn (in geval van een zeker broedgeval - zie boven - staan er dus twee gesloten lijnen)

* Tussen de twee data waarop een territorium wordt vastgesteld moet tenminste 1 week liggen, tussen drie data ieder tenminste 1 week.

** Ook gerekend bij de zekere territoria zijn territoria die twee maal zijn vastgesteld met een tussenliggende periode van tenminste 3 weken terwijl naburige territoria tenminste één maal tegelijkertijd werden vastgesteld.

Resultaten

Wintertaling, Anas crecca (geen kaart)

3e gedeelte: niet vastgesteld.

Gehele Herdgang: in 1979 werd een ♀ op een nest met eieren gevonden in het 1e gedeelte. Dit is het enige broedgeval dat bekend is.

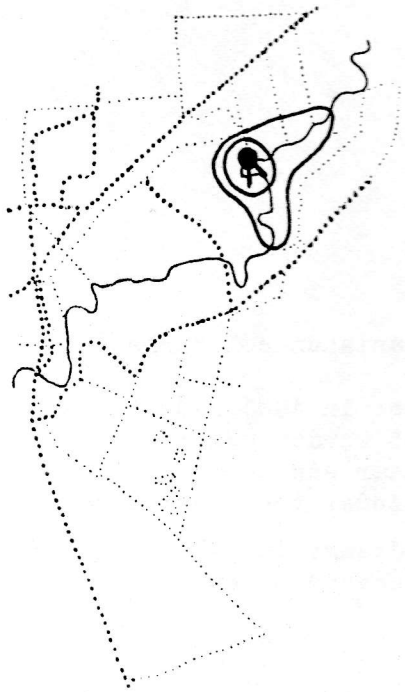

Wilde Eend, Anas platyrhynchos

3e gedeelte: in 1981 0-0-1; er vond een succesvol broedgeval plaats.

Gehele Herdgang: in 1957 werden 2 paren vastgesteld. In 1971 en 1972 werd deze soort niet geteld en in 1979 kon geen paar ontdekt worden.
In 1981 broedden er echter wederom 2 paren: een succesvol broedgeval in het 1e gedeelte en idem in het 3e gedeelte.

Havik, Accipiter gentilis (geen kaart)

3e gedeelte: geen broedgeval; op 18.04.81 werd 1 ♀ gezien.

Gehele Herdgang: naast vele zomerwaarnemingen in het gebied zijn, voor zover bekend, slechts twee zekere broedgevallen bekend: in 1957 een bewoond horst in het 1e gedeelte en in 1960 een horst met 5 eieren dat verstoord werd. Dat de Havik nog af en toe broedt is zeker niet uitgesloten.

Buizerd, Buteo buteo (geen kaart)

3e gedeelte:geen broedvogel in 1981.

Gehele Herdgang: hoewel de Buizerd best een regelmatige broedvogel kan zijn,

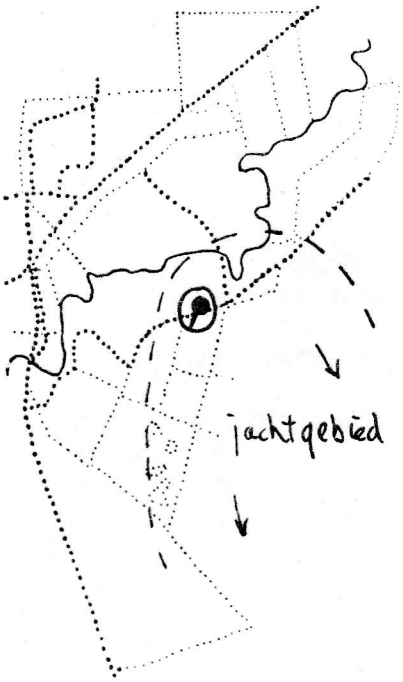

is alleen uit 1975 broeden bekend: een horst met eieren werd gevonden in het 2e gedeelte.

Torenvalk, Falco tinnunculus

3e gedeelte: in 1981 een bewoond horst op ca 8 m hoogte in een beuk.

Gehele Herdgang: op bovenstaand geval na geen gegevens.

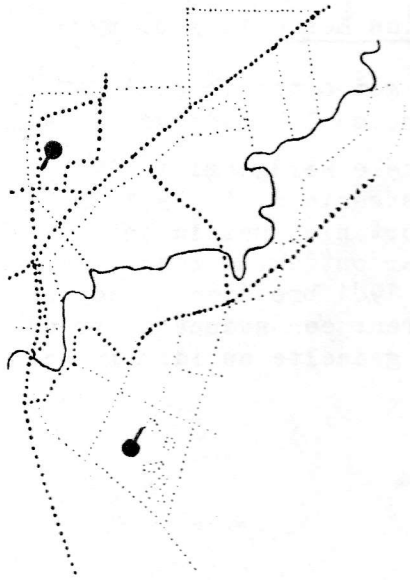

Fazant, Phasianus colchicus

3e gedeelte: in 1981 2-0-0; slechts twee roepende ♂♂ werden gelokaliseerd, overigens elk maar één keer. Er werd niet één ♀ gezien, zodat broeden onzeker is.

Gehele Herdgang: in 1957 2 paren; geen recente gegevens bekend.

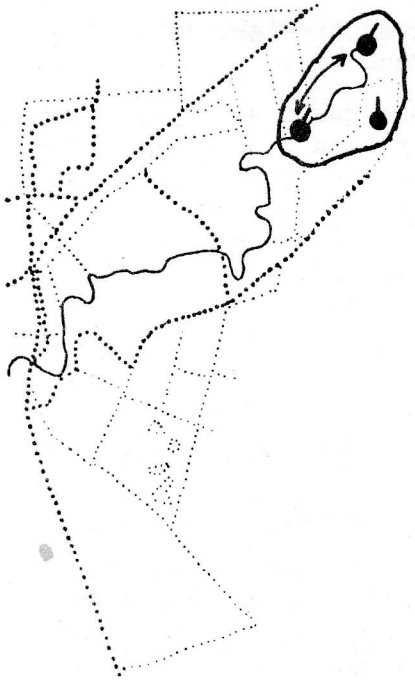

Waterhoen, Gallinula chloropus

3e gedeelte: in 1981 0-0-1, zie kaart.

Gehele Herdgang: buiten dit geval geen enkel broedgegeven; in 1981 derhalve naar schatting slechts 1-2 paren.

Holenduif, Columba oenas

3e gedeelte: in 1981 0-0-1.

Gehele Herdgang: in 1957 3 paren; op 23-25 mei 1979 werden 8 zangposten gelokaliseerd, het werkelijk aantal kan op 8-12 geschat worden.

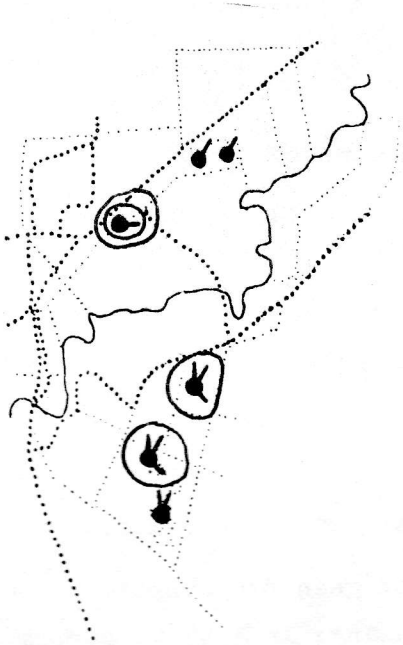

Houtduif, Columba palumbus

3e gedeelte: in 1981 3-0-3; op 18-20 april totaal 6 zangposten, waarvan er 3 daarna bevestigd konden worden. Gezien de grote inventarisatiemoeilijkheden met deze soort kan het aantal geschat worden op ca 5-8 paren.

Gehele Herdgang: in 1957 35 paren; geen recente gegevens.

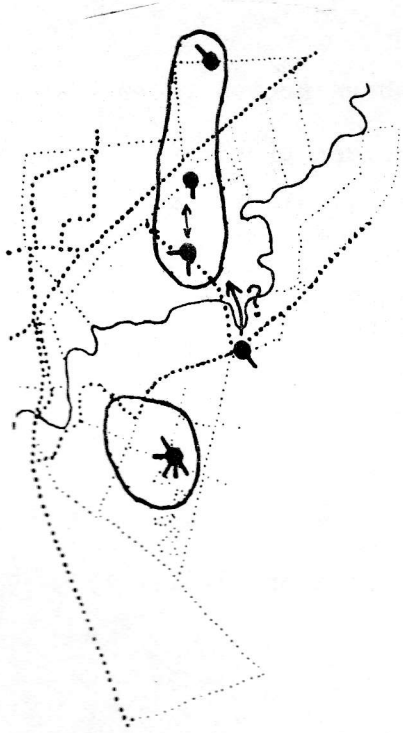

Tortelduif, Streptopelia turtur

3e gedeelte: in 1981 1?-0-2, het werkelijk aantal bedraagt vermoedelijk 2 vaste zangposten.

Gehele Herdgang: in 1957 3 paren; op 23-25 mei 1979 werden 17 zangposten geteld, hetgeen op een vooruitgang duidt.

Houtsnip, Scolopax rusticola (geen kaart)

3e gedeelte: geen broedvogel in 1981.

Gehele Herdgang: in 1957 2 paren; in 1976 volgens gegevens van Kuiper in de Herdgang en Wellenseind samen 8 paren; op 14 april 1977 2 baltsende ♂♂ in het 1e gedeelte; op 23-25 mei 1979 4 baltsende ♂♂ in het 1e en 2e gedeelte en op 4 juli 1980 1 baltsend ♂ in het 1e gedeelte. Gezien de geringe aandacht, die aan deze soort is besteed, en de tamelijk grote inventarisatieproblemen, kan het aantal baltsende ♂♂ in de gehele Herdgang geschat worden op 2-4.
Aanvulling: in 1963 en 1964 4 baltsende ♂♂.

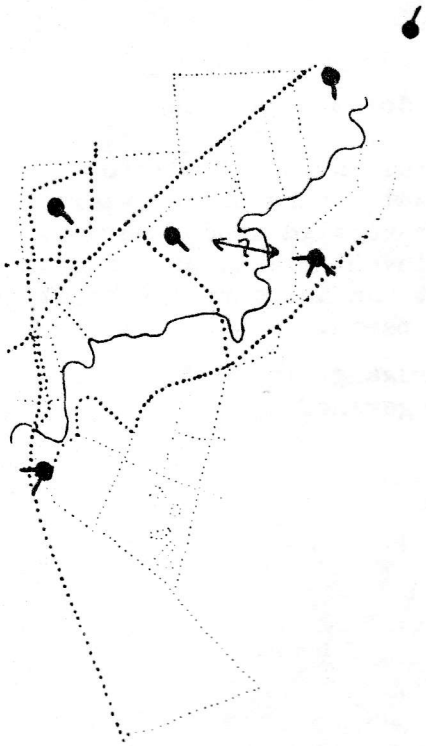

Koekoek, Cuculus canorus

3e gedeelte: in 1981 2 ♂♂; dit gedeelte was voor deze ♂♂ een onderdeel van een groter territorium. Op de kaart staan uitsluitend zangposten aangegeven.

Gehele Herdgang: in 1957 2 "paren", op 23-25 mei 1979 tenminste 4 ♂♂, hetgeen waarschijnlijk ook in 1981 het geval was.

Ransuil, Asio otus (geen kaart)

3e gedeelte: geen broedvogel in 1981.

Gehele Herdgang: in 1957 1 paar; geen recente gegevens m.u.v. 1 ex op 5 mei 1978.

Steenuil, Athene noctua (geen kaart)

3e gedeelte: geen broedvogel in 1981.

Gehele Herdgang: slechts één waarneming, nl. 1 ex op 10 mei 1975 in het 1e gedeelte; broeden in dat jaar is zeer goed mogelijk gezien de geschikte omgeving van Den Bockenrijder.

Bosuil, Strix aluco (geen kaart)

3e gedeelte: geen broedvogel 1979-1981.

Gehele Herdgang: na een broedgeval in 1960 komt, voor zover bekend, pas weer in 1979 het eerste gegeven dat op een broedgeval kan wijzen: op 23-25 mei werd een roepend ex in het 1e gedeelte gehoord. Het is niet waarschijnlijk, dat de Bosuil daarvoor een regelmatige verschijning was.
In 1980 waren er 2 roepende ôô en tenminste één paar heeft jongen grootgebracht. In 1981 één roepend ô geteld. Beide jaren hebben eveneens betrekking op het 1e gedeelte.

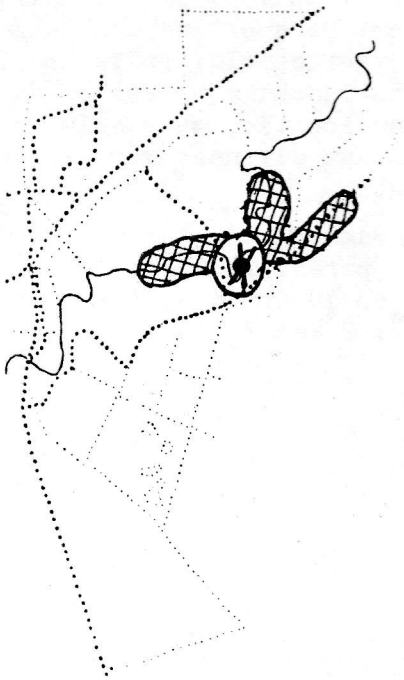

minimaal jachtgebied

IJsvogel, Alcedo atthis

3e gedeelte: in 1979 en 1980 werd in een steile wand van de Reusel een vers nest gevonden, waar vermoedelijk niet (succesvol) in is gebroed. In dezelfde wand heeft in 1981 gelukkig een paar wel succesvol gebroed: alle jongen zijn uitgevlogen.

Gehele Herdgang: in 1955-1960 broedde de soort hier niet, maar Bogaers (1958) merkt op dat daarvoor de IJsvogel hier geregeld broedde. Zowel in 1961 als 1962 broedde 1 paar, maar in de jaren 1963-1972* was de soort weer afwezig. Uit 1973 ontbreken gegevens; in 1974 werd 1 ex gezien op 13 en 20 april, broeden was toen zeker niet uitgesloten. In 1975 bracht een paar in het 1e gedeelte 2 broedsels groot en in 1976 broedde één paar. Triest is de mededeling, dat in de zomer van 1976 of 1977 5-6 IJsvogels dood werden aangetroffen in een net, dat boven de Reusel was gespannen; het betrof hier vermoedelijk uitgevlogen jongen van een succesvol broedgeval ter plaatse.
In 1981 (op 4 juni) werd een vers nest ontdekt in het 1e gedeelte, dezelfde wand waar in 1975 twee broedsels uitvlogen. Dit nest is wellicht een poging geweest voor een tweede broedsel.

Het is duidelijk, dat de Herdgang een uitermate belangrijke broedplaats voor de IJsvogel is, met name als we bedenken dat er in 1980 slechts 1 paar (niet succesvol) broedde en in 1981 slechts 6 paren (waarvan 1-2 niet succesvol) in de gehele Kempen (met een oppervlakte van 1000 km^2)!

* Op 18 april en 6 juni 1970 werd één ex gezien, zodat broeden toch niet geheel uitgesloten mag worden geacht.

Groene Specht, Picus viridis (geen kaart)

3e gedeelte: geen broedvogel; op 19 april 1981 werd 1 ex binnen het gebied gezien, het betreft een broedvogel uit het 2e gedeelte.

Gehele Herdgang: in 1957 4 paren; op 23-25 mei 1979 werden 7 paren geteld.

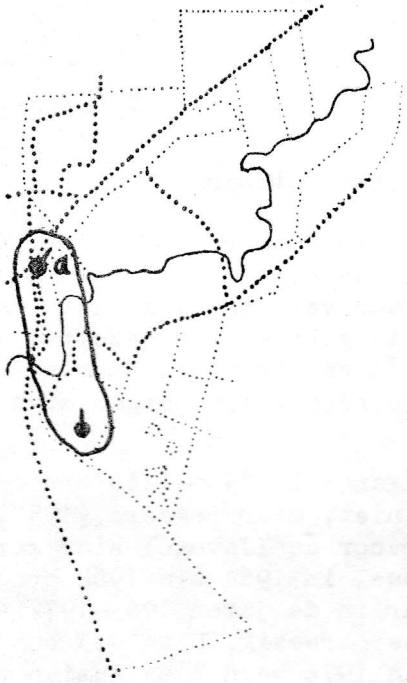

Zwarte Specht, Dryocopus martius

3e gedeelte: in 1981 0-0-1, maar broeden is onzeker! De soort werd alleen op 18 en 19 april vastgesteld; op 19 april hakte een Zwarte Specht een nest op de met a aangegeven locatie, maar ondanks diverse controles van dit nest werd niets naders vastgesteld.

Gehele Herdgang: in 1954 tenminste 5 paren, in 1957 2 paren, in 1971, 1972 en 1979 3 paren en op 18 april 1981 3 paren, resp. in het 1e, 2e en 3e gedeelte.

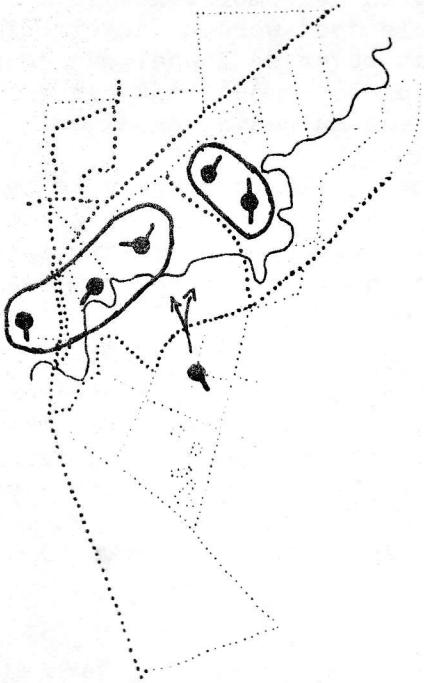

Grote Bonte Specht, Dendrocopus major

3e gedeelte: in 1981 0-0-2.

Gehele Herdgang: in 1957 10 paren; op 23-25 mei 1979 9 paren; in 1981 tenminste 5 paren.

Kleine Bonte Specht, Dendrocopus minor
(geen kaart)

3e gedeelte: geen broedvogel.

Gehele Herdgang: (waarschijnlijke) broedgevallen, van telkens 1 paar, werden vastgesteld in 1957, 1960, 1971-72, 1977, 1978, 1979, 1980 en 1981. Met uitzondering van 1978 (zeker broedgeval) gaat het hier om waarnemingen in de broedtijd, voor zover bekend alle in het 2e gedeelte.

Draaihals, Jynx torquila (geen kaart)

3e gedeelte: geen broedvogel.

Gehele Herdgang: Van Erve et all. (1967) vermeldden een onbevestigd broedgeval in 1961.

Boerenzwaluw, Hirundo rustica (geen kaart)

3e gedeelte: geen broedvogel.

Gehele Herdgang: enkele paren broeden jaarlijks in het 1e gedeelte bij Den Bockenrijder.

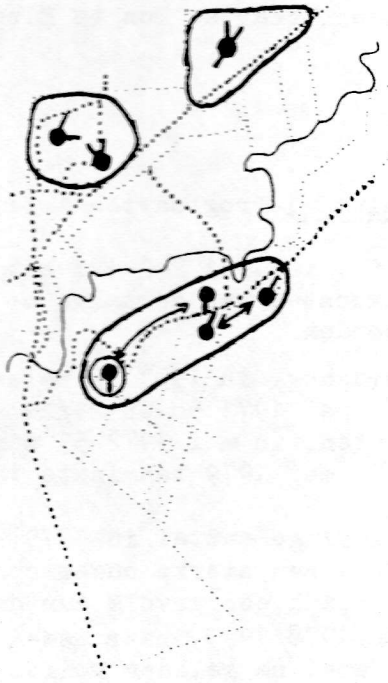

Boompieper, Atnhus trivialis

3e gedeelte: in 1981 0-0-3.

Gehele Herdgang: in 1957 2 paren; nadere (recente) gegevens ontbreken.

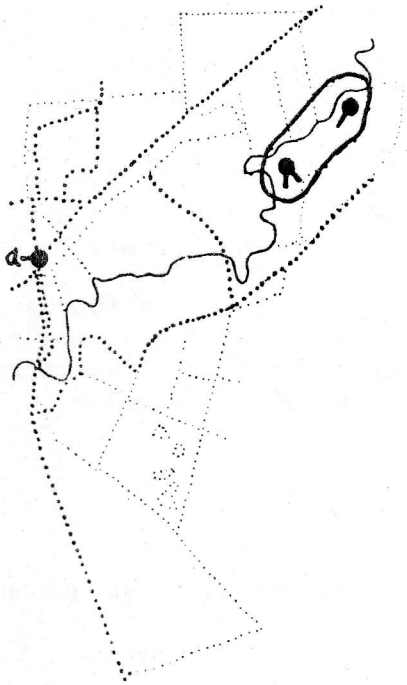

Witte Kwikstaart, Motacilla alba alba

3e gedeelte: in 1981 0-0-1. Op 4 juni tevens 1 paar met vliegvlugge jongen op de met a gemerkte plaats, afkomstig van dit of een buiten het gebied broedend paar.

Gehele Herdgang: in 1957 2 paren; in 1981 eveneens 2 paren, nl. 1 paar bij de Bockenrijder (1e gedeelte) en bovenstaand paar (3e gedeelte).

Grote Gele Kwikstaart, Motacilla cinerea
(geen kaart)

3e gedeelte: geen broedvogel.

Gehele Herdgang: in 1951 één broedpaar, na 1913 het enige broedgeval in geheel de Kempen. Op 18 mei 1981 werd een ♀ langs de Reusel in het 2e gedeelte gezien, sedert 1951 de eerste waarneming van een vogel in de broedtijd in geschikt broedbiotoop. Helaas betrof het hier een niet-broedvogel.
Overigens is het opmerkelijk, dat in de Kempen juni 1981 op twee plaatsen eveneens vogels in geschikt broedbiotoop werden aangetroffen, overigens zonder er te broeden (resp. Venbergse Molen te Valkenswaard en Eckartse Bos te Eindhoven).

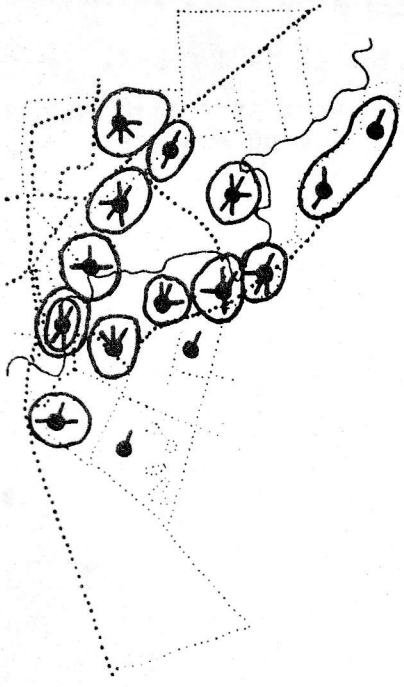

Winterkoninkje, Troglodytes troglodytes

3e gedeelte: in 1981 2-0-12; het aantal vaste zangposten kan derhalve op 12-14 geschat worden.

Gehele Herdgang: in 1957 39 paren, op 30 april/1 mei 1971 58 en 21/22 mei 1972 50 zangposten, in mei 1972 53 zangposten en op 23-25 mei 1979 tenminste 12 zangposten.
Het zeer geringe aantal in 1979, hoewel ongetwijfeld een sterke onderschatting, is vermoedelijk een gevolg van de strenge winter van 1978/1979, maar deze soort kan zich zeer snel na geleden verliezen herstellen.

Heggemus, Prunella modularis (geen kaart)

3e gedeelte: geen broedvogel in 1981.

Gehele Herdgang: in 1957 1 paar; geen recente gegevens, maar het is wel duidelijk dat Heggemussen in de Herdgang zeer dun gezaaid zijn.

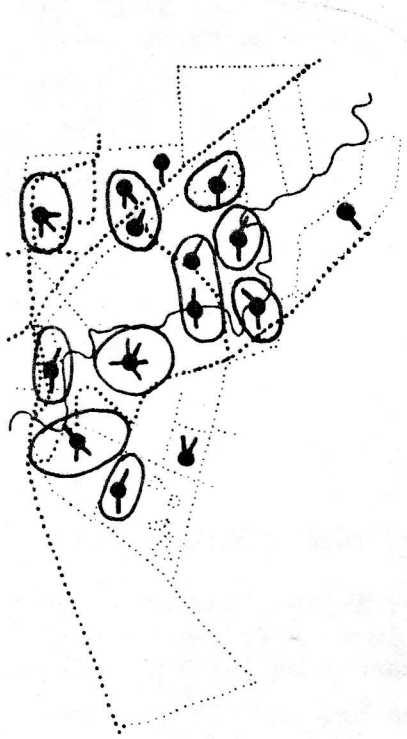

Roodborstje, Erithacus rubecula

3e gedeelte: in 1981 3-0-10; het aantal vaste zangposten kan op 10-13 geschat worden.

Gehele Herdgang: in 1957 39 paren, op 30 april/1 mei 1971 36 zangposten. Latere gegevens zijn te onvolledig, maar afgaande op het aantal in het 3e gedeelte kan het totaal in 1981 op 35-50 geschat worden.

Gekraagde Roodstaart, Phoenicurus phoenicurus

3e gedeelte: in 1981 1-0-0. Alleen op 18, 19 en 20 april werd een zangpost vastgesteld, het betrof dus geen broedvogel.

Gehele Herdgang: in 1957 8 paren, op 23-25 mei 1979 6 zangposten. Hoewel ongetwijfeld een ondertelling , werden in 1981 slechts 2 vaste zangposten vastgesteld.

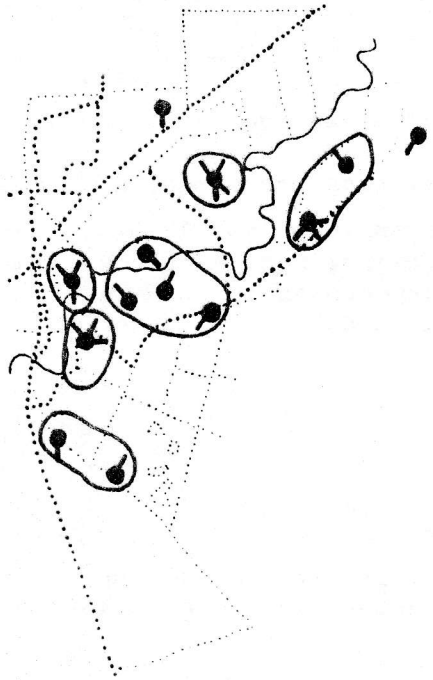

Merel, Turdus merula

3e gedeelte: in 1981 1-0-6; wegens de hoge moeilijkheidsgraad van deze soort kan het werkelijk aantal paren boven de 10 liggen.

Gehele Herdgang: in 1957 39 paren, maar een werkelijk aantal van 60-70 paren moet gezien bovenstaande niet uitgesloten worden. Recente gegevens ontbreken.

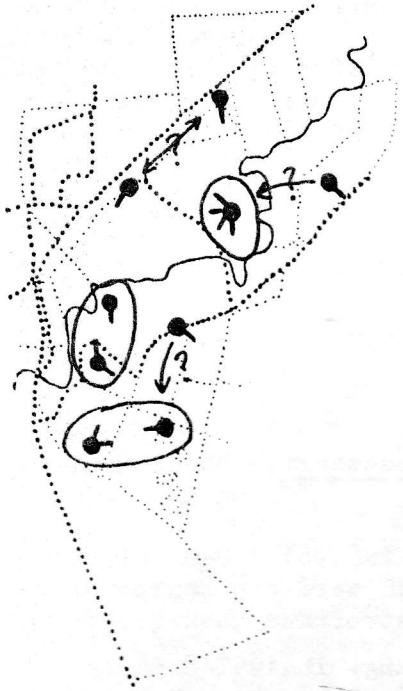

Zanglijster, Turdus philomelos

3e gedeelte: in 1981 1à4-0à1-3; enkele zangwaarnemingen doen denken dat het werkelijk aantal ca 5 paren bedraagt.

Gehele Herdgang: in 1957 32 paren, op 30 april/1 mei 1971 19 zangposten, in mei 1972 11 zangposten en op 23-25 mei 1979 9 zangposten. Hoewel de tellingen, vooral uit 1971, 1972 en 1979, zeker ondertellingen zullen zijn, lijkt het er echter sterk op, dat het aantal in vergelijking met 1957 momenteel minder dan 50-60 % bedraagt.

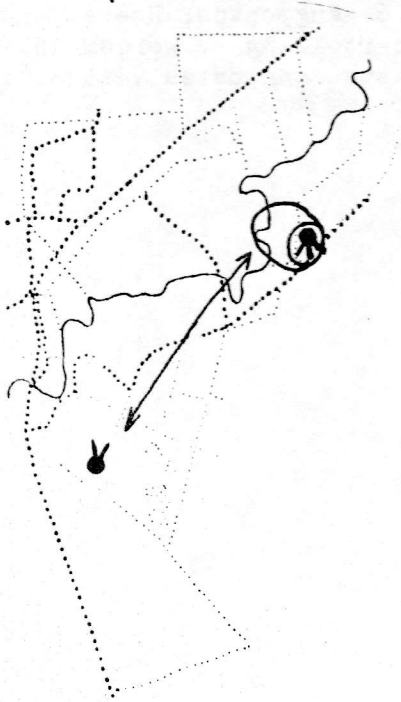

Grote Lijster, Turdus viscivorus

3e gedeelte: in 1981 1-0-1. In april werd een zangpost in het zuidelijk deel vastgesteld en in mei werd een paar met juist vliegvlugge jongen waargenomen. Het gaat in totaal echter om 1 paar.

Gehele Herdgang: in 1957 16 paren. Recente gegevens ontbreken, maar het is twijfelachtig of dit aantal momenteel nog bereikt wordt.

Spotvogel, Hippolais icterina (geen kaart)

3e gedeelte: geen broedvogel in 1981.

Gehele Herdgang: zowel in 1957 als (23-25 mei) 1979 1 zangpost.

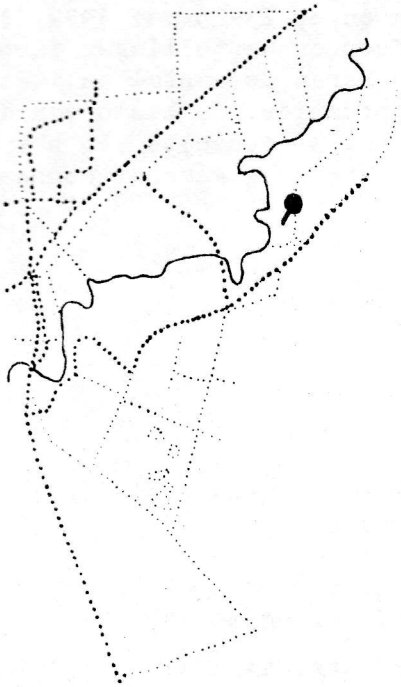

Grasmus, Sylvia communis

3e gedeelte: in 1981 1-0-0. Deze zangpost werd vastgesteld op 19 mei; daar er in dit gedeelte van het gebied na deze datum maar twee bezoeken zijn geweest, is het niet te zeggen of het al of niet een broedvogel betreft.

Gehele Herdgang: in 1957 4 paren; recente gegevens ontbreken geheel.

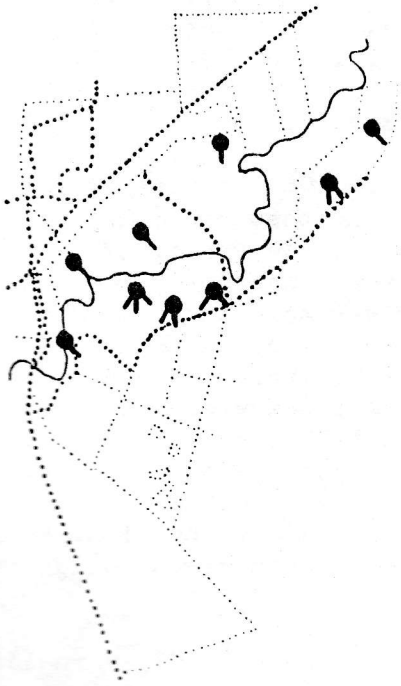

Tuinfluiter, Sylvia borin

3e gedeelte: in 1981 9-0-0. In mei werden 9 zangposten gelokaliseerd, waarvan er niet één in juni bevestigd kon worden. Gezien echter de moeilijkheidsgraad met veelal een zeer sterke terugval van de zangactiviteit in de loop van juni moet niet uitgesloten worden dat toch ca 10 paren aanwezig waren.

Gehele Herdgang: in 1957 10 paren, op 23-25 mei 1979 9 zangposten. Over de betrouwbaarheid van deze gegevens valt niets te zeggen!

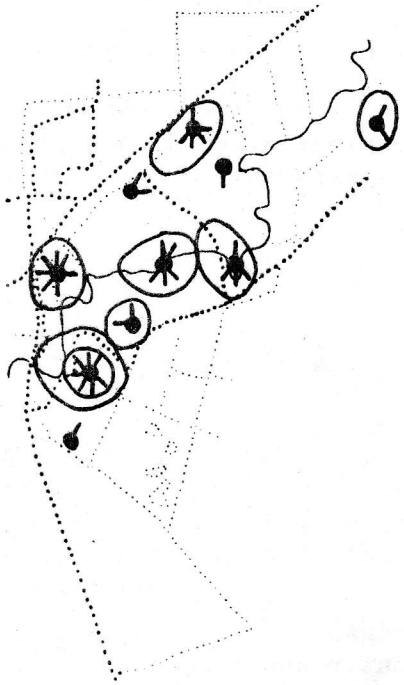

Zwartkop, Sylvia atricapilla

3e gedeelte: in 1981 3-0-7; het aantal vaste zangposten kan geschat worden op 7-8.

Gehele Herdgang: in 1957 9 paren; op 21/22 mei 1971 19 zangposten, in mei 1972 28 zangposten en op 23-25 mei 1979 13 zangposten. Ofschoon de tellingen incompleet zijn, suggereren de aantallen tamelijk sterke fluctuaties. Op basis van de aantallen in het 3e gedeelte kan het aantal in 1981 in de Herdgang geschat worden op 20-30.

Fluiter, Phylloscopus sibilatrix (geen kaart)

3e gedeelte: in 1981 geen broedvogel. Op 21 mei 1977 2 zangposten.

Gehele Herdgang: in 1951 "vrij algemeen" (Langenhoff 1962), in 1957 24 (!) paren, op 30 mei 1958 12 zangposten (Langenhoff 1962). Op 21/22 mei 1971 5 zangposten, in mei 1972 8 zangposten, op 21 mei 3 en in juni 1974 1 zangpost, op 4, 8 en 20 mei 1975 resp. 3, 6 en 3 zangposten, in 1976 7 zangposten, in mei 1977 9 zangposten (4 in 1e, 3 in 2e en 2 in 3e gedeelte), in 1978 13 zangposten en in 1979 9 zangposten.
De situatie in 1981 was zeer triest met slechts één zangpost op 18 mei in het 2e gedeelte. Het is de vraag, of in dit jaar van enige vaste zangpost sprake was!
Het is zeer wel mogelijk, dat dit het gevolg is van het uitdunnen van het Beukenbos in 1980: Fluiters prefereren een tamelijk open, maar ook weer niet zeer open bostype; tamelijk open voor het uitvoeren van de baltsvlucht, niet al te open omdat dan dekking en zitplaatsen (o.a. voor en na baltsvlucht) te gering zijn. Door het uitdunnen is het bos vermoedelijk te open geworden.

Aanvulling: Braaksma (1981) vermeldt 5 zangposten in 1961 en 8 in 1964.
In 1963 werden 6 zangposten vastgesteld.

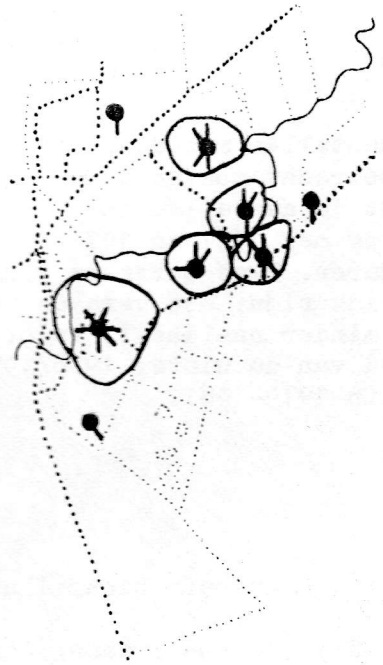

Tjiftjaf, Phylloscopus collybita

3e gedeelte: in 1981 3-0-5. Het werkelijk aantal kan op grond hiervan op 5-8 geschat worden.

Gehele Herdgang: in 1957 25 paren, op 30 april/1 mei 1971 30 zangposten en in mei 1972 18 zangposten.

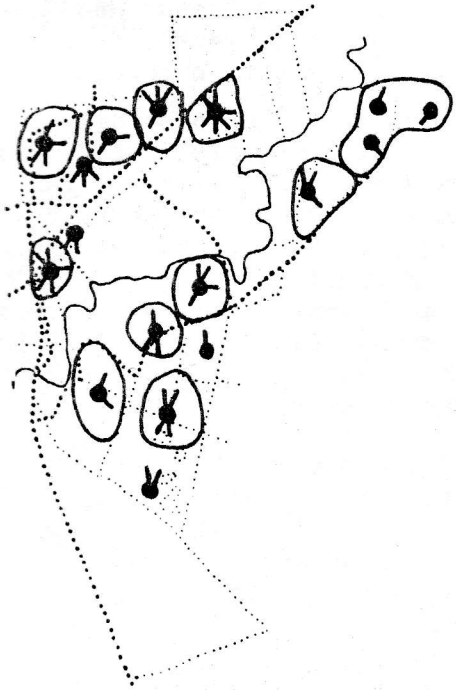

Fitis, Phylloscopus trochilus

3e gedeelte: in 1981 4-0-11. Het aantal vaste territoria wordt geschat op 12-14.

Gehele Herdgang: in 1957 13 paren, op 30 april/1 mei en 21/22 mei 1971 resp. 40 en 10 zangposten en in 1972 bij de A- en B-telling resp. 24 en 13 zangposten. Hoewel de tellingen incompleet zijn, doen die van 1971 en 1972 (en ook een globale extrapolatie voor 1981 van 30-40) vermoeden dat de Fitis t.o.v. 1957 sterk is toegenomen, tenzij 1957 een tijdelijk dieptepunt was.

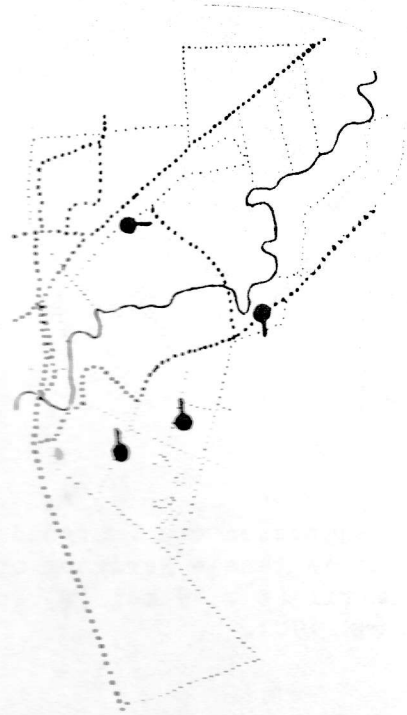

Goudhaantje, Regulus regulus

3e gedeelte: in 1981 4-0-0. Hoe lastig deze soort is, blijkt uit de eenmaligheid van de 4 vastgestelde zangposten. Het werkelijk aantal kan geschat worden op 3-5.

Gehele Herdgang: in 1957 de talrijkste soort met 59 (!) paren; op 30 april/1 mei en 21/22 mei 1971 resp. 88 en 32 zangposten en in 1972 bij de A- en B-telling resp. 36 en 18 zangposten. Dit zijn zeer respectabele aantallen! Op 23-25 mei 1979 (ongunstige tijd) 15 zangposten.

Hoewel deze aantallen met de nodige voorzichtigheid betracht moeten worden, is het vrij zeker dat de aantallen in 1979-1981 in vergelijking met 1957 en 1971-1972 bijzonder laag waren. Twee oorzaken kunnen daarbij mogelijk zijn: een verandering van het bostype (minder naaldhout) en/of een sterke invloed van de winter 1978/1979 op de aantallen in 1979-1981.

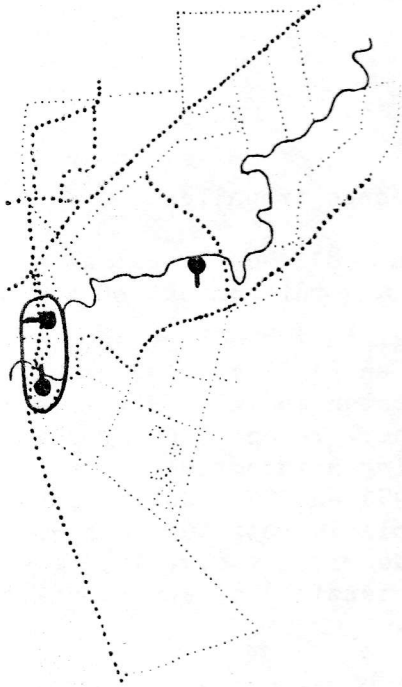

Vuurgoudhaantje, Regulus ignicapillus

3e gedeelte: in 1981 1-0-1. Naast één vaste zangpost werd op 18 mei een tweede zangpost vastgesteld. Het werkelijk aantal vaste territoria kan geschat worden op 1-2.

Gehele Herdgang: Van Erve et all. (1967) zegt, dat vanaf 1956 jaarlijks Vuurgoudhaantjes alhier worden aangetroffen. In 1957 2 paren en in 1964 en 1965 resp. 8 en 7-10 in Herdgang plus De Utrecht (Van Erve et all. 1967). Op 18 april en 21/22 mei 1971 werden resp. 5-6 en 3 zangposten geteld en in mei 1972 1 zangpost. Pas in 1979 wordt het voorkomen na 1972 weer bevestigd: op 23-25 mei werden 8 zangposten gelokaliseerd.
Het beeld van 1981 is onvolledig en onduidelijk: op 18-20 april 3 zangposten in het 1e gedeelte (2e gedeelte niet geteld) en op 4 juni 3 zangposten in het 2e gedeelte (1e gedeelte niet geteld). Samen met het 3e gedeelte komen we dan op wellicht 7-8 zangposten.

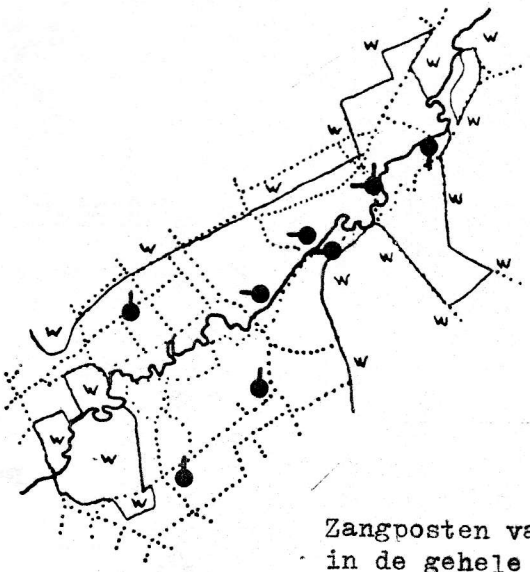

Zangposten van Vuurgoudhaantjes in de gehele Herdgang op 18-19 april (●), 19 mei (●) en 4 juni (●) 1981.

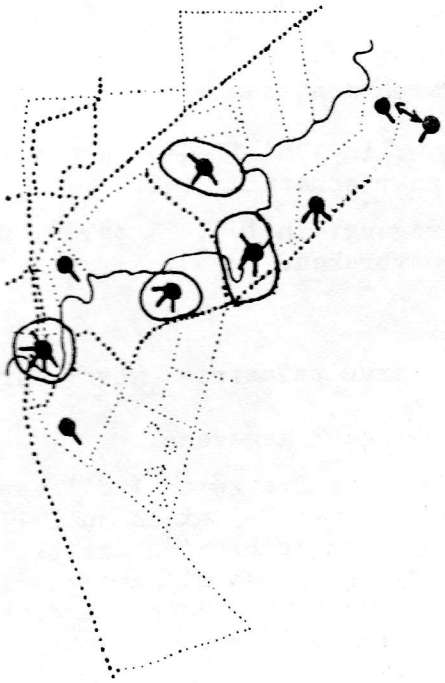

Grauwe Vliegenvanger, Muscicapa striata

3e gedeelte: in 1981 4-0-4. In mei werden 8 paren gelokaliseerd, waarvan er 4 in juni konden worden bevestigd. Aangezien de juni-bezoeken tamelijk kort waren, waarbij makkelijk Grauwe Vliegenvangers over het hoofd gezien kunnen worden, zal het werkelijke aantal dichter bij de 8 liggen.

Gehele Herdgang: in 1957 7 paren. Op 23-25 mei 1979 konden zelfs 23 paren gelokaliseerd worden. In mei 1981 (incl. 3e gedeelte) waren dat er 16, maar dit is zeker een ondertelling. Hiermee is duidelijk, dat de Herdgang voor Grauwe Vliegenvangers zeer belangrijk is.

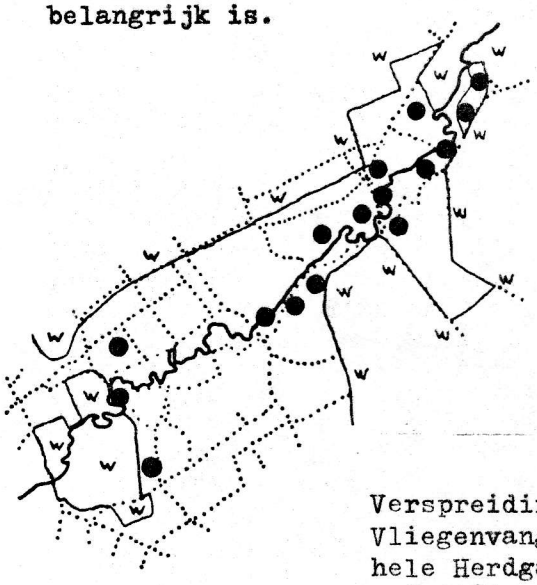

Verspreiding van Grauwe Vliegenvangers in de gehele Herdgang op 18-20 mei 1981.

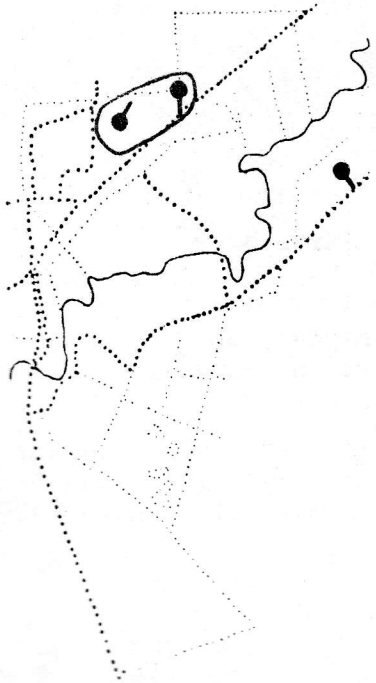

Staartmees, Aegithalos caudatus

3e gedeelte: in 1981 1-0-1. Gezien het onopvallende gedrag kan het werkelijk aantal op 2-3 geschat worden.

Gehele Herdgang: bij de tellingen in 1957, 1971-1972 en 1979 is deze soort geheel niet waargenomen als broedvogel. Dat toch enkele paren over het hoofd zijn gezien, is niet ondenkbaar. Naast bovenstaande gevallen werd in 1981 nog een territorium vastgesteld in het 2e gedeelte.

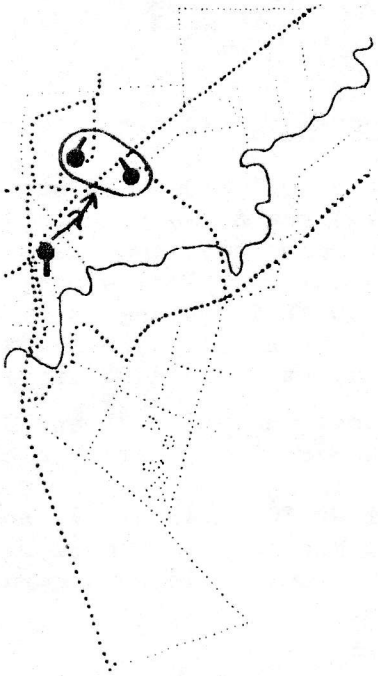

Matkop, Parus montanus

3e gedeelte: in 1981 1?-0-1. Het aantal bedraagt naar schatting 1-2.

Gehele Herdgang: in 1957 11 paren; recente gegevens ontbreken.

Glanskop, Parus palustris (geen kaart)

3e gedeelte: geen gegevens.

Gehele Herdgang: Braaksma (1981) vermeldt een waarneming van 2-3 ex in juli 1966, hetgeen mogelijk op broeden duidt. Het is merkwaardig, dat de soort niet meer wordt gezien, hetgeen het geschikte broedbiotoop zeker niet uitgesloten lijkt.

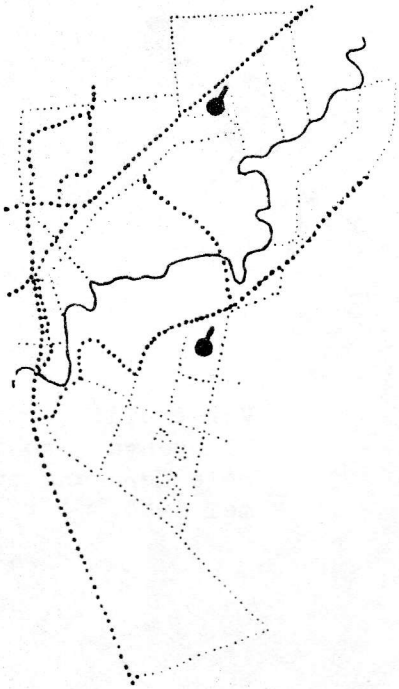

Kuifmees, Parus cristatus

3e gedeelte: in 1981 2-0-0. Hoewel uitsluitend op 19 april zingend waargenomen, kan worden aangenomen dat er 2 paren aanwezig waren.

Gehele Herdgang: in 1957 6 paren; recente gegevens ontbreken.

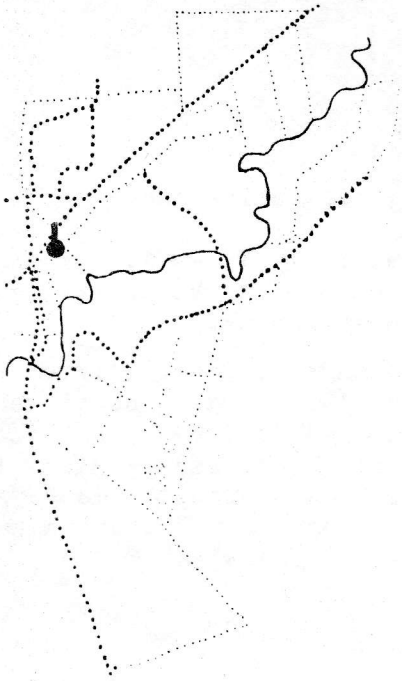

Zwarte Mees, Parus ater

3e gedeelte: in 1981 1-0-0. Alleen op 18 april één zangpost, zodat het onduidelijk is of de soort in het gebied vast aanwezig is geweest.

Gehele Herdgang: in 1957 18 paren; op 21/22 mei 1971 11, mei 1972 10 en 23-25 mei 1979 10 zangposten, maar dit kunnen enorme ondertellingen zijn.

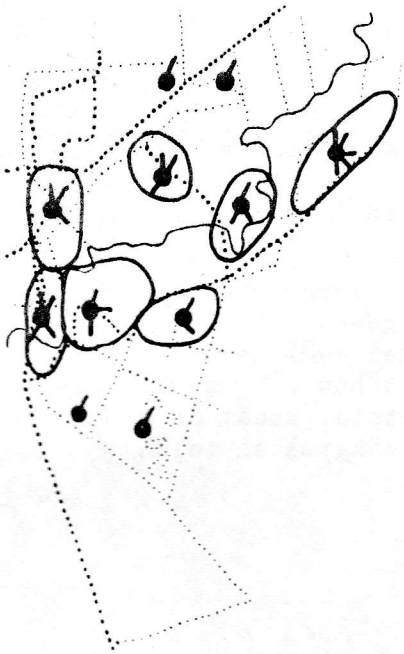

Pimpelmees, Parus caeruleus

3e gedeelte: in 1981 4-0-7. In april werden 11 zangposten vastgesteld, waarvan er later 7 bevestigd konden worden. Gezien het onopvallende gedrag kan het werkelijk aantal op 7-11 geschat worden.

Gehele Herdgang: in 1957 39 paren. Op 30 april/1 mei en 21/22 mei 1971 werden resp. 27 en 22 zangposten geteld en in mei 1972 tijdens beide tellingen 12. Dit zijn zeker aanzienlijke ondertellingen.

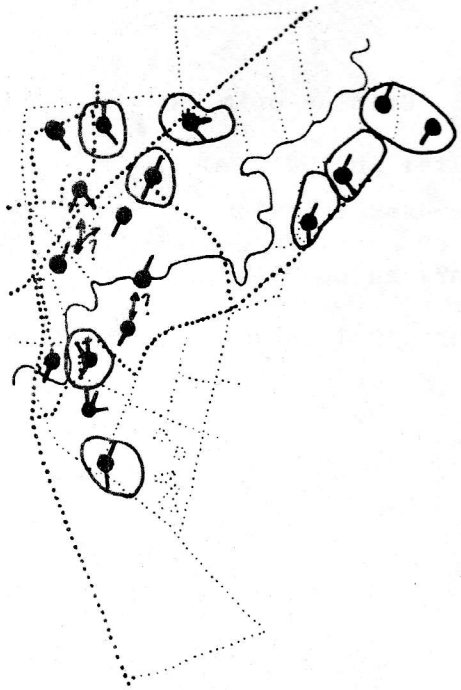

Koolmees, Parus major

3e gedeelte: in 1981 6à8-0-8. Gezien het tamelijk onopvallende gedrag kan het werkelijke aantal op 10-15 geschat worden.

Gehele Herdgang: in 1957 41 paren. Op 30 april/1 mei en 21/22 mei 1971 resp. 44 en 26 zangposten en in mei 1972 14 zangposten. Op 23-25 mei 1979 23 zangposten, zeker zeer aanzienlijke ondertellingen.

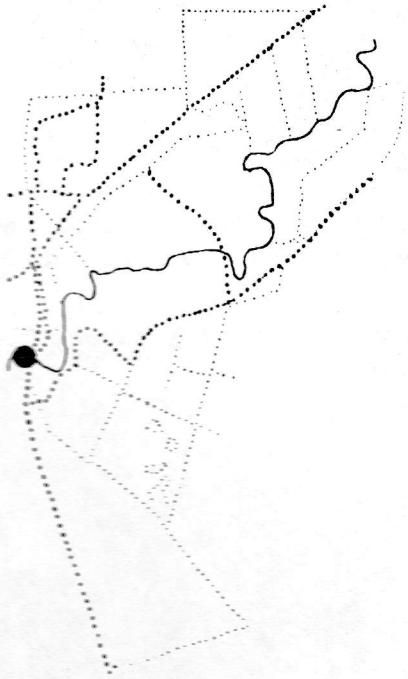

Boomklever, Sitta europea

3e gedeelte: geen broedvogel, echter in 1977-1979 onderdeel van het territorium.

Gehele Herdgang: (waarschijnlijke) broedgevallen zijn bekend uit 1963, 1972-73, 1977, 1978, 1979 en 1980. De nestplaats bevond zich in 1977-1979 in het 2e gedeelte, op de grens met het 3e gedeelte, in een beuk op een eilandje in de Reusel op ca 5 m hoogte. Zie bijgaand kaartje voor de ligging.

← Nestplaats van de Boomklever in 1977-1979.

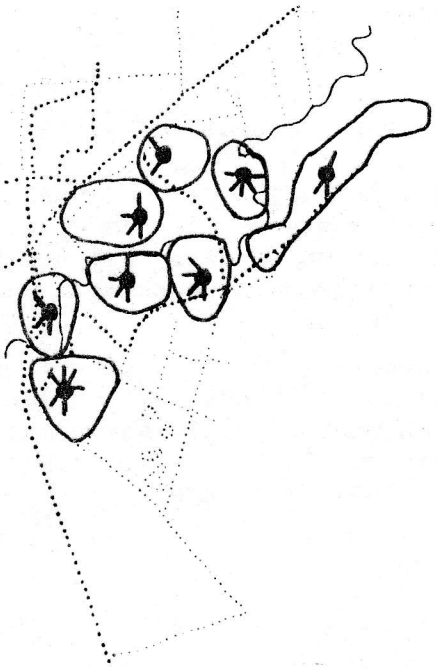

Boomkruiper, Certhia brachydactyla

3e gedeelte: in 1981 0-0-8.

Gehele Herdgang: in 1957 17 paren en op 23-25 mei 1979 13 zangposten, hetgeen een onderschatting geweest zal zijn.
Op 18 en 19 mei 1981 werden in het 1e gedeelte 8 en in het 2e gedeelte eveneens 8 zangposten geteld, zodat de gehele Herdgang in totaal ≥ 24 zangposten telde (zie volgende blz).

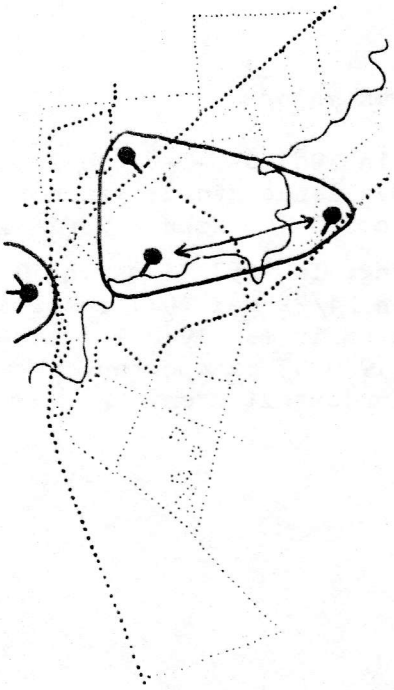

Wielewaal, Oriolus oriolus

3e gedeelte: in 1981 0-0-1.

Gehele Herdgang: in 1957 3 paren, op 21/22 mei 1971 en mei 1972 8 zangposten (dubbeltellingen?) en op 23-25 mei 1979 2 zangposten.
In mei-juni 1981 totaal 3 vaste zangposten.

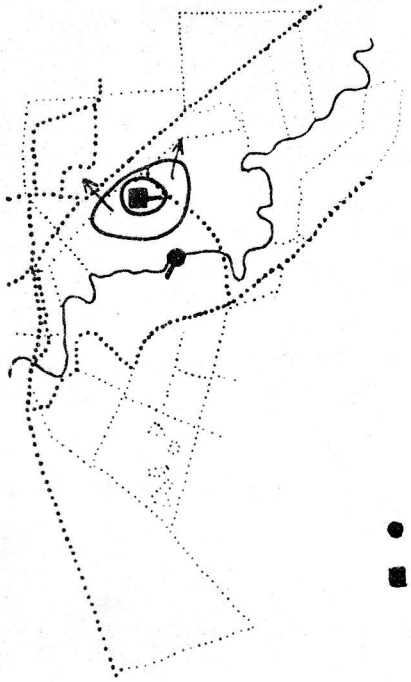

Vlaamse Gaai, Garrulus glandarius

3e gedeelte: in 1981 1-0-0, zodat het twijfelachtig is, of deze soort een vast territorium had.

Gehele Herdgang: in 1957 3 paren; recente gegevens ontbreken.

● Vlaamse Gaai

■ Zwarte Kraai

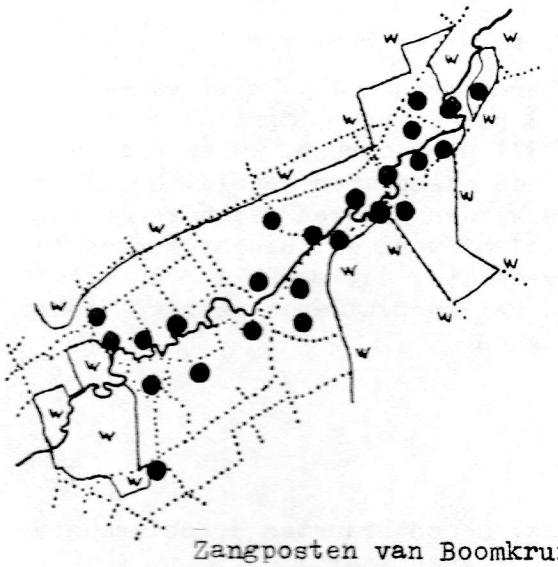

Zangposten van Boomkruipers in de gehele Herdgang op 18 en 19 mei 1981.

Kauw, Corvus monedula (geen kaart)

3e gedeelte: niet zeker vastgesteld in 1981.

Gehele Herdgang: in 1957 16 paren; geen recente gegevens; in 1981 o.a. een kolonie van tenminste 8 paren in het 2e gedeelte.

Zwarte Kraai, Corvus corone (voor kaart zie bij Vlaamse Gaai)

3e gedeelte: in 1981 0-0-1; het nest bevond zich op ca 12 m hoogte in een Grove Den.

Gehele Herdgang: in 1957 één paar; recente gegevens ontbreken.

Spreeuw, Sturnus vulgaris (geen kaart)

3e gedeelte: in 1981 niet geteld; het aantal paren wordt geschat op 15-20.

Gehele Herdgang: in 1957 27 paren; geen recente gegevens, maar diverse indrukken doen vermoeden dat de Spreeuw momenteel talrijker is.

Huismus, Passer domesticus (geen kaart)

3e gedeelte: geen broedvogel.

Gehele Herdgang: in 1957 3 paren nabij Den Bockenrijder, waar ook nu nog enkele paren broeden.

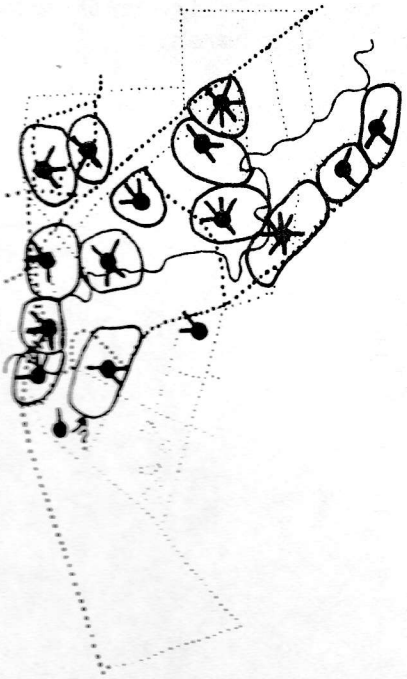

Vink, Fringilla coelebs

3e gedeelte: in 1981 0à1-1-14; het aantal vaste territoria wordt geschat op 14-15.

Gehele Herdgang: in 1957 op één na talrijkste broedvogel met 56 paren. Op 30 april/ 1 mei en 21/22 mei 1971 resp. 38 en 11 zangposten, in mei 1972 11 zangposten en op 23-25 mei 1979 28 zangposten. Gezien echter het aantal in het 3e gedeelte zou een aantal zoals in 1957 ook nu aanwezig kunnen zijn.

Goudvink, Pyrrhula pyrrhula (geen kaart)

3e gedeelte: geen broedvogel in 1981.

Gehele Herdgang: in 1957 niet vastgesteld, in 1960 3 paren. Op 30 april/1 mei en 21/22 mei 1971 werden resp. 29 en 8 zingende en roepende exemplaren geteld. Op 23-25 mei 1979 werden 3 paren gevonden en op 19 april 1981 werd een ♂ waargenomen in het 1e gedeelte; het werkelijk aantal kan - gezien het onopvallende gedrag - zeker hoger liggen.

Appelvink, Coccothraustes coccothraustes (geen kaart)

3e gedeelte: geen broedvogel in 1981.

Gehele Herdgang: Knippenberg (1963) maakt melding van een broedpaar in 1939 en 1955 op het landgoed De Utrecht; deze hebben mogelijk betrekking op de Herdgang.
Op 8 mei en één week daarna 1960 werd één exemplaar waargenomen, hetgeen mogelijk op broeden duidt.
Braaksma (1981) vermeldt een waarneming van Kuiper, die in juli 1967 1 paar met een vliegvlug jong waarnam; aangenomen kan worden, dat dit paar ter plaatse heeft gebroed.
In 1963 werden enkele ex gezien op 30 mei en 1 ex op 20 en 23 juni en 26 augustus.

Geelgors, Emberiza citrinella (geen kaart)

3e gedeelte: geen broedvogel in 1981.

Gehele Herdgang: het enige broedgegeven dateert uit 1957: 2 paren.

Soortenrijkdom in de Herdgang

In het 3e gedeelte van de Herdgang werden in 1981, op een oppervlakte van 23,4 ha, 31 soorten als "zekere" en 8 soorten als "mogelijke" of "waarschijnlijke" broedvogel vastgesteld.
In de gehele Herdgang bedroeg het aantal ("zekere") soorten 48 in 1957 en 52 in 1979-1981 op een totale oppervlakte van ca 80 ha.

Dit zijn zeer indrukwekkende getallen als we de geringe oppervlaktes in beschouwing nemen. Vrijwel nergens in de Kempen treffen we een dergelijke soortenrijkdom op zo'n oppervlakte aan!

Zeer uniek voor de Kempen is de soorten-combinatie zoals die in de Herdgang voorkomt, kenmerkend voor een oud, ontwikkeld en zeer rijk bos met een grote afwisseling van boom-, struik- en kruidtypen, veel Beuken en met een fraai kronkelende Reusel. Het gaat vooral om de volgende soorten:

- Houtsnip
- Bosuil
- Zwarte Specht (hoge dichtheid)
- Kleine Bonte Specht
- Fluiter
- Vuurgoudhaantje
- Grauwe Vliegenvanger (hoge dichtheid)
- Boomklever
- Boomkruiper (hoge dichtheid)
- Wielewaal
- Vink (hoge dichtheid)
- Goudvink

Daarnaast is de Herdgang reeds zeer lange tijd broedgebied van de schaarse IJsvogel, te danken aan de aanwezigheid van steile wanden in de Reuseloevers, veel vis en een grote mate van rust.

Dichtheden in de Herdgang

Het 3e gedeelte had in 1981 een totale broedvogeldichtheid van 5,6 à 8,2 paren/ha in het gehele gebied en 7,2 à 10,6 paren/ha in het bosgedeelte. Plaatselijk is de dichtheid nog veel groter, namelijk 15 à 20 paren/ha. In figuur 3 zijn de totale dichtheden per deelgebied weergegeven.

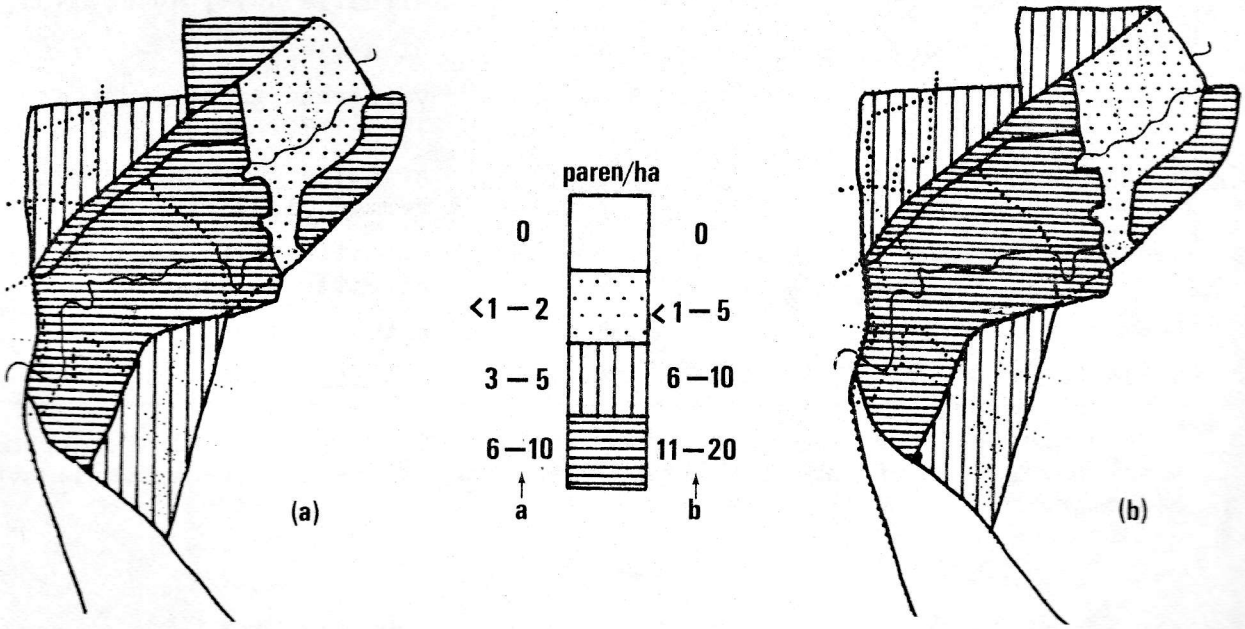

Figuur 3. Totale broedvogeldichtheden in deelgebieden in het 3e gedeelte in 1981, uitgaande van "zekere" (a) en "mogelijke" t/m "zekere" gevallen (b).

Niet alleen de totale dichtheden zijn zeer hoog, maar ook die van een aantal soorten afzonderlijk (tabel 1).

Tabel 1. Dichtheden van enkele broedvogelsoorten in het 3e gedeelte in 1981, uitgaande van "zekere" territoria.

Soort	Dichtheid (paren/ha)	Opmerkingen
Winterkoninkje	0,51	in beukenbos 1,32
Roodborstje	0,43	
Fitis	0,47	
Grauwe Vliegenvanger	0,17	inclusief mei: 0,34
Boomkruiper	0,34	in beukenbos 0,92
Vink	0,60	

Ook andere soorten bereiken vermoedelijk hoge dichtheden, maar door het grote aandeel van "mogelijke" en "waarschijnlijke" territoria zijn deze niet opgenomen.

De gehele Herdgang had in 1957 een totale broedvogeldichtheid van tenminste 8,3 paren/ha. Ook momenteel zal dat in die orde van grootte liggen. Ook de dichtheden van vele soorten afzonderlijk zijn zeer hoog, maar voor de meeste soorten beschikken we over te weinig informatie om dat nader te kwantificeren. Enkele gegevens zijn weergegeven in tabel 2.

Tabel 2. Dichtheden van enkele broedvogelsoorten in de gehele Herdgang.* In vrijwel alle gevallen gaat het om "mogelijke" en "waarschijnlijke" territoria, waarbij overigens voorzichtig te werk is gegaan.

Soort	Dichtheid (paren/ha)	Opmerkingen
Holenduif	0,10	situatie 1979 (23-25 mei)
Tortelduif	0,21	situatie 1979 (23-25 mei)
Houtsnip	0,05	situatie 1979 (23-25 mei)
Zwarte Specht	0,04	situatie 1971, 1972, 1979, 1981
Grote Bonte Specht	0,11	situatie 1979 (23-25 mei)
Fluiter	0,08 à 0,16	varierend aantal, situatie 1975-1979
Vuurgoudhaantje	0,10	situatie 1979 (23-25 mei) en vermoedelijk ook 1981
Grauwe Vliegenvanger	0,29 >0,20	situatie 1979 (23-25 mei) situatie 1981
Boomkruiper	0,30	situatie 1981
Wielewaal	0,04	situatie 1981

* Gegevens van vóór 1975 (dus ook de telling uit 1957) zijn niet opgenomen, omdat onzeker is of dergelijke resultaten nog met de huidige situatie overeenkomen.

2.2

NIET-BROEDVOGELS VAN DE HERDGANG

Inleiding

Over de "niet-broedvogels" van de Herdgang, zoals overzomeraars, doortrekkers en wintergasten, is weinig bekend.
Een uitzondering hierop is het beekdal van de Reusel van de Herdgang tot aan het Wilhelminakanaal; de resultaten van een aantal vogeltellingen in dit gebied worden besproken in het volgende hoofdstuk.
In onderstaande worden enkele korte opmerkingen gemaakt over enkele bosvogels die tot de niet-broedvogels behoren.
Nader onderzoek naar de functie van de Herdgang voor de niet-broedvogels is gewenst.

Enkele niet-broedvogels

Naast de vele algemene soorten, die als niet-broedvogel in de Herdgang zijn waargenomen, treffen we o.a. de volgende aan:

Wespendief: zowel op doortrek als in de broedtijd jagen geregeld Wespendieven in en rondom de Herdgang. Vooral de laatste jaren is het aantal waarnemingen in de broedtijd (juni-juli) gestegen, hetgeen geregeld broeden in de omgeving doet vermoeden.

Havik: het gehele jaar door jagen frequent Haviken in de Herdgang.

Sperwer: als Havik, hoewel zomerwaarnemingen in de Herdgang wat schaarser zijn.

Buizerd: als Havik.

Hop: op 7 april 1980 werd een roepende Hop gehoord; het aantal waarnemingen in de Kempen is op één hand te tellen.

IJsvogel: een normale gast langs de Reusel, die het gehele jaar gezien kan worden.

Grote Gele Kwikstaart: naast de gevallen, vermeld in het volgende hoofdstuk, werd een zomerwaarneming verricht: 18 mei 1981 1 ♀; zie ook bij het hoofdstuk over broedvogels.

Bonte Vliegenvanger: verschijnt geregeld op trek in het gebied.

2.3

RESULTATEN VAN 12 "BEKENTELLINGEN" LANGS EEN DEEL VAN DE REUSEL

Inleiding

In de jaren 1977-1980 heeft de Vogelwerkgroep "De Kempen" in totaal een twaalftal tellingen georganiseerd van vogels, die in het winterhalfjaar op en langs de beken in de Kempen verblijven.
Doel was het verkrijgen van inzicht in de aantallen, biotoopkeuze e.d. van vogels en, vooral, het verkrijgen van inzicht in de betekenis van de beken voor die vogels.
In twaalf weekenden in diverse maanden van het winterhalfjaar werden tellingen gehouden langs totaal ca 170 km beek en de resultaten waren zonder meer verrassend te noemen: veel soorten werden in aantallen aangetroffen die niemand van te voren had durven voorspellen, de verspreidingspatronen waren zeer interessant en naast de "normale" functie van de beken voor de diverse soorten kwam het effect van "opvanggebied" van de beken in geval van het dichtvriezen van de vennen, plassen en afgravingen uitermate goed naar voren (Heijnen in prep.).
In dit hoofdstuk worden de resultaten van deze tellingen langs een deel van de beek de Reusel besproken.

Methode

Alle beken in de Kempen werden vooraf in kleine stukjes, trajecten genoemd, verdeeld met een gemiddelde lengte van 7-800 meter. Getracht werd deze trajecten zo homogeen mogelijk te houden, d.w.z. natuurlijke en genormaliseerde beeklopen werden gescheiden, evenals verschillen in landschap (bossen, weilanden e.d.) op de oevers.
In een vastgesteld weekend dienden de medewerkers hun telgebied (meerdere trajecten vormen een telgebied) af te lopen. Alle waargenomen vogels, die behoorden tot de telsoorten, werden per traject op een formulier ingevuld.
De teldagen van het Reusel-telgebied waren als volgt:

A. 30.01.1977	E. 23.12.1978	I. 27.10.1979
B. 27.03.1977	F. 03.02.1979	J. 02.12.1979
C. 15.01.1978	G. 24.03.1979	K. 13.01.1980
D. 19.03.1978	H. 14.10.1979	L. 27.01.1980

Een overzicht van het telgebied met trajectindeling en -nummering is weergegeven in figuur 1. Op 03.02.1979 werd traject 9 vanwege de hoge waterstand (overstromingen) niet geteld.

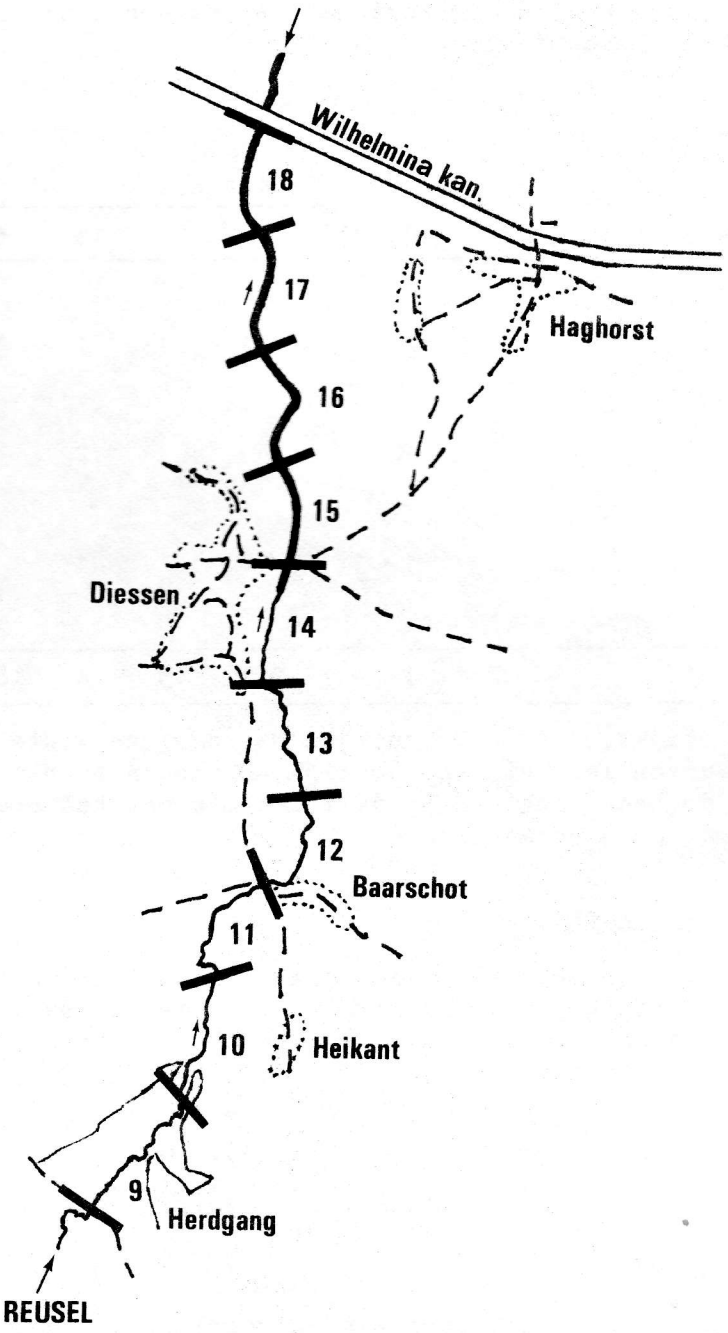

Figuur 1. Overzicht van het besproken telgebied van de Reusel met trajectindeling en -nummering. Schaal 1 : 50.000.

Resultaten

Per telsoort worden, vaak in tabel-vorm, de resultaten weergegeven. De teldagen zijn afgekort met de letters A t/m L zoals vermeld bij de methode-beschrijving.

Dodaars

	traject										
teldag	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	Totaal
A							1		1	3	5
B									2	3	5
C		1			1	1	1	3		4	11
D							1		3	2	6
E								2		4	6
F		1									1
G										2	2
H											0
I										5	5
J			1				1		2	4	8
K						4		1	1	3	9
L								2	2	3	7
totaal		2	1		1	5	4	8	11	33	65

Het blijkt, dat de Reusel een belangrijke winter-verblijfplaats voor Dodaarzen is. Het voornamelijk voorkomen op het gekanaliseerde deel van de beek hangt vermoedelijk samen met het opener karakter ervan of met de stroomsnelheid.

Blauwe Reiger

Deze visser prefereert een open landschapstype en komt derhalve niet of slechts bij uitzondering voor langs in bos gelegen beken.
De totalen (trajecten 9-18) zijn als volgt:

A: 1	E: 2	I: 3
B: 0	F: 1	J: 6
C: 3	G: 0	K: 8
D: 2	H: 1	L: 3

Knobbelzwaan

Bij de F-telling 1 onvolwassen vogel op traject 17. Dit is zeker uitzonderlijk en een gevolg van de strenge vorstperiode, waardoor alle vennen etc. dichtgevroren waren.

Rietgans

Bij de F-telling pleisterden tenminste 180 ex langs traject 17; ook dit is uitzonderlijk.

Wilde Eend

traject

teldag	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	Totaal
A		4									4
B		4	3				1	3	1	5	17
C			2					8	28	23	61
D		1	2	2		2		13	2	5	27
E					1			49	110	>50	>210
F		60	7	6				80	200	10	363
G		3	2					2	5	7	19
H									4	4	8
I		4					2				6
J		3			2	3			7	28	43
K					1		7	87		4	99
L								42		17	59

Normaal liggen de aantallen onder de 100, maar wederom zien we de opvangfunctie bij strenge vorst met tenminste 210 ex bij de F- en 363 ex bij de G-telling.

Zomertaling

Bij de B-telling 1 ♂ op traject 18.

Wintertaling

De totalen per telling waren als volgt:

A: 3	E: 6	I: 1
B: 0	F: 12	J: 1
C: 0	G: 0	K: 0
D: 4	H: 0	L: 0

De invloed van de vorstperiode zien we zwak afgespiegeld bij de F- en G-tellingen.

Kuifeend

Bij de F-telling (vorstperiode) 4 ex op traject 17.

Buizerd

De totalen per telling waren als volgt:

A: 0	E: 3	I: 14
B: 1	F: 5	J: 9
C: 1	G: 4	K: 7
D: 1	H: 6	L: 8

Hiermee zal duidelijk zijn, dat het beekdal van de Reusel voor Buizerden van grote betekenis is.

Blauwe Kiekendief

Hoewel deze soort slechts betrekkelijk sporadisch bij de tellingen wordt waargenomen (C: 1 ♂, J: 2 ♂, L: 1 ♂), heeft het beekdal van de Reusel vermoedelijk een belangrijke functie als onderdeel van het jachtgebied van de Blauwe Kiekendief.

Sperwer

Wordt geregeld waargenomen (C: 1 ♀, E: 1 ♀, J: 1 ♀ + 1 ex, K: 1 ex, L: 2 ♂), maar gezien de geringe trefkans vormt het beekdal van de Reusel waarschijnlijk jachtgebied voor 1-3 Sperwers.

Smelleken

Bij de J-telling 1 ♂ langs traject 15.

Torenvalk

De totalen per telling waren als volgt:

A: 2	E: 0	I: 4
B: 0	F: 3	J: 4-5
C: 1	G: 0	K: 2
D: 2	H: 3	L: 3

Waterral

Bij de J-telling 1 ex op traject 13. Het frequenter voorkomen van Waterrallen langs de beek is niet uitgesloten.

Waterhoen

De totalen per telling waren als volgt:

A: 18	E: 33	I: 23
B: 11	F: 11	J: 34
C: 49	G: 1	K: 44
D: 16	H: 14	L: 68

Waterhoenen zijn zeer gevoelig voor vorstperiodes, hetgeen vooral tot uitdrukking komt bij de G-telling (na afloop van een vorstperiode). Aan de verdeling van de totalen per traject (hieronder) zien we, dat concentraties slechts op zeer bepaalde plaatsen optreden:

traject	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
aantal	2	225	7	0	1	4	50	1	4	27

Wat daar debet aan is, is nog niet te zeggen.

Kievit

Tellingen van Kieviten langs de beek (tot maximaal ca 300 meter aan weerszijden ervan) geven het volgende te zien:

A: 0	E: 0	I: 300
B: 54	F: 0	J: 15
C: 0	G:253	K: 0
D: 0	H: 54	L: 27

Alleen in maart worden Kieviten gesignaleerd (deels broedvogels) en in oktober, met uitzondering van de J- en L-tellingen.

Watersnip

De totalen per telling waren als volgt:

A: 1	E: 11	I: 7
B: 5	F: 0	J: 8
C: 0	G:>13	K: 0
D: 0	H: 3	L: 2

Het aantal fluctueert tamelijk sterk, maar door de bekentellingen is duidelijk geworden dat langs de beken soms aanzienlijke aantallen Watersnippen kunnen verblijven.

Wulp

Tellingen van Wulpen langs de beek resulteerden in het volgende:

A: 0	E: 0	I: 2
B: 0	F: 0	J: 3
C: 0	G: 0	K: 17
D: 19	H: 0	L: 10

Opmerkelijk is, dat alleen in de winter 1979/80 Wulpen werden aangetroffen.

Grutto

Tellingen van Grutto's langs de beek resulteerden in het volgende:

A: 0	E: 0	I: 0
B: 14	F: 0	J: 0
C: 0	G: 8	K: 0
D: 17	H: 0	L: 0

Grutto's komen in de Kempen niet in de winter voor. Alleen in het voorjaar (maart), als nog lang niet alle Grutto's terug zijn, werden ze langs de Reusel gesignaleerd.

Tureluur

Bij de B-telling 9 ex op traject 14.

Witgatje

Bij de D-, G-, H- en J-tellingen telkens 1 exemplaar.

IJsvogel

Bij de C- en F-tellingen beide 1 ex op traject 10.

Kramsvogel

De totalen per telling waren als volgt:

A: 74	E: 10	I: 2
B: 51	F: 0	J: 24
C: 89	G: 10	K: 79
D: ±120	H: 1	L: 137

Koperwiek

De totalen per telling waren als volgt:

A: 1	E: 2	I: 15
B: 15	F: 0	J: 19
C: 80	G: 1	K: 2
D: ±60	H: 2	L: 28

Zowel bij Kramsvogel als Koperwiek is de invloed van de vorstperiode (tijdens de E- en F-tellingen) goed zichtbaar. De aantallen van beide soorten tijdens de H-telling (en bij Kramsvogel ook bij I-telling) zijn gering doordat de doortrek dan juist op gang komt.

Grote Gele Kwikstaart

Bij de C-telling 1 ex op traject 17 en bij de J-telling 1 ex op traject 15.

Naast al deze vogelsoorten werden er nog vele andere waargenomen, waarop we echter niet verder ingaan.

2.4

CONCLUSIES

Broedvogels

Uit de inventarisatie van 1981 van een deel van de Herdgang en allerlei gegevens van de gehele Herdgang is het volgende overduidelijk geworden:

1. De soortenrijkdom, de geringe oppervlakte in beschouwing genomen, is uitzonderlijk hoog;
2. De totale broedvogeldichtheid is hoog, evenals de dichtheden van vele soorten afzonderlijk;
3. De soortencombinatie is voor Kempische (en Noord-Brabantse) begrippen uniek;
4. Een aantal soorten is , regionaal of nationaal bezien, schaars tot zeer schaars, waarvan diverse worden bedreigd.

Niet-broedvogels

Met name uit de resultaten van de bekentellingen is gebleken, dat zowel beek als beekdal van de Reusel een zeer belangrijke functie voor vogels tijdens doortrek en in de winter vervullen. Dit blijkt zowel uit de soorten als de dichtheden.
Overigens zijn de bekentellingen slechts in enkele maanden van het jaar uitgevoerd; het valt te verwachten, dat tellingen in de zomermaanden - met name voor- en nazomer - veel nieuwe feiten aan het licht brengen.
De aangegeven functie van beek en beekdal voor de niet-broedvogels is daarom een (vermoedelijk grote) onderschatting van de werkelijke functie!

Voorstellen t.a.v. ruilverkaveling De Hilver

Een intacte (meanderende) beek met beekbegeleidend bos en bijbehorende vogelfauna en vegetatie behoort zowel regionaal als nationaal bezien tot de meest waardevolle landschapselementen: slechts minieme restanten ervan zijn overgebleven. Iedere bedreiging van dergelijke waardevolle landschapselementen moet dan ook afgekeurd worden, hetgeen ook voor de huidige begrenzing van het ruilverkavelingsgebied geldt. De grens loopt direct langs een deel (het 3e gedeelte) van de Herdgang; dit is met name een kwetsbare situatie, daar het grond en oppervlaktewater in de richting van de Herdgang (naar de beek de Reusel) stroomt, zodat allerlei stoffen makkelijk het beekdal binnen kunnen dringen. Wij zijn dan ook van mening, dat de grens van het verkavelingsgebied moet worden verlegd zoals in figuur 2 in "Vogels van de Spreeuwelsche Heide" staat aangegeven.

3.1

BROEDVOGELS VAN DE SPREEUWELSCHE HEIDE

Inleiding

De Spreeuwelsche Heide is een reeds lang geleden ontgonnen heidegebied, dat momenteel in agrarisch gebruik is met in hoofdzaak weilanden, wat minder bouwland en braakliggende delen en slechts spaarzaam enkele broekbosjes.
Er is geen intensief broedvogel-inventarisatiewerk verricht. Om echter een volledig beeld te krijgen van het belang van het gebied voor de broedvogels, is een toekomstige intensievere inventarisatie zeker gewenst.

Methode

Het in dit hoofdstuk besproken gebied is aangegeven in figuur 1.
De totale oppervlakte bedraagt 250 ha. Het gebied is gemakshalve aangeduid met de naam Spreeuwelsche Heide, hoewel hier op de topografische kaarten alleen de oostelijke rand mee wordt aangeduid en het overige als Elschotshoek.
Gegevens van vóór 1981 zijn afkomstig van incidentele bezoeken van diverse personen; daardoor is slechts van enkele weidevogels een redelijk beeld te geven.
In 1981 is er tot onze grote spijt slechts één telling van weidevogels gehouden, namelijk 18 april; alle vogels die een territorium vertegenwoordigden werden op een kaart 1 : 10.000 ingetekend. Dit heeft uiteraard tot gevolg dat het beeld van 1981 voor vrijwel alle soorten vrij tot zeer onvolledig is. Een goed beeld is vermoedelijk alleen verkregen van Scholekster, Wulp en Grutto. Op 18 april werd tevens geteld op Steenuilen m.b.v. het reproduceren van de roep (cassette-recorder).

Criteria

Het criterium is eenvoudig: er wordt uitgegaan van een broedpaar als op de betreffende plaats tenminste één maal territoriumgedrag werd waargenomen. In enkele gevallen konden paren "bevestigd" worden door het waarnemen van uitgevlogen jongen of typisch gedrag (bijv. alarmeren).
Het is duidelijk, dat een dergelijk "laag" criterium, een gevolg van de zeer geringe tel-activiteit, zal resulteren in fouten: enerzijds kunnen ten onrechte paren zijn meegeteld, die op doortrek e.d. betrekking hebben, anderzijds kunnen door de weinige bezoeken gemakkelijk paren over het hoofd gezien zijn of gemist zijn door latere vestigingen, op het betreffende moment elders verblijven e.d.

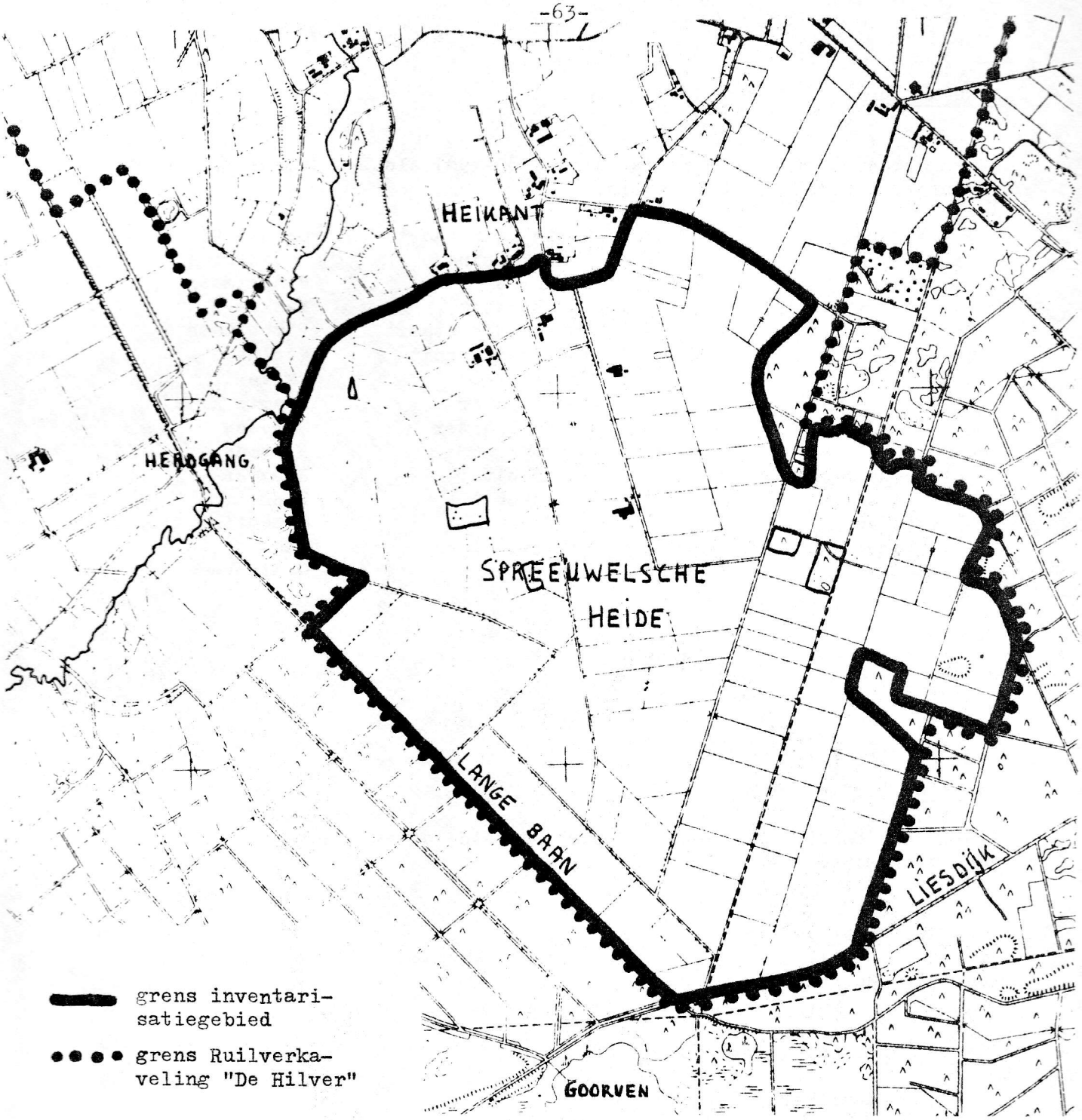

Figuur 1. Begrenzing van de Spreeuwelsche Heide. Topogr. kaart 51 C, schaal 1 : 10.000 (verkleind naar ca 1 : 15.000).

Soortbeschrijvingen

Van vrijwel alle broedvogelsoorten kan, door het ontbreken van degelijk materiaal, geen aantalsopgave en beschrijving gegeven worden. Er wordt daarom volstaan met een soortenlijst, gevolgd door een aantal kaartjes en korte toelichtingen van enkele soorten.

Resultaten

De volgende soorten zijn in de jaren 1980-1981 als broedvogel binnen het inventarisatiegebied vastgesteld:

Wilde Eend
Patrijs
Fazant
Scholekster
Kievit
Grutto
Wulp
Tureluur
Houtduif
Koekoek
Veldleeuwerik
Boerenzwaluw
Huiszwaluw
Graspieper
Gele Kwikstaart
Witte Kwikstaart
Winterkoninkje
Heggemus
Roodborstje
Zwarte Roodstaart
Roodborsttapuit
Merel
Zanglijster
Grote Lijster
Grasmus
Tuinfluiter
Zwartkop
Tjiftjaf
Fitis
Grauwe Vliegenvanger
Staartmees
Matkop
Pimpelmees
Koolmees
Ekster
Zwarte Kraai
Spreeuw
Huismus
Ringmus
Vink
Groenling
Kneu
Geelgors

Patrijs, Perdix perdix

Zowel in 1980 als 1981 werden 2 paren geteld; dit zal echter een onderschatting zijn.

Gele Kwikstaart, Motacilla flava

Zowel in 1980 als 1981 1 paar.

Zwarte Roodstaart, Phoenicurus ochruros

In 1980 1 paar nabij Heikant.

Geelgors, Emberiza citrinella

In 1980 3 zangposten; in 1981 helaas niet geteld.

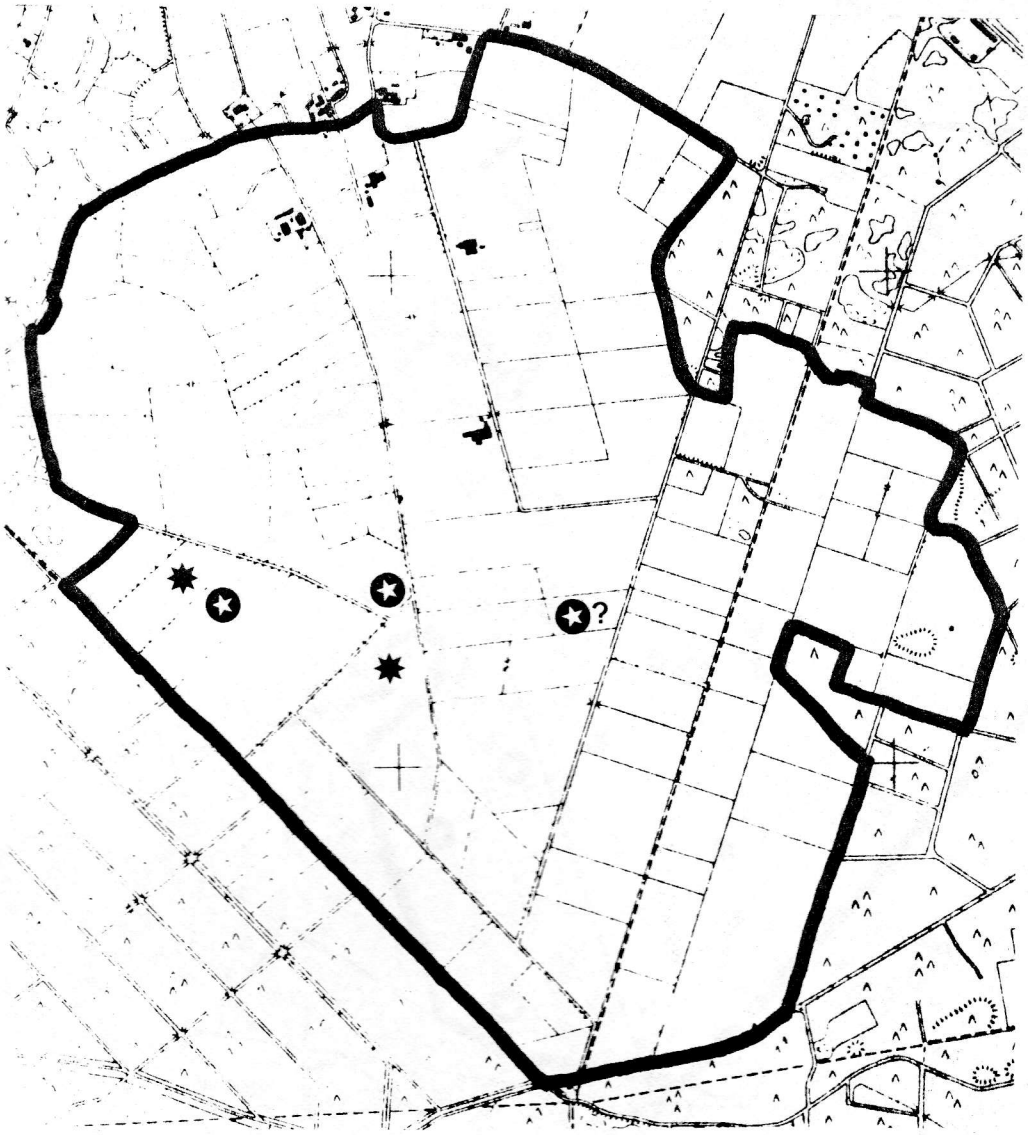

Scholekster, Haematopus ostralegus

In 1976 2 broedparen, in 1978 3 broedparen, waarvan resp. 2, 3 en 3 jongen uitvlogen en in 1980 2 paren.
Op 18 april 1981 2 paren plus één solitair exemplaar, ofwel 2-3 paren.

Ofschoon de Scholekster in de Kempen de laatste tientallen jaren sterk is toegenomen, is absoluut gezien het aantal paren vrij gering (ca 30).

Kievit, Vanellus vanellus (geen kaart)

Het aantal paren in 1981 wordt geschat op tenminste 20-25.
In 1980 telde Braaksma (1981) 21 paren, hetgeen goed overeenkomt met de (onafhankelijke) schatting voor 1981.

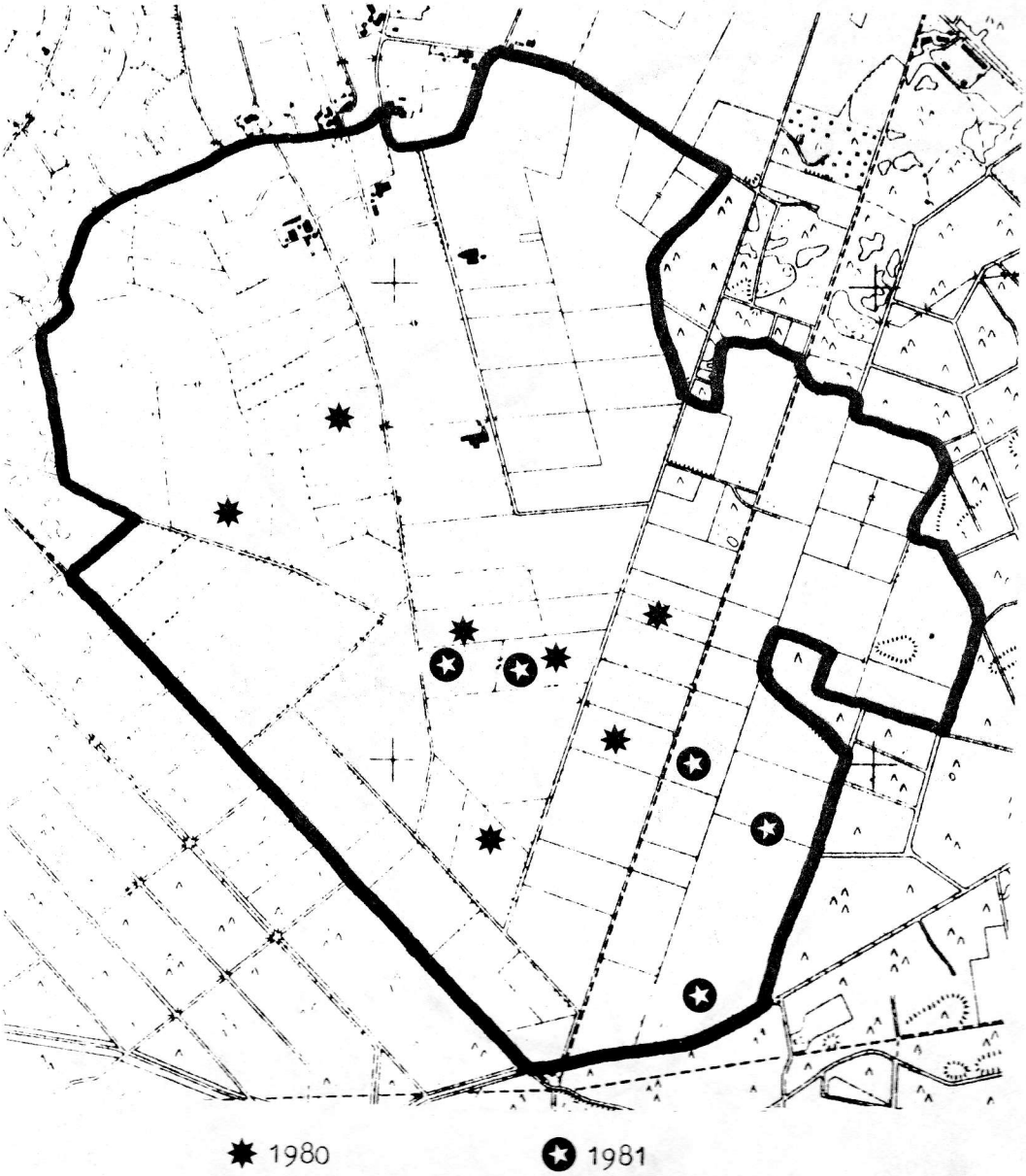

Grutto, Limosa limosa

In het begin van de zestiger jaren broedden er ca 15 paren. De soort is sindsdien afgenomen; in 1980 waren er 7 paren en op 18 april 1981 5 paren.

Overigens is een aantal van 5 paren op een dergelijke oppervlakte regionaal gezien (Kempen) vrij hoog.

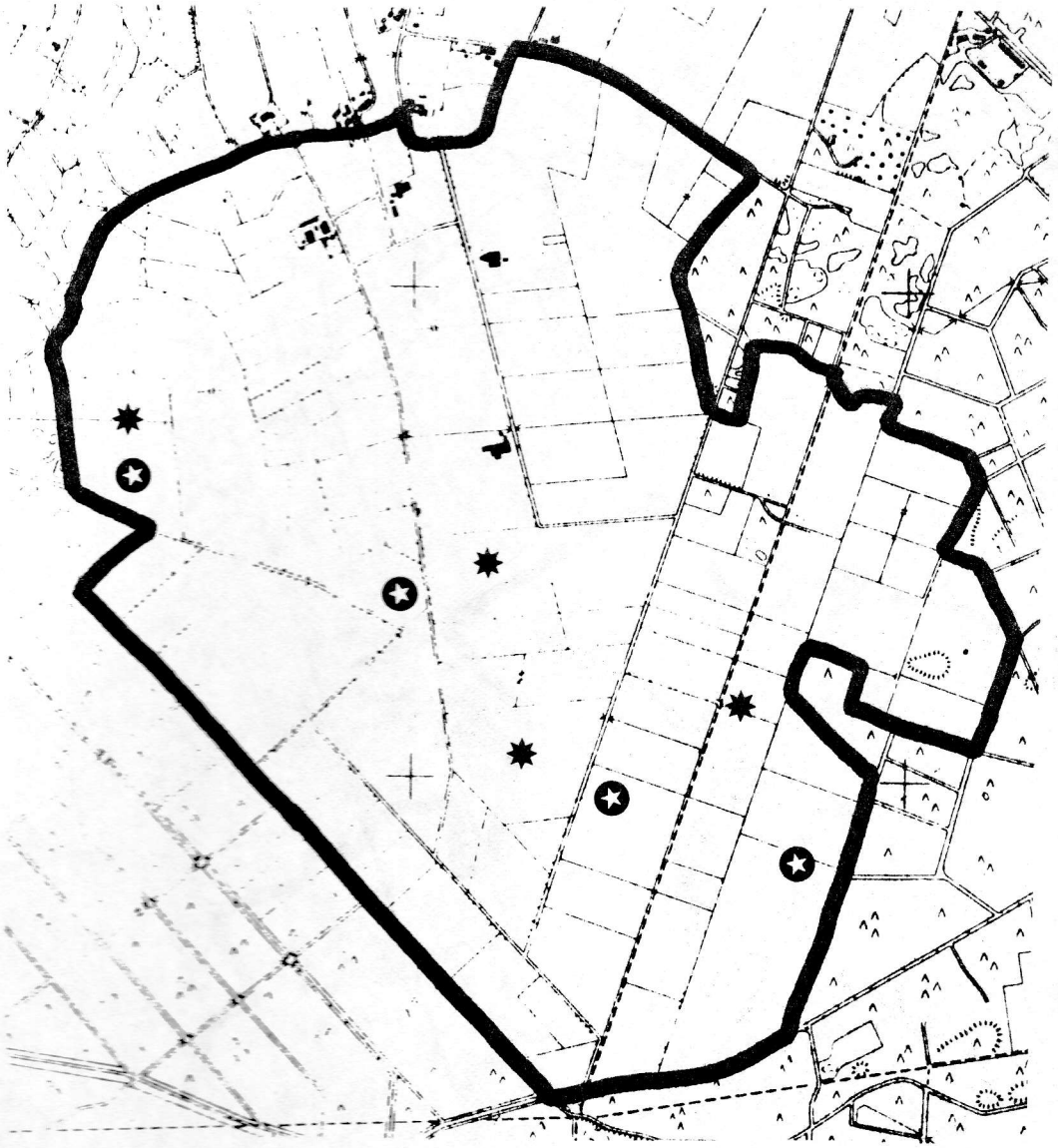

Wulp, Numenius arquata

Het aantal paren verliep de laatste jaren als volgt: 1977 5, 1978 5, 1979 4, 1980 4 en 1981 (18 april) eveneens 4 paren.

Een aantal jaren geleden werd geschat, dat in de Kempen zo'n 25-30 % van de Wulpen-paren in het agrarische landschap broedde. Het aantal paren werd destijds geraamd op 175-200. Hoe deze aantallen momenteel zijn, is nog niet te zeggen. Wel treden plaatselijk sterke aantalsdalingen op, zowel in beschermde heide- als agrarische gebieden.
Een aantal van 4-5 paren op een dergelijke oppervlakte is hoog te noemen.

Tureluur, Tringa totanus (geen kaart)

In 1981 en 1980 werd een broedgeval vastgesteld; broeden van Tureluurs in agrarische gebieden is in de Kempen zeer uitzonderlijk.

Het aantal Tureluur-paren is in de Kempen de laatste tientallen jaren sterk teruggelopen. Momenteel broeden er naar schatting nog geen 25 paren.

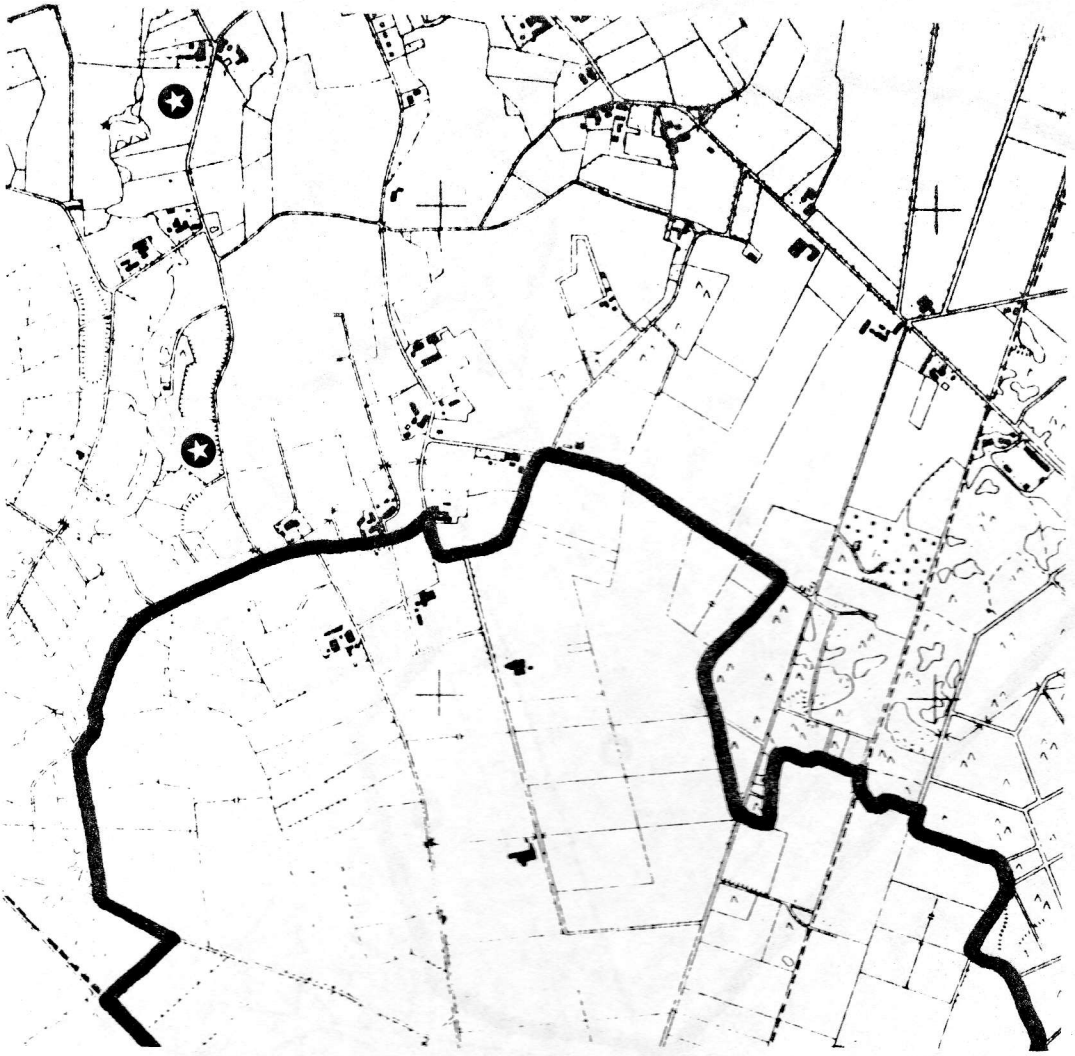

1981

Steenuil, Athene noctua

Hoewel niet binnen het eigenlijke telgebied vastgesteld, wordt hier toch melding gemaakt van 2 territoria, die op 18 april werden vastgesteld tussen Heikant en Baarschot (binnen het ruilverkavelingsgebied).

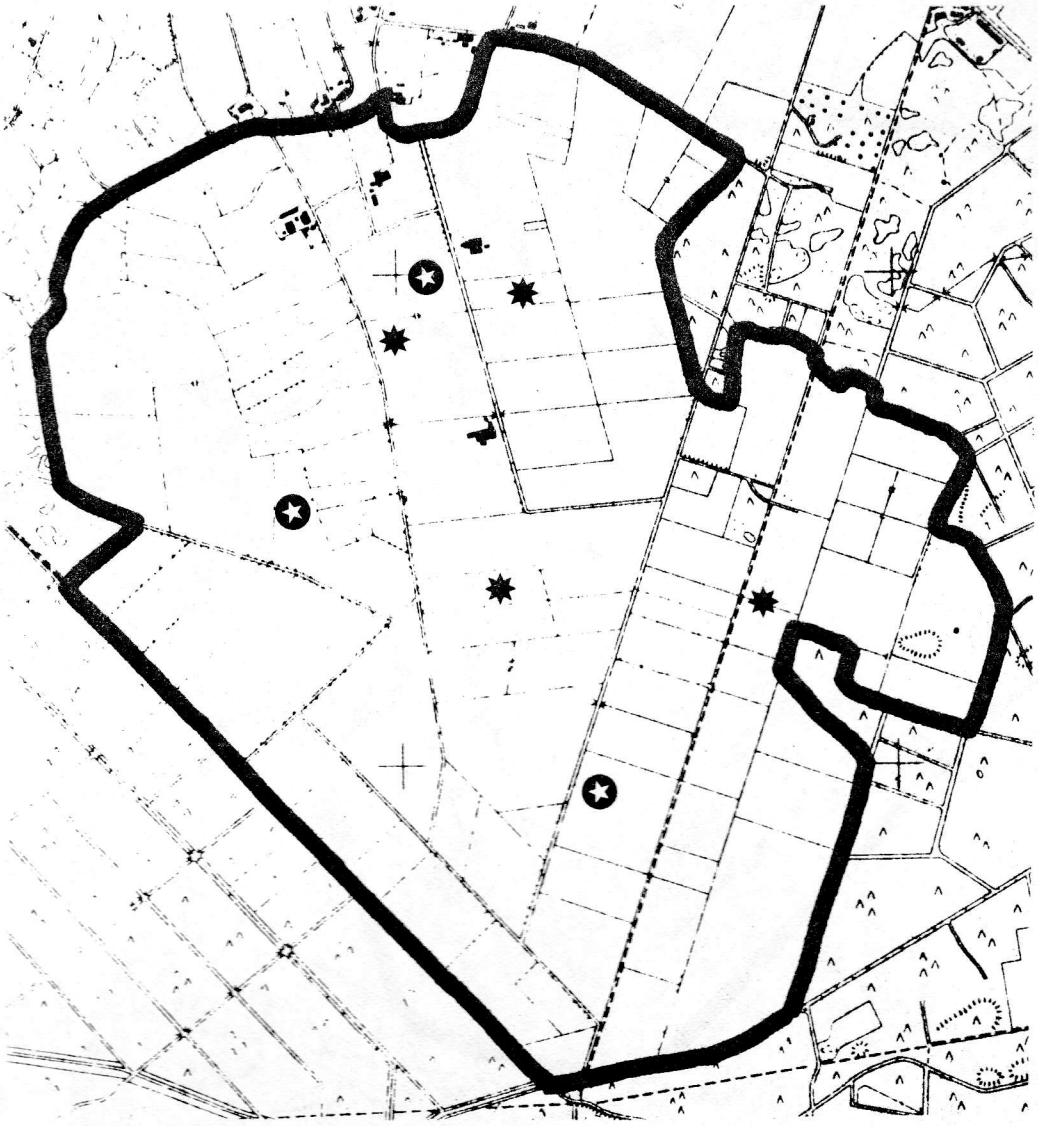

✸ Veldleeuwerik 1981 ✪ Graspieper 1981

Veldleeuwerik, Alauda arvensis

Op 18 april 1981 werden 4 zangposten geteld; het werkelijk aantal vaste zangposten zal echter beduidend hoger liggen.

Graspieper, Anthus pratensis

Op 18 april 1981 werden 3 zangposten geteld, maar ook hier geldt dat het werkelijk aantal ongetwijfeld hoger zal liggen.

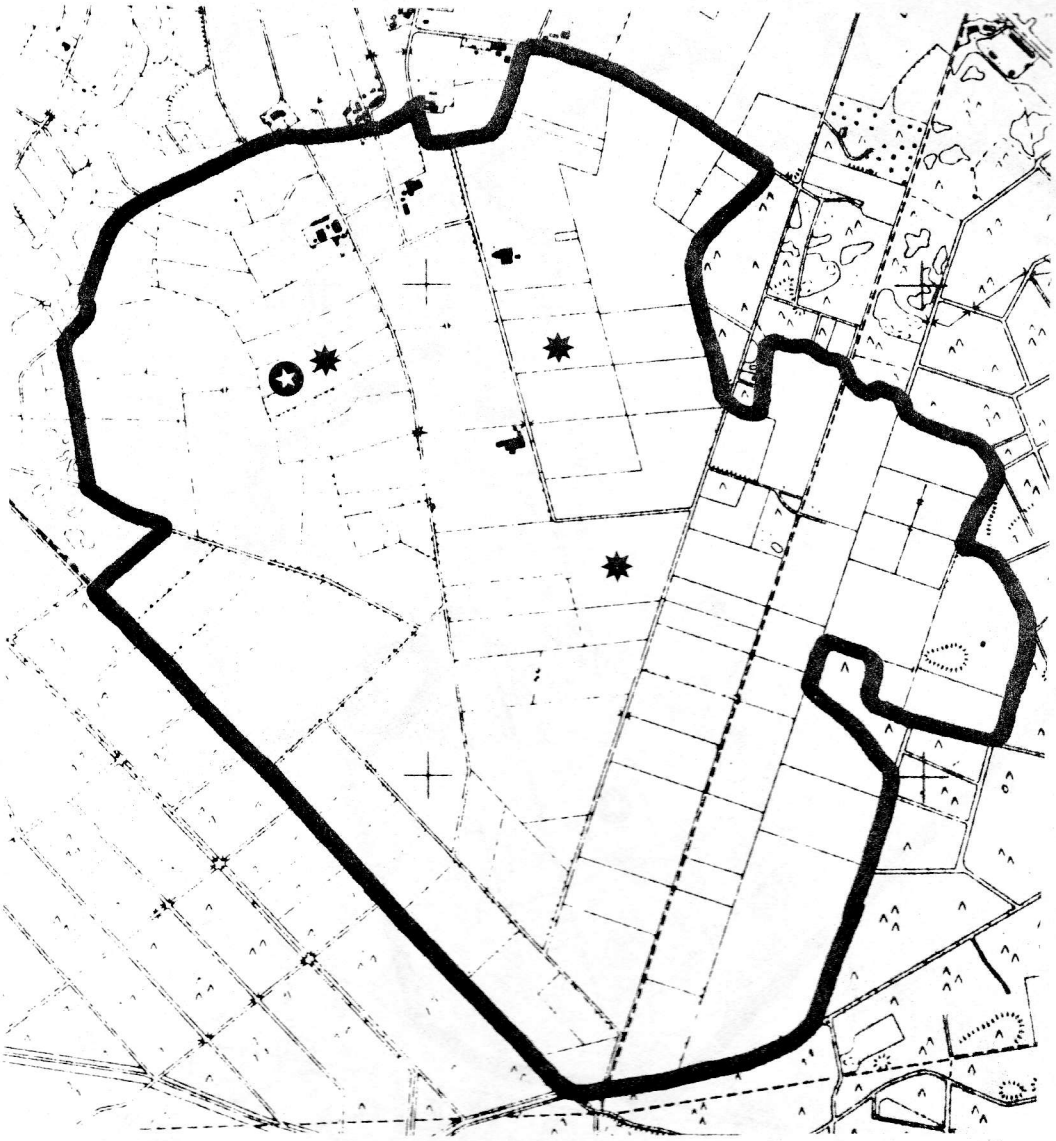

Roodborsttapuit, Saxicola torquata

In de periode 1976-1980 jaarlijks 3 paren. Op 18 april 1981 werd 1 paar gezien, maar dat ook dit jaar weer 3 paren aanwezig waren, is zeker niet uitgesloten; dat het aantal van 1 paar echter ook juist kan zijn, is eveneens mogelijk omdat - op grond van allerlei losse informatie - gebleken is, dat 1981 een zeer slecht jaar voor Roodborsttapuiten is geweest.

Ofschoon de Roodborsttapuit in het 1000 km^2 grote gebied van de Kempen met een geschat aantal van 250-350 paren (in 1981 beduidend minder, mogelijk < 50 %) absoluut gezien nog vrij talrijk is, behoort deze vogel tot de bedreigde soorten, met name als gevolg van ruilverkavelingen!

Soortenrijkdom

In 1980-1981 werden in totaal 43 vogelsoorten als broedvogel op de Spreeuwelsche Heide vastgesteld. Dat dit een onderschatting kan zijn is, gezien de geringe telintensiteit, zeer wel mogelijk.
Een dergelijk aantal is voor een agrarisch gebied met slechts enkele broekbosjes, weinig ruimtelijke variatie en een oppervlakte van 250 ha hoog.

Vooral voor weidevogels is het gebied van groot belang, hetgeen blijkt uit de soortencombinatie (en dichtheden, zie onder), kenmerkend voor rijke agrarische gebieden, die we in de Kempen slechts zeer weinig aantreffen. Het betreft vooral de volgende soorten:

Patrijs
Scholekster
Kievit
Grutto
Wulp
Tureluur
Veldleeuwerik
Graspieper
Gele Kwikstaart
Roodborsttapuit

Dichtheden

De totale broedvogeldichtheid is niet bekend. Wel kunnen dichtheidscijfers voor enkele weidevogels gegeven worden (tabel 1).

Tabel 1. Dichtheden van enkele weidevogels op de Spreeuwelsche Heide in 1980-1981.

Soort	Dichtheid (paren/100 ha)	Opmerkingen
Scholekster	0,8	in 1978 1,2
Kievit	> 8-10	schatting 1981
Grutto	2,0-2,8	
Wulp	1,6	in 1977-1978 2,0
Roodborsttapuit	1,2	situatie 1976-1980

Regionaal gezien zijn deze dichtheden, vooral in combinatie met elkaar, hoog te noemen.

3.2

NIET-BROEDVOGELS VAN DE SPREEUWELSCHE HEIDE

Inleiding

In het gebied zijn in de winter, voor- en nazomer slechts weinig tellingen verricht. Uit de incidentele gegevens blijkt echter, dat de Spreeuwelsche Heide voor de niet-broedvogels van zeer groot belang is; tevens werd duidelijk, dat er een zeer belangrijke wisselwerking (relatie) tussen dit gebied en de Mispeleindsche, Netersel sche en Landschotse Heide bestaat.
Aan de hand van enkele voorbeelden wordt dit nader aangegeven. Het is echter noodzakelijk in de boven genoemde periode van het jaar nog diverse uitgebreide tellingen te houden!

Enkele niet-broedvogels

Wilde Eend: vogels die op de vennen het Flaes en Goorven verblijven (zowel broed- als niet-broedvogels) gaan 's nachts in grote getalen op de Spreeuwelsche Heide fourageren. Het gaat hier om honderden vogels.

Wintertaling: als Wilde Eend, echter het betreft geringere aantallen.

Rode Wouw: deze fraaie zwerver werd 5 keer aangetroffen.

roofvogels: het gebied is zeer belangrijk als jachtterrein van Blauwe Kiekendief (W), Havik (B+W), Sperwer (B+W), Buizerd (B+W), Smelleken (W) en Torenvalk (B+W). Met B wordt aangegeven dat het gebied belangrijk is voor in de omgeving broedende roofvogels, met W dat het gebied in het winterhalfjaar (doortrekkers en wintergasten) van belang is.

Korhoen: reeds jaren wordt een deel van de Spreeuwelsche Heide (zie kaart hieronder) gebruikt als bolderplaats van één, soms meer, Korhanen. Tevens wordt er regelmatig voedsel gezocht. Met name gezien de sterke recente achteruitgang moet dit van groot belang beschouwd worden!

Goudplevier: op 18.04.1981 2 ex; regelmatiger voorkomen is echter geenszins uitgesloten.

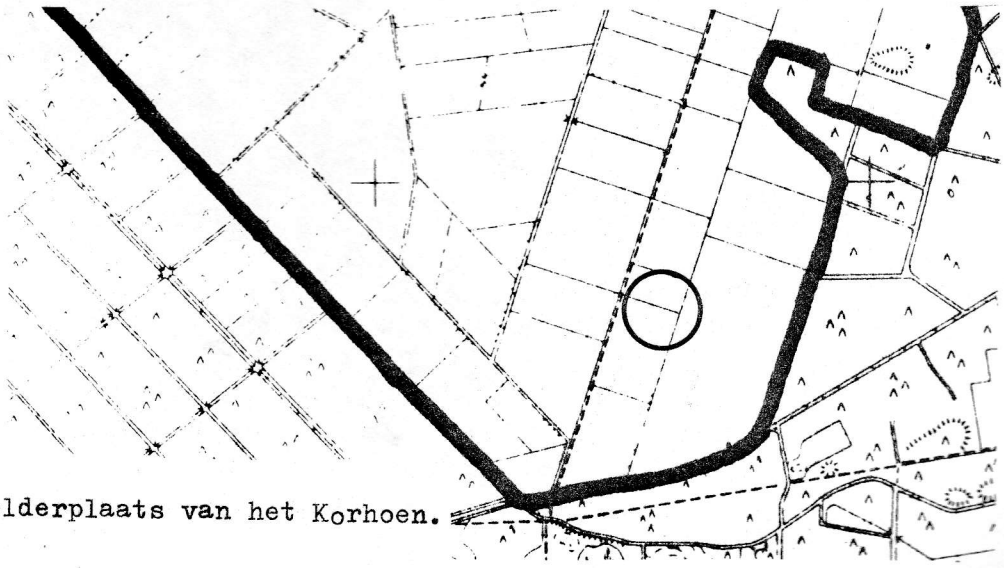

Ligging van de bolderplaats van het Korhoen.

Kievit: de geringe tellingen suggereren, dat het gebied voor Kieviten zeer belangrijk is. Twee tellingen kunnen dit illustreren:

27.08.1979 1350 ex
10.08.1980 850 ex

Grutto: diverse tellingen tonen aan, dat de Spreeuwelsche Heide een zeer belangrijke functie voor Grutto's vervult:

06.03.1977	60 ex	16.06.1978	385 ex
01.03.1978	290 ex	25.06.1978	130 ex
03.03.1978	400 ex	14.04.1980	145 ex
11.03.1978	70 ex		

Regenwulp: hoewel de gegevens onvolledig zijn, pleisteren in het gebied vermoedelijk geregeld grote aantallen Regenwulpen. De vogels slapen op de Landschotse Heide, waar in de voorjaren van 1978-1980 bij geregelde tellingen de volgende maxima werden geteld: 1978 1450 ex, 1979 559 ex en 1980 714 ex.
Kijken we naar de aantallen op de Spreeuwelsche Heide (bijv. 18.04. 1981 250 ex), dan blijkt dat 20-40 % van de Regenwulpen in de wijde omgeving van de Landschotse Heide in het gebied overdag verblijft (foerageren en rusten).

Wulp: ook voor deze soort geldt, dat er vrij grote aantallen verblijven. Enkele voorbeelden:

01.03.1978	135 ex	10.08.1980	63 ex
09.03.1978	20 ex		

tapuitachtigen: op doortrek kunnen soms grote aantallen aangetroffen worden, zoals bijv. op 18.05.1978: 18 Tapuiten en 17.05.1980: 23 Paapjes en 8 Roodborsttapuiten.

Bonte Kraai: komt in wisselende aantallen voor, echter soms tientallen exemplaren, zoals bijv. op 07.01.1980: 47 ex.

Naast deze soorten zijn er nog vele andere in het gebied waargenomen, zoals Rietgans, Blauwe Reiger, Houtduif, Holenduif, Tortelduif, Zwarte Kraai, Roek, Kauw, Kramsvogel, Koperwiek etc.

Vermeldenswaard is, dat op 22 augustus 1976 een Draaihals in een maisveld werd gezien.

3.3

CONCLUSIES

Broedvogels

Uit globale gegevens van 1980 en 1981 is gebleken dat:

1. de Spreeuwelsche Heide relatief veel broedvogelsoorten herbergt,
2. de soortencombinatie in de Kempen schaars voorkomt en als zodanig waardevol is, en
3. dat diverse weidevogels regionaal bezien hoge dichtheden bereiken.

Een betere inventarisatie in 1982 is zeker gewenst, vooral om van soorten als Graspieper, Gele Kwikstaart, Geelgors e.d. precieze informatie te krijgen.

Niet-broedvogels

Uit incidentele gegevens is duidelijk geworden, dat de Spreeuwelsche Heide voor vele soorten een belangrijk rust- en foerageergebied is, zowel voor doortrekkers en wintergasten als broedvogels uit de omgeving.
Op de relatie tussen het gebied en de Mispeleindsche en Neterselsche Heide wordt ingegaan in hoofdstuk 5.4 en hoofdstuk 8.
Ook hier geldt, dat nader inventarisatiewerk uiterst gewenst is.

Voorstellen t.a.v. ruilverkaveling De Hilver

Het inventarisatiegebied de Spreeuwelsche Heide valt geheel binnen het ruilverkavelingsgebied. Verkaveling ervan zal zeer aanzienlijke gevolgen voor de vogels hebben, niet alleen voor die in het gebied zelf, maar ook voor die in de Herdgang en de Mispeleindsche en Neterselsche Heide: veel vogels die in deze terreinen broeden, maken gebruik van de Spreeuwelsche Heide om voedsel te zoeken of te rusten en eveneens zeer belangrijk is, dat verkaveling van de Spreeuwelsche Heide via grondwaterverlaging en verbeterde waterafvoer funeste gevolgen voor de waterhuishouding in Herdgang en Mispeleindsche en Neterselsche Heide zal hebben. Dit zal onmiskenbaar zijn weerslag hebben op de vogels en de vegetatie.
Ons inziens is derhalve een verschuiven van de grens van het ruilverkavelingsgebied naar het noorden noodzakelijk, hetgeen in figuur 2 staat weergegeven. Door de grens op deze wijze te verleggen, wordt een "water- en landschapsbuffer" gecreëerd tussen het te verkavelen gebied enerzijds en de diverse natuurgebieden anderzijds.

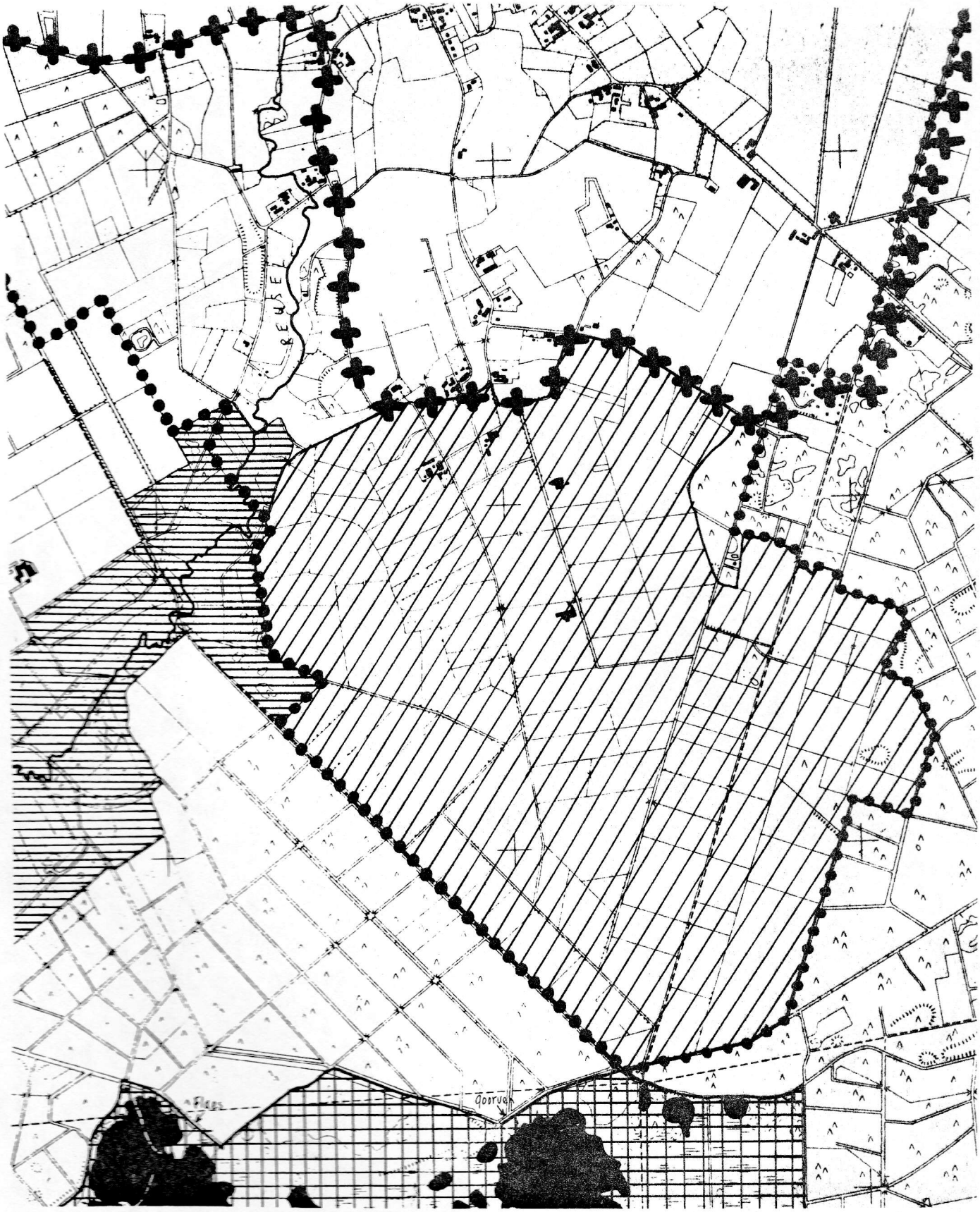

Figuur 2. Voorstel voor het verleggen van de grens van het ruilverkavelingsgebied "De Hilver" nabij de Herdgang, Spreeuwelsche Heide en Neterselsche en Mispeleindsche Heide. Fragment topogr. krt. 51 C, schaal ca 1 : 15.000.
≡≡Herdgang; ///Spreeuwelsche Heide; ### Mispeleindsche en Neterselsche Heide (zwart: vennen); ●●●●: huidige grens van ruilverkavelingsgebied; + + + : voorgestelde grens.